

o literatuře pro děti str. 6
klíč k textům alexandry berkové str. 8
igor fic o veselského poezii – třetí část str. 10
o postapo-románu metro 2033 str. 12
tvorba básnické skupiny vůně vohně str. 16
povídky andreje zacka str. 18
básně pierra reverdyho str. 19

24/06/2010; 30 Kč

www.itvar.cz

rozšířit dostupnost knih

ROZHOVOR
S TOMÁŠEM ŘEHÁKEM

foto Kamila Berndorffová

Vítězslav Nezval

O půlnoci

Strážníku na ulici
Jdi už také spat
Já musím hvězdy na širém nebi
Spočítat

Kdyby mně chyběla večernice
Tebe bych o pomoc nevolal
Kdyby mně chyběla večernice
Já bych se smál

Já bych se smál až srdce mé pojede
Hledat ji na koni vraném
I kdyby hořela na nový žal
Na nový můj a nejtěžší žal
V lese pod čakanem

Pantomima, 1924

Čtenářům a přátelům *Tvaru* přejeme slunce a po-
hodu během prázdnin a 9. 9. 2010 se těšíme na
shledanou u 14. čísla.

Tomáš Řehák (nar. 1964) absolvoval Matematicko-fyzikální fakultu Univerzity Karlovy v Praze, obor Teorie pravděpodobnosti a matematická statistika. Do Městské knihovny v Praze (MKP) nastoupil v roce 1992 na pozici experta pro automatizaci knihovních agend, tj. přechod půjčování knih z „razítek“ na „počítače“. Pak zde postupně pracoval jako vedoucí oddělení IT či jako náměstek pro strategický rozvoj a od roku 2002 je ředitelem. Od mládí je dobrovolným pracovníkem s mládeží, od roku 1989 taktéž dobrovolným činovníkem ve skautské organizaci Junák. Ve volném čase čte, fotografuje a stále se ještě zajímá o informační technologie.

Knihovna a kreativní průmysl Jak se z vystudovaného matematika stane knihovník?

Nejsem si vlastně jist, jestli o sobě mohu tvrdit, že jsem knihovník. Práci opravdového knihovníka, který slouží svým čtenářům, jsem vykonával jen příležitostně, na vyzkoušení. Ale je samozřejmě pravda, že významnou součástí toho, co dělám, je odborná koncepční práce. To mi nikdo neodpáře. A jak jsem se k tomu dostal? Oklikou přes počítače. Já jsem sice studoval teoretickou matematiku, ale už během studií jsem se velmi zajímal o výpočetní techniku a také jsem si tím přivydělával. Po univerzitě jsem nastoupil na Vysokou školu chemicko-technologickou jako analytik. Takže jsem trochu programoval, navrhoval koncepce, dělal analýzy zadání a podobně. Také jsem učil. Na VŠChT jsem si prožil listopad 1989. Na to vzpomínám rád.

V roce 1992 se ke mně dostala informace, že Městská knihovna v Praze hledá člověka, který by vybudoval informatiku. To mě zau-

jalo, přihlásil jsem se do konkurzu a vyhrál. Mým prvním úkolem bylo rozhodnout, jaký počítačový systém pro vedení knihovnických agend si knihovna pořídí. Po mnoha-měsíčním hledání jsem musel konstatovat, že na trhu není nic, co by splňovalo potřeby MKP, a že si to budeme muset napsat sami. Vzniklo oddělení a začal se rodit *Koniáš*.

Váš počítačový systém se jmenuje *Koniáš*?

To začalo jako legrace. Knihovníci měli v té době z počítačů trochu strach. Jednak se báli, jak to budou zvládat, jednak měli někteří pocit, že počítače v knihovnách znamenají začátek konce opravdových knih. A tak jsme tomu našemu systému začali z legrace, spíše jen mezi námi, ajťáky, říkat *Koniáš*. Brali jsme to jen jako pracovní pojmenování, jako kódové jméno. Jenže se to používalo tak dlouho, že už to říkali i knihovníci, a tak když konečně přišel čas ostřejšího nasazení systému do provozu, už nikdo neměl pocit, že bychom ho měli přejmeno-

vat. Dodneška to některé čtenáře zaskočí, stane se i, že si na to někdo postěžuje. On ale páter *Koniáš* nebyl tak jednoznačná postava, jak nám ho líčili v dějepis. Bylo to s ním trochu složitější a já si myslím, že se za jeho jméno stydět nemusíme.

Ale abych se ještě vrátil k vaší první otázce. My jsme si řekli, že prvním krokem při tvorbě počítačového systému musí být zevrubná analýza knihovny jako takové. Vytvořili jsme pracovní skupinu, kde byli jak odborníci z různých knihovnických profesí, tak ajťáci, a začali jsme podrobně rozebírat všechny procesy v knihovně – to, jak se kupují knížky, jak se katalogizují, zpracovávají, půjčují, vracejí, vyřazují... A jak se člověk stane čtenářem a jaké služby potřebuje. Prostě jsme se pečlivě snažili popsat, co se v knihovně postupně děje s knihou i se čtenářem, zjistit všechny možné návaznosti. A při tom zkoumání jsme zjistili, že by se

MEMENTO SOUČASNÉ LITERÁRNÍ VĚDĚ

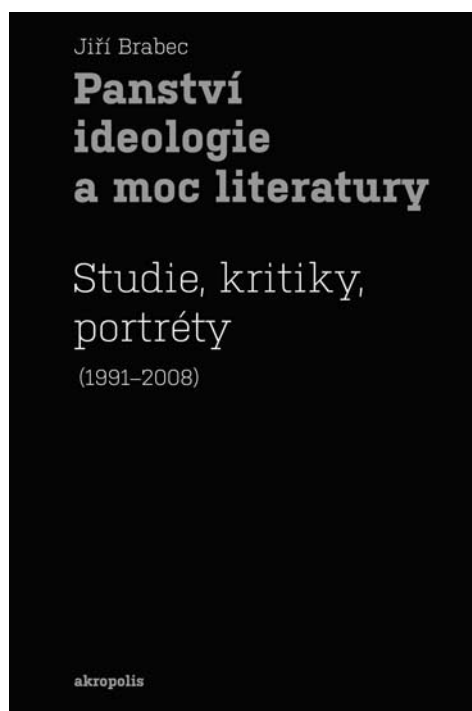
1 Rozsah (nejen) literárněvědných témat a problémů, jimiž se literární historik, kritik, editor a lexikograf Jiří Brabec (nar. 1929) dlouhodobě zabývá, je velmi široký a navíc hodnotnější o to, s jakou erudiicí a do jaké hloubky o daných jevech pojednává. Mezi ony hlavní tematické okruhy patří česká literatura 19. a 20. století, resp. výrazné umělecké i vědecké osobnosti těchto epoch, zejména ovšem období přelomu století, období moderny. Další významnou součástí Brabcovy zájmu představují práce součící metodologické otázky literární historické badání, problematiku literární historie v totalitním systému atd. V neposlední řadě pak Jiří Brabec edičně připravil vydávání sebraných spisů mnoha autorů moderní české literatury (Jaroslava Seiferta, Františka Hrubína, Karla Šiktance aj.).

Široký záběr vědeckého uvažování je jasně patrný také v knize *Panství ideologie a moc literatury*, jež shrnuje Brabcovy studie, příspěvky pronesené na konferencích a další práce z popřevratového dvacetiletí. Tvoří ji přibližně čtyři hlavní tematické celky: první celek zahrnuje studie vztahující se k vybraným uměleckým a vědeckým problémům druhé poloviny 19. a počátku 20. století, druhý celek se týká metodologických otázek literární historie, třetí mapuje problematiku antisemitismu a jeho vztahu k literatuře a umění, poslední větší celek je věnován úvahám o konkrétních uměleckých (a vědeckých) osobnostech.

Po roce 1989 se Jiří Brabec vrátil na Filozofickou fakultu UK, do Ústavu pro českou literaturu AV ČR a jeho dalším působištěm se stal Masarykův ústav AV ČR, kde začal edičně připravovat Masarykovy sebrané spisy. T. G. Masaryk se stává také „středobodem“

uvedeného oddílu o osobnostech konce 19. století. V kontextu tohoto období představoval Masaryk podle Jiřího Brabce (především) výraznou vědeckou osobnost, která usilovala o přehodnocování do té doby spíše mytizujících a emotivně naladěných představ a názorů, jež panovaly např. o Janu Husovi, Karlu Havlíčkovi či ve sporech o pravost *Rukopisů*. Vedle Masaryka připomíná Brabec dalšího výrazného myslitele – literárního historika a kritika Emanuela Chalupného, jemuž je věnována podrobná studie.

Ve studii *Podoby českého antisemitismu před první světovou válkou* se mimo jiné mluví o Masarykově snaze dokázat nevinu Leopolda Hilsnera během soudního procesu, který byl proti němu veden. S touto studií úzce souvisí také vůbec nejrozsáhlejší úvaha, zařazená do knihy, stať *Antisemitská literatura v době nacistické okupace*. Její význam spočívá už v tom, že zpracovává téma v českém literárněvědném kontextu téměř nezmapované – např. ve srovnání s tím, do jaké míry je probádána literatura čtyřicetiletého komunistického období (včetně literární produkce sloužící ideologickým účelům). Diskurz, a tedy také způsob argumentace, který stoupenci antisemitické kampaně v době okupace (vy)užívali, je – jako v případě každého totalitního režimu – velmi útočný, ale zároveň (mj. s ohledem na využívání vyjadřovacích prostředků atd.) poměrně omezený. Do antisemitských výpadů se jejich původci snažili (s nemalou mírou násilnosti a neobratnosti) zahrnovat rovněž své důvody pro odsuzování moderního (modernistického a avantgardního) umění. Jednou z nejznámějších postav antisemitského okruhu byl již za první republiky Karel Rélinský, jehož některé výroky Jiří Brabec uvádí – např. Rélinskovy útoky, velice často zaměřené zejména na spolek Mánes, který podle Rélinského zaštiťoval „*křivácké internacionální škváry à la Filla, Štyrský, Toyen, Hoffmeister*“. Jiným pozoruhod-

ným argumentem, který antisemitská literatura používá, je spojování židovské kultury a umění se zednářstvím a jinými podobnými spolky. Jiří Brabec ve své studii ukazuje, že český antisemitismus lze doložit již v literatuře 19. století – jako příklad za všechny připomíná spis Jana Nerudy *Pro strach židovský* z roku 1870.

Ať už Jiří Brabec pojednává o tématech a osobnostech málo známých a probádaných, nebo uvažuje o problémech, o nichž již bylo mnohého napsáno a které jsou považovány za „zmapované“, daří se mu něco, co není – a v současnosti jakoby čím dál viditelnější – zdaleka samozřejmé. Nepotřebuje „žonglovat“ s množstvím nejrůznějších teoretických konstruktů, aby předvedl, že je znalcem, který „umí“, nepotřebuje se „ohánět dobře znějícími výrazy“, jichž mnozí literární vědci

rádi používají (či se jimi spíše předvádějí), vyvolávající ovšem zároveň pochybnost(i), zda ten který výraz na daném místě (zcela) nepostrádá smysl. Na druhé straně to však rozhodně neznamená, že by snad byly práce Jiřího Brabce pouhými výčty faktů a dat. Jeho přemýšlení o literatuře je založeno na přesných znalostech literárních a literárněvědných kontextů a souvislostí, na výstižném formulování daných problémů, a je také dokladem toho, že i úvaha (počtem stránek) nevelkého rozsahu může být velmi podnětná, aniž by tím vzbuzovala dojem povrchnosti. Daniel Vojtěch v doslovu knihy píše: „*Badaatelův úkol vyvstává z horizontu přítomnosti a splácí její dluh vůči kritice. Historik, který myslí v pravém slova smyslu kriticky, si své úkoly určuje sám, a poskytuje tak inspiraci a naději v době, kdy se zdá vše předem domluveno, zaúkolováno, vyprojektováno, prohlášováno.*“

Generace literárních vědců, k níž patří Jiří Brabec, zahajovala svou vědeckou dráhu v 50. letech a koncem 60. let, kdy její představitel – Miroslav Červenka, Milan Jankovič, Květoslav Chvatík, Zdeněk Pešat, Zdeněk Mathauser, ale již také třeba o něco mladší Marie Kubínová a mnoho dalších – začínali v návaznosti na meziválečný strukturalismus (a fenomenologii) rozvíjet své koncepty a východiska, obnovovali přerušenu kontinuitu a posouvali dále podněty svých učitelů – Felixe Vodičky a Jana Mukařovského – ze 30. a 40. let. V době, kdy měli mít všechno takřka před sebou, byla velká většina z nich donucena opustit vědecké instituce a podle představ oficiální moci se měla vzdát literárněvědného badání. Jenže moc literatury se ukázala být mnohem silnější než panství ideologie a Jiří Brabec se svými literárněvědnými souputníky se – byť „v polních podmínkách“ – fenoménu zvanému literatura věnovali dál.

Jakub Flanderka

HLEDÁNÍ ZTRACENÉHO PANSTVÍ

2 Život literárního kritika, historika a editora Jiřího Brabce svým obrysem představuje vlastně modelový typ osudu mnoha Čechů. Je to oblouk opisující dráhu poválečné konjunkturny komunistické ideologie, reformní reakce na její brzkou vyčerpanost a následný pookupační sestup z kariérního výsluní, v tomto případě přímo do disentu. Po roce 1989 zažívá Jiří Brabec nepochybně zado- stiučinění návratem do Ústavu pro českou literaturu ČSAV a především na Filozofickou fakultu UK.

Jiří Brabec je žákem strukturalisty mladší generace Felixe Vodičky, na jeho vědeckou práci měl nicméně hlavní formující podíl dobové povinný marx-leninismus. Přesto se Brabec postupně vymezuje konfrontací s hlavním literárním ideologem Ladislavem Štollem. Nikoliv však přímo odmítnutím tehdejší kvazi-metodologické doktríny, ale tím, že se stane statečným odpůrcem vyřazování „závadných“ autorů z literatury a omezování literárního kontextu. Nakonec jedním z jeho protištollovských argumentů byla i výtka, že není marxistický. Jako mladý a ambiciózní literární historik měl tedy Jiří Brabec možnost detailně se seznámit s nástroji ideologizace literárních dějin a literárního života vůbec. Tyto jsou také ústředním tématem či perspektivou Brabcovy knihy *Panství ideologie a moc literatury*. Kupodivu je ona jediná Brabcová kniha za posledních (konečně svobodných) dvacet let pouze výběrem běžně dostupných konferenčních příspěvků, recenzí a knižních doslovů z let 1991–2008.

Úvodní studie je věnována právě autoru učitelů Felixi Vodičkovi; Brabec se v ní de facto distancuje od Mukařovského literární imanence a přiklání se k Vodičkovu postřehu o společenských tlacích na podobu literatury, jež mají v důsledku normotvorný charakter. Bohužel v této návaznosti nelze

říci, že by Brabec disponoval propracovanou terminologií, jež by jednoznačně diferencovala normu, která je stylovým příznakem, od totalitou vynucovaného rastru. Například v příspěvku *Estetická norma a historie literatury v totalitním systému* Brabec zavádějícím způsobem usouvztažňuje Mukařovského estetickou normu, která se váže ke strukturalistické dichotomii příznakové–nepříznakové, s totalitní vulgární normotvorností, již lze ovšem identifikovat spíše jako kodex, tedy politickými nástroji vynucovanou uměleckou normu. Právě tak další klíčové pojmy a axiologická konstatování lze jen velmi složitě rekonstruovat z jednotlivých statí, nakonec je nutné se potýkat i s koncepčními rozpory. Autor na jedné straně hledá například literární zdroje antisemitismu, nutno podotknout, že heuristicky výtečně zpracované, a formuluje jejich českou závislost na německých vzorech. Jen velmi letmo ale naznačí hlubší souvislost s národnostně angažovanou literaturou, jež je prospikována mnoha schémata a předsudečnými (i nenávisťnými) konstrukty a více či méně latentní xenofobie je jí hluboce vlastní. Dalším velkým tématem Jiřího Brabce je Tomáš Garrigue Masaryk a v tomto případě jeho příspěvky k literatuře. Kromě předestření Masarykových literárních badání – od docenění Josefa Dobrovského (sice pro změnu poněkud vyhroceně vůči Josefu Jungmannovi) až například po úvahy nad dobovými literárními tendencemi a jejich společenským dopadem. Nakonec autor varuje před přizpůsobováním Masaryka dnešku a zdůrazňuje jeho rozpor s dnešní „*euforií a adorací starého i nového liberalismu*“. Masaryk inspiruje Brabcevo karatelství směřované k dnešní politice a vědě. Autor tedy na jedné straně kriticky sleduje politické tlaky v literatuře, na druhé straně je ale moralistou postrádajícím nějaký společensky sjednocující duchovní kontext. S tím paradoxně souvisí i kritika ztráty perspektivismu (tedy orientace k budoucnosti, vytčenému cíli)

v literatuře doby normalizace (na pozadí předchozí éry), a dokonce i jistý závan nostalgie po padesátých letech: „...*nikým neposlouchané rozpravy o socialistickém realismu představují spíše parodii polemických střetnutí z dávných let.*“ Jiným příkladem spíše znejasňovaného poměru politiky a literatury mohou být medailonky věnované mimo jiné i Karlu Teigemu či třeba Záviši Kalandrovi, o jejichž orientaci kdysi Brabec smýšlel jako o pseudorevoluční a snobské potažmo trockistické, dnes naopak zahlazuje dobový myšlenkový a tudíž i politický kontext, aby poněkud mimoliterárně velebil jejich nadosobní a etické postoje. Ostatně samy pojmy jako „nadosobní“, „osobní charakter“, „etický“ apod. jsou ztělesněním pouze mlhavého idealistického plánu, hodnocení literatury a historie se ovšem často vymyká černobílé klasifikaci na ose dobra a zla; koneckonců autorovy životní peripetie jsou toho důkazem. Navíc jaksi v pozadí těchto apelů stojí obtížně udržitelná představa, že kvalitní dílo znamená „mravního“ autora, vědce. Metodologicky se tímto dostáváme vně literatury, do sféry jistého morálně exaltovaného pozitivismu.

Knihy k tématu příslibenému názvem nic principiálnějšího nesdělují, je souborem akademicky traktovaných příkladů, u nichž se často zdá, že slouží coby záminka k peskování současnosti včetně onoho opakovaně opovrhovaného „literárního provozu“, jehož je ovšem i tato kniha součástí. Pro autora je na jedné straně politika v literatuře čímsi opovrhovaným, zároveň ale brojí proti současné „krizi kritérií“ s jakýmsi melancho-lickým ohlížením za patetickou minulostí. Jistý autorův apriorismus zabraňuje subtilnějšímu promýšlení dané problematiky. Studie nerozlišují služebnost moci, politickou angažovanost, literárně svobodnou reflexi politického milieu či dokonce spoluformování skutečnosti vně literatury v pozitivním slova smyslu. Opomenuta tím zůstává různorodá široká škála politicky zacílené

beletrie – od Kunderova *Žertu* až třeba po Placákova *Medorka*. Autorova perspektiva tak zůstává nutně omezena na pojetí literatury jako ideologií jednostranně atakovaného nástroje propagandy. Otázkou přitom zůstává, zda vlastně každé dílo není skrytě ideologické, třeba právě tím, že vynucovanou ideologickou normu ostentativně ignoruje. Zavání-li místy z knihy obligátní vrtošivé láteření literárně-vědeckého matadora Brabce, čtenář je spíše shovívavý, ovšem po přečtení pamfletického doslovu Daniela Vojtěcha míra podezřívavosti vůči skutečnému smyslu knihy roste. Vojtěch konkretizuje Brabcem naznačovaný propastný rozdíl mezi vysokou úrovní komunistickým režimem pronásledovaných bohemistů (včetně Brabce) a morálně i intelektuálně zpustlým stavem současné společnosti – „*soudě podle stavu jejich vzdělávacích institucí*“. Vedle snahy o mytizování lze tušit i Vojtěchovo osobně nepřátelské zaujetí – stvrzené preventivním osočením případných kritiků ze závisi a zášti a útokem na jejich „živnost“ v akademickém prostředí. A tak se tedy podávám obavám (i pod mohutným dojmem z autoritativně naznačených konexí „univerzálního“ dosahu) a prohlašuji, že navzdory kritickému vyznění této recenze necítím ani vůči Brabcovi, ani vůči Vojtěchovi závist či zášť a kromě skromného obnosu za občasné recenze mi nabyté vědomosti zho- la žádnou živnost ani kariérní postup nepřinášejí – jak to také má být.

Eva Klíčová

ERRATA č. 12/2010

V anketě *A co Mácha?* na str. 13 jsme omylem uvedli, že Ondřeje Tylčera nejen vyzpovídal, ale i vyfotografoval Dalibor Demel. Autorem fotografie je však ve skutečnosti Petr Sikora. Všem zúčastněným se za toto nedopatření omlouváme.

red

Poslední dobou mám štěstí na knihy, které mi někdo doporučí. Tentokrát to bylo přímo nakladatelství, které mi Kratochvilův román poslalo jako spřízněné duši – dle přiloženého dopisu s nadějí, že jim pomohu v boji proti devalvaci hodnot, která se projevuje v tom, kdo dnes dostává literární ceny. Nevím, úvahy nad nekvalifikovaností literárních porot mne nevzrušují, protože ceny jsou koneckonců jen hra, jejímž účelem je upozornit širší veřejnost na existenci menšinové zbytečnosti zvané *literatura*. Nicméně jsem rád, že mi nakladatelství *Druhé město* knihu *Femme fatale* poslalo, protože Jiřího Kratochvila považují za spisovatele od Boha a jeho knihy nečtu z povinnosti.

V současné nadprodukcí patří k těm, které baví psát a kteří přitom umějí nejen stvořit větu a příběh, ale také rozehrát kultivovanou metaliterární hru. Jako vyznavač postmoderny Kratochvil respektuje její závazná pravidla (včetně iluze literatury „zcela bez pravidel“) a své adresáty vtahuje do světa na pomezí aktuální – mnohdy téměř popisné – reality a priznané fikce. Do světa, jenž je zcela svébytný a současně neustále něco připomíná, neboť je prostoupen četnými odkazy, které ponukají k metaliterárním úvahám „kde jsem to už četl...? nebo viděl?“. Kratochvilovy jednotlivé texty opakovaně prokazují schopnost volné fabulace a rozkoš z vymyšlení fantazijských situací, současně však jsou pro vzdělanější čtenáře i jakýmsi testem, jenž potvrzuje míru jejich vzdělanosti, sečtělosti a „skoukanosti“.

Jednotlivé postmoderní triky přitom Kratochvil pečlivě dávákuje a prostřednictvím rozmanitých vyprávěcích strategií a vyprávěčů umně proplétá v celek-necelék. V pří-

tomné knize se tak čtenář může potěšit magickým realismem a magickým Brnem (zkonstruovaným obratnou implantací rudolfinských motivů z jiné metropole), ale také tematizovanými stopami Škvoreckého *Legendy Emöke* či Polanského erotického filmu *Hořký měsíc*. Přidejte k tomu poučení z psychologických příruček, hlubokomyslné úvahy o smyslu literatury a psaní, squatting, *homelessáky* a levitaci, trojí či čtveré zmrtvýchvstání a další ohlasy mytologie, parafrázi *Gulliverových cest*, asociativní upomínky *Písně písní* či Máchova *Máje* (a mnohého dalšího) – a máte prózu téměř dokonalou.

Tedy alespoň v případě, pokud věříte, že kaširovaná výstavka autorových schopností je více než mučivá snaha o pojmenování a sdělení něčeho skutečně podstatného.

Femme fatale je příběh vyprávěný na několikrát, pokaždé jiným vyprávěčem a z jiné perspektivy. Jeho nejdelší část je napsána ve stylu hollywoodského filmu s oscarovými ambicemi. Je situována do prvních polistopadových let a z pohledu pragmatického tělocvikáře a majitele řetězce fitcenter vzpomíná na mladou, talentovanou a světově úspěšnou spisovatelku, respektive nymfomanku, která každému dá, ale největší rozkoš jí působí, když si může – v zájmu svého literárního umění – téměř sadisticky pohrávat s muži, nejlépe handicapovanými. A když jednoho z nich, vozíčkáře, svou rafinovanou bezcitností dožene k sebevraždě, je i ona krutě potrestána: zavražděna sadistickými vrahy zaplacenými jeho matkou.

Bývaly doby, kdy by spisovatel takový příběh o jedinečnosti lidského bytí, milování a umírání vystačil na celou knihu, byť by asi musel věnovat větší pozornost

povahokresbě. Současný autor ovšem ví, že iluzivně-realistické příběhy o síle vášně a konfliktu mezi životem a uměním jsou jen nudná konvence, a proto svou prózu musí nakopnout něčím fajnově jiným, změnit žánr. Hrdinka příběhu Katka je tedy – čert ví proč a čert ví kým, nejspíše Kratochvilem – vyslána znovu na zem, na začátek příběhu, ale tentokrát jako vyprávěčka a své druhé já, přesněji jako levitující a bubnující squaterka bez fyzických pocitů. A protože si pamatuje tragický osud svého prvního já, pokouší se je varovat. Così mocného jí v tom ale brání.

Autorova fantazie se při vymyšlení tohoto sekundárního života rozjíždí naplno, půvab a dynamika jeho vyprávění se však nenávratně ztrácí. Z nové perspektivy jsou tu sice osvětleny některé motivy a situace, o nichž čtenář už četl, nicméně současně se textem šíří nuda ponoukající k přeskakování, neboť snaha o vykreslení a pochopení kauzality lidských činů je tu nahrazena samoučelnou autorskou exhibicí, v níž nahodilé atrakce (například hrdinčina svatba) substituují hlubší logiku tvůrčí výpovědi. Nepřekvapí proto, že zanedlouho autorovi dojde inspi-race a musí rychle přejít k další atrakci: Katka se – čert ví proč – smrskne na pidižínku a žije v umělém pidisvětě mezi trpaslíky importovanými z rudolfínské doby. Pobude zde pár dalších nepříliš zajímavých stránek, seznámí se s reprodukčními problémy minilidi a pak hop, opět je autorem vrácena mezi velké lidi, respektive zvířata. Tentokrát ji však pro efekt svěří do péče mytického gryfa: napůl orla a napůl lva, jenž je výborným truhlářem a má nemocnou dceru, kterou chce vyléčit tím, že Katku zaživa pohrbí. Což také – po několika pasážích věnovaných proble-

matice kácení stromů – udělá. Nesmrtelná Katka, pohybující se mezi peklem a nebem, se tomu ovšem jen zasměje a znovu se – čert ví proč – vrací na začátek příběhu, tentokrát opět jako své první já, které dostalo druhou šanci. (*) Zde by příběh zase mohl skončit, jenže se ukáže, že Katka je ztracenou dcerou Marty Kubišové a prince Charlese a jako taková se stane anglickou královnou. Ani na trůně však nedokáže ukrotit sexuální náruživost a svým vztahem s kazašským prezidentem přivede svět na pokraj atomové války. V předvečer jejího vypuknutí je ale našťastí probodnuta oštěpem olympijského vítěze v běhu na sto metrů. Příběh se tak může znovu vrátit na počátek do Brna, kde Katka dostává třetí šanci: transmutuje ve spisovatele Jiřího Kratochvila, autora románu *Femme fatale*.

Připadá vám to jako hovadina? Tak se přiznám, Kratochvil může pouze za to po hvězdičku (*), to ostatní je jen můj výmysl. Ale právě v tom je jeho (a nejen jeho) problém, v oněch postmoderních hrách fantazie, které kdysi působily nově a provokativně, dnes se však staly už fádní zvyklostí, jež žije sama ze sebe a nemá čím překvapit. Neboť tam, kde se může stát cokoli, se vlastně neděje vůbec nic, snad jen to, že po stránkách potištěného papíru teče redundantní text, v němž je všechno, co tam může a má být, a vlastně v něm není nic.

Když čtu Jiřího Kratochvila, vnímám, že mám co do činění s velkým autorem. Jen je mi stále více líto, že i on se přidal k těm, kteří rozměňují sami sebe, protože nemají odvahu a sílu přejít od efektní rutiny k tvorbě.

Pavel Janoušek

ZASLÁNO

PANU UČITELI S LÁSKOU

Vážená slečno Kůrová, vážený pane Hložku, jednoduchým porovnáním mého a Vašich textů (*Tvar* č. 10 a č. 12/2010) lze shledat, kdo o voze a kdo o koze. Je od Vás hezké, že jste se zastali svého pana učitele Chrobáka. On to jistě ocení.

Petr Štengl

U svých studentů, mezi něž ostatně Zuzana Kůrová už nepatří, oceňuji znalosti a pronikavý úsudek, nikoliv to, zda v nějaké okrajové literární polemice zastávají podobný názor jako já. A protože mě dráždí, jak se z věcí obecných dělají kauzy osobní, které tu na stránkách *Tvaru* nemůžou bavit snad vůbec nikoho, dovoluji si upozornit, že další diskuze povedu rád ústně v opavském *Evženovi* nebo třeba v Ostravě či na Vsetíně a písemně pak na e-mailové adrese jakub.chrobak@seznam.cz. Tím lze snad tuto srandu ukončit.

Jakub Chrobák

JEDNA OTÁZKA PRO

Jste zakladatelem a ředitelem Festivalu spisovatelů Praha, který letos oslavil dvacáté výročí. Jak byste zbilancoval letošní ročník i ročníky předchozí? Co všechno se za ty roky událo a změnilo?

Pane Škrabale, tady je vyjádření Michaela Marche v češtině, je to zřejmě trochu stručnější, ale snad postačí, Michael je básník – často píše i hovoří v obrazech a zkratkách.

Z e-mailu Václava Kováře, který má na starosti vztahy FSP s českými médii a veřejností

FSP: 2010

Byli jsme první – a pořád jsme – první. Jako Odysseus i festival se po dvaceti letech vrací do Prahy – kterou nikdy neopustil. Jeho dveřmi prošla celá generace – je to nejstarší non-stop literární festival v Evropě – první nezávislý festival v živé paměti – dvacetiletý mladík.

foto Štěpán Pech
© Festival spisovatelů Praha, 2010

MICHAELA MARCHE

Zdání samozřejmě není všechno – ale může nás k festivalu dovést.

Téma letošního festivalu – kacírství a rebelie – spěje k neviditelné harmonii: dobře se dívejte.

Předvedeme vám živé spisovatele – i jejich živou práci.

„Opravdovou literaturu tvoří jen blázni, pous-
tevníci, kacíři, snílci, buřiči a pochybovači.“

„Život je jako festival – jsou lidé, kteří považují festival za klání, pro jiné je to denní chleba, ale ti nejlepší přicházejí jako diváci.“

Pes – běží s klackem – v tlamě.
Proč to dělá –?

Máme nové logo – poprvé za dvacet let.
Je v něm – soudnost i odpovědnost –
stará řecká filosofie – logos.

Praha je úspěšné město – v nejisté zemi.
My reprezentujeme Prahu.

NEKROLOG

ZA FRANTIŠKEM ČERNÝM

Profesor František Černý (21. 2. 1926 až 12. 6. 2010) je nepochybně jednou z nejvýraznějších osobností naší teatrologie. Pocházel z jaroměřického rodu šlechtitelů květin, a také jeho vztah k divadlu byl tak trochu šlechtitelský a obdivovatelský. Jako uznávaný znalec spojil svůj odborný život se třemi institucemi – s Ústavem pro českou literaturu, do něhož nastoupil už v roce 1949 a v němž roku 1956 založil a do roku 1969 vedl Kabinet pro studium českého divadla, s DAMU, na níž začal na sklonku čtyřicátých let učit, a především s pražskou filozofickou fakultou, kde v letech 1962 až 1992 vyučoval na katedře divadelní vědy a rozhodujícím způsobem se tak podílel na výchově stovek studentů. V letech 1966 až 1969 tu zastával funkci proděkana, v letech

1989–1991 pak byl jejím prvním polistopadovým děkanem.

Vědecké dílo Františka Černého se stalo synonymem výzkumu dějin českého divadla a divadelní kultury od 18. století až po nedávnou minulost. Jeho odbornému natu-relu odpovídala zevrubná heuristika a téměř pozitivistická úcta k faktům a osobnostem. Jako badatel tematicky vycházel se svého filologického školení, které jej přivádělo k problematice dramatu, nemalou pozornost však věnoval i otázkám režie a herectví. K jeho láskám patřili Karel a Josef Čapkovi (*Premiéry bratří Čapků*), je však i autorem monografií o *Haně Kvapilové* či *Františku Smolíkovi* a také knihy *Měnivá tvář divadla aneb Dvě století s pražskými herci*. Do výboru *Kapitoly z dějin českého divadla* pak shrnul studie postihující české divadlo od dob obrozenských, které mu byly zvláště blízké, až

po malé scény šedesátých let a Josefa Topola. Jeho intenzivní zájem o ochotnické divadlo zrodil knihu *Divadelní život v Jaroměři*.

Klíčová pro českou teatrologii byla Černého práce editorská a organizační, neboť byl iniciátorem a hlavním redaktorem čtyřdílných akademických *Dějin českého divadla*, svazku věnovanému v *Československé vlastivědě* divadlu, ale i mnoha dalších publikací (např. *Divadlo v Kotcích*). Nemalou pozornost Černý věnoval také divadelní publicistice. Jeho lidský portrét, ale i obraz širších společenských souvislostí přináší její vzpomínkové prózy *Za divadlem starým a novým*, *Ve městě u tří řek* a *Divadlo v bariérách normalizace*. K Černého pokusům o vlastní dramatickou tvorbu patří dramatisace Olbrachtova *Nikoly Šuhaje loupežníka* a hra *Destilátoři*, námětově spjatá s Čapkovou *Věcí Makropulos*.

Jsou obory bádání, které nám dnes připadají, jako by tu byly vždy. Tak je tomu i s českou divadelní historií. Bez Františka Černého – jako jednoho z jejích spoluvůdců – by ovšem její dnešní obraz byl stěží poloviční.

Děkuji Vám, pane profesore, za všechny, o nichž jste psal, pro něž jste psal, a také za všechny, které jste učil.

pj

PERLIČKA NA DNĚ

„V očích se mu objevilo zoufalství zalité do skleněného pohledu.“

C. J. Cherryhová: *Chanuřina pýcha*.
Návrat, Brno 1994.
Přeložil Martin Němec.
Koniáš 1994

rozšířit dostupnost knih

ROZHOVOR S TOMÁŠEM ŘEHÁKEM

to dalo dělat lépe, a tak jsme navrhli nový funkční model. Krásně jsme se sešli s tím, že ve stejné době se připravovala rekonstrukce Ústřední knihovny na Mariánském náměstí v Praze, a tak jsme to mohli vzít skutečně od podlahy.

Postupně jsem se čím dál více dostával k práci spíše knihovnicko-koncepční než ajťácké. V roce 2001 jsem předal oddělení svému nástupci a stal jsem se náměstkem ředitelky, zodpovědným za strategický rozvoj. Mimo jiné za přípravu dlouhodobé strategie knihovny. A prvního července 2002 jsem knihovnu převzal jako celek. Pár týdnů před začátkem povodní...

V době vašeho nástupu do oboru stálo české knihovnictví před velkými změnami – v jakém stavu se tehdy nacházela Městská knihovna v Praze? Co z té předlistopadové éry přetrvalo a bylo těžké to zlomit či odstranit?

V době mého nástupu do knihovny, tedy v roce 1992, byla knihovna úžasný podnik. Opravdu, myslím to vážně. Z mé strany to byla láska na první pohled. Já jsem přicházel z prostředí vysoké školy a zjistil jsem, že knihovna nabízí podstatně větší intelektuální svobodu a prostor pro kreativitu a koncepční práci. V té době byla Městská knihovna v Praze v mnoha ohledech nepokrokovější českou knihovnou. Hodně to samozřejmě souviselo s tehdejšími vedeními knihovny. V něm byly naprosto mimořádné osobnosti, kterým se nějakým zázrakem podařilo na tato místa dostat již před listopadem 1989, a knihovna představovala v předlistopadovém světě ostrůvek, poskytující azyl a intelektuální příležitost řadě lidí, kteří by jinde podobnou práci dostat nesměli. A tak vím z vyprávění kolegů, jak v knihovně interně kolovala za tichého souhlasu vedení petice *Několik vět*; jak se desítky zaměstnanců pravidelně potkávaly na demonstracích v roce 1988 či na Palachově tédnu v lednu 1989; jak se vždy podařilo „ustát“ zájem StB o některé kolegy a dotyčné varovat. Garantem těchto aktivit byla především paní Milena Závadová, náměstkyně ředitelky, báječná žena, která se pro mě za několik let spolupráce stala jedním z nejdůležitějších lidí mého života. Bohužel nás předčasně a navždy opustila v roce 2001. A neméně důležitou roli sehrávala i ředitelka knihovny, paní Anna Bimková, která mi knihovnu předala v roce 2002 po více než dvaceti letech skvělého vedení. A tak polistopadový vývoj vlastně představoval jen příležitost k hlubokému nadechnutí a většímu rozmachu. Ale lámat naštěstí nebylo co.

Jak ten „ostrůvek“ obstál za normalizace při vyřazování knih z ideologického hlediska nepohodlných? A jak jste naopak po roce 1989 naložili třeba s budovatelskými romány či díly klasiků marxismu-leninismu?

Spousta knížek, které měly skončit ve sběrných surovinách, se jaksi zatoulala. A vynořily se ve chvíli, kdy se mohly svobodně vrátit do fondu. Pomohli jim k tomu knihovníci svou odvahou, důvtipem a věrností k poslání knihovnické profese. Říkal jsem přeci, že společenství pracovníků městské knihovny bylo pozoruhodné.

Co se týče nánosu ideologické a ideologizované literatury, tak ten se samozřejmě výrazně ztenčil. Nikoliv proto, že by nějaký sametový inkvizitor s šíleným svitem v oku zběsile škubal Vladimíra Iljiče Lenina či Marii Majerovou. V podstatě všechny tituly

tohoto druhu máme stále ve fondu, kde slouží jako informační a studijní pramen pro kohokoliv, kdo je potřebuje nebo chce číst. Zredukoval se ale počet výtisků od jednoho titulu tak, aby respektoval skutečnou poptávku.

Obecněji – jsem přesvědčen, že knihovna má reflektovat skutečnost a nikoliv ideové názory knihovníků. Mám samozřejmě velmi jasný názor na Lenina, Stalina, Hitlera a mnoho dalších, kteří vyryli do dvacátého století krvavé šrámy. Ale psali knihy, ty knihy byly vydávány a čteny, tedy i zařazovány do knihoven. A tam také mají zůstat k dispozici. Pokud si chcete přečíst Hitlerův *Mein Kampf*, máme ho v pěti různých vydáních. A skutečnost, že z mých čtyř prarodičů byli tři v nacistickém koncentráku, na to nemá žádný vliv. Ostatně jsem přesvědčen, že otevřená pravda vždy byla, je a nadále bude neúčinnější zbraní proti všem totalitním ideologiím.

Souhlasím. Odideologizování knihoven mělo ovšem vliv i na změnu úhlu pohledu při výběru a nákupu knih. Bylo to ku prospěchu literatury, nebo se naopak regály začaly plnit tzv. lehkou četbou?

Ku prospěchu literatury a stejně tak i knihovně bylo především to, že začaly konečně vycházet knížky, po kterých tato společnost hladověla. I když – pravda – řada lidí vlastně ani netušila, že by měla mít hlad. Ale najednou bylo z čeho vybírat. A s tím se samozřejmě vyloupila otázka, podle jakých kritérií vybírat.

Tohle řešily knihovny už na přelomu 19. a 20. století... Proti nakupování a půjčování braku brojili později i Jiří Mahen či Karel Čapek, ale my dnes zastáváme pozici, že knihovna by měla nabízet téměř vše, co je na trhu. Sám ale cítíte, že tenhle argument trochu skřípe...

Není to vůbec jednoduché rozhodování. Na misku vah kladete okamžitou poptávku nejen dnešních čtenářů, ale i odhad poptávky budoucí. Zvažujete odpovědnost knihovny ke kulturnímu dědictví a chcete, aby knihovna posloužila i jako východisko příští tvorby – chcete-li, tedy aby byla platnou součástí infrastruktury kreativního průmyslu.

Zvažujete i to, jakou službu ta která kniha může někomu poskytnout. Je lehké usklíbnout se nad literárním škvárem. Jenomže ženský román, ze kterého odkapává syntetický cukr na každé stránce, může být velkou úlevou pro starou opuštěnou ženskou, která rozbíjí jednotvárnou šed' osamělých dní právě návštěvami knihovny a útekem do světa, kde nikoho nebolí křečové žíly. Mám se nad ní ofrňovat, protože nečte Tolstého? Já ho ostatně nečtu taky, nikdy mě neoslovil.

Je to ale především o penězích. Kdybychom jich měli spoustu, s velkým potěšením bych nabídnul všechno všem. Jenomže pravý opak je pravdou. A tak každou korunu otáčíme desetkrát v ruce a nad každou knížkou se vedou dohady: Koupit, nebo ne? Jednou? Do každé pobočky? Jen do těch největších?

Jedno ze zajímavých vodítek nabízejí výzkumy, které se odehrály zejména ve Spojených státech. Snažili se tam ocenit, jak velkou hodnotu má pro čtenáře ta která služba (třeba výpůjčka knihy) v závislosti na jeho důvodu či motivaci. Vyšlo jim, že výpůjčku knížky „pro radost a odpočinek“ má pro čtenáře hodnotu několika dolarů.

foto Kamila Berndorffová

Pokud je ale motivací řešení závažné životní situace nebo pracovního problému, je hodnota takové služby zhruba dvacetkrát větší. I o tom uvažujeme, když vybíráme, co a v kolika výtiscích koupit.

Knihovna a internetizace. Není vám trochu líto, že se z původních kulturních a vzdělanostních center charakteru až obrozeneckého mění dnes knihovny spíše v infocentra, kde sice téměř vše zjistíte a najdete, ale samotná literatura, její vnímání a vztah k ní zůstává poněkud na chvostu?

To by mi asi líto bylo. Ale takovou degeneraci knihoven jsem nezaznamenal. Zrovna teď dokončujeme po rekonstrukci staronovou pobočku v Ruské ulici, kterou na podzim otevřeme jako *Dům čtení*. Tedy jako knihovnu zasvěcenou především krásné literatury a dění kolem.

Naše smíchovská pobočka se zase profiluje jako knihovna, která věnuje zvláštní pozornost sci-fi a fantasy literatury. Funguje zde i literární dílna pro začínající autory *Mistři písmen, učni slov*, o kterou pečuje smíchovský knihovník, kolega Miloslav Linc. Běží třetí kolo dílny, chystá se čtvrté. Dílka vzniklá v rámci dílny jsou publikována ve sbornících a časopisech. Absolventi zaznamenávají úspěchy v literárních soutěžích. Což to není úsilí vpravdě obrozenecké? A mluvit bych mohl v menší či větší míře o každé naší pobočce. Pravidelně nabízíme literární semináře, autorská čtení či besedy se spisovateli. Ostatně mezi pracovníky MKP najdete řadu respektovaných autorů literatury faktu i beletrie. Za všechny si dovoluji zmínit alespoň kolegyni Marii Valtrovou, vedoucí našeho divadelního a filmového úseku, autorku několika publikací především z oblasti divadelní historie. Dalším je můj jmenovec a kolega, pan Jakub Řehák, který byl za své básně v loňském roce nominován i na cenu *Magnesia Litera*.

Dobře, ale co třeba odklon mladé generace od knihy jakožto nosného textového média? Ten nezaznamenáváte?

Upřímně řečeno, zase mám pocit, že jde spíše o dojmy než o fakta. Z dvanáctiletých Pražanů má a využívá průkazku do knihovny více než třetina. V mé věkové kategorii je to čtyřiapůlkrát méně, nějakých osm procent.

Využívat průkazku je jedna věc, k čemu konkrétně věc druhá... Ale měla jsem na mysli spíše středoškoláky, u kterých všechno to, co vstřebali v dětských odděleních knihoven, zmizí, a oni číst přestanou – což vám potvrdí i učitelé českého jazyka a literatury. Není tohle dluh knihoven, že s nimi potom už tak intenzivně nepracují?

Jestli v tomto směru někdo něco dluží, pak především my – rodiče dětí. Řada průzkumů čtenářského chování dětí, dospívajících i dospělých jasně ukázala, že klíčový je vliv rodiny. Pokud ta ve výchově ke čtenářství selže, všechny další instituce včetně

školy a knihovny mají jen omezené možnosti to zvrátit. Na druhé straně knihovny a školy mohou a měly by rodičům v tomto úsilí pomáhat a radit, stojí-li o to. Kdo nás kdy učil, jak vést vlastní děti k tomu, aby se naučily knihy milovat?

Naštěstí nic nenasevďčuje tomu, že by středoškoláci masově přestávali číst. A za potěšitelné považuji to, že nárůst času stráveného u počítače je provázen poklesem času stráveného u televize. To není špatný trend.

Ještě jinak: nestává se dnes jakýmsi středobodem „knihovnického vesmíru“ spíše internet než kniha? A je to dobře?

Je dobře, že středobodem knihovnického vesmíru není kniha. Bylo by chmurné, kdyby středobodem knihovnického vesmíru byl internet. Naštěstí středobodem knihovnického vesmíru je – zcela správně – čtenář. Smyslem práce knihovníka přeci není sloužit knihám, časopisům, ceděčkům či jakémukoliv jinému médiu. Smyslem práce knihovníka je sloužit lidem. Je součástí jeho úkolu přemýšlet o potřebách čtenářů a hledat cesty, jak tyto potřeby uspokojit – ať už knihou, časopisem či něčím, co se strká do počítače.

No, pak mi zkuste vysvětlit, proč březem byl dlouhá léta měsícem knihy, poté měsícem internetu, a teprve letos jste si vzpomněli, že by mohl být také měsícem čtenářů?

Možná proto, že knihovníci na své čtenáře myslí nejen v březnu, ale celý rok! Ale ne, vážně: Je jasně patrný přesun pozornosti od média jako nosiče informací, dokonce i od informace samotné k jejímu příjemci, tedy zákazníkovi a ke službě jemu poskytované. To je trend dobrých veřejných knihoven na celém světě. Tak jsem docela pyšný, že nápad na vyhlášení „března – měsíce čtenářů“ se zrodil právě v naší knihovně. A jsem samozřejmě moc rád, že i ostatní knihovny tato myšlenka zaujala a přijaly ji za svou. Zjevně se podařilo pojmenovat něco, co všichni cítili.

A co to bylo?

Dalo by se to také vyjádřit jako respekt ke čtenáři. Snaha o partnerský vztah k němu. Vědomí, že knihovník není od toho, aby svého čtenáře vychovával. Jistě, měl by se podílet na rozšiřování čtenářových obzorů. Nikoliv ovšem jako vychovatel, ale jako inspirující a vstřícný průvodce. Mým oblíbeným prototypem knihovníka je Jirotkův Saturnin – člověk, jehož úkolem je sloužit; který tak ale činí s vtipem, kreativně a velmi zábavně.

Z tohoto pohledu je samozřejmě správné občas čtenáři podstrkovat dobré knížky. Kniha je dějinným fenoménem, nedílnou součástí naší kulturní identity. Nepovažuji osobně za až tak podstatné, zda se jedná o knihu papírovou nebo elektronickou. Kniha během historie už několikrát změ-

ELEKTRONIZACE, DIGITALIZACE, WEBIZACE

Proč stále častěji pohlížíme na knihovny jako na nepraktická skladiště? Je čtení knih pouhá kratochvíle? A bude naše bezpapírová společnost zároveň společností bez dějin, jak tvrdí Bill Gates?

To jsou tři základní otázky, které si klade Alberto Manguel ve své knize *Knihovna v noci* (Host, Brno 2009). Vede ho k tomu nástup elektronických médií, která vymazávají z našeho povědomí vnímání knihovny jako pokladnice lidské paměti a zkušenosti a která – ač nám nabízejí nekonečné množství rozmanitých a rychle zjistitelných informací – nás ochuzují o soustředění a hloubku, jež jsme schopni prožívat jen při četbě knihy.

Pohled na knihovny coby na neustále bobtnající skladiště, která si jen nárokují čím dál víc místa, dosáhl své zvrhlosti v polovině 90. let minulého století zejména v USA. Pravda, nejprve vznikly ambiciózní architektonické plány, které měly problémy se skladováním knih vyřešit (vzpomeňme v této souvislosti na zamýšlenou stavbu Kaplického „chobotnice“ v Praze na Letné), leč ukázalo se, že právě na tento aspekt se v nich jaksi zapomnělo.

Odstrašujícím příkladem byla třeba Sanfranciská veřejná knihovna, o níž Manguel píše, že „náhradou za vadný projekt (...) naložili správci stovky tisíc knih z majetku knihovny a vyvezli je do zavážky“. Říkalo se tomu „obětovat obsah, aby se ušetřila nádoba“. Podobně macešsky se chovala ke svému fondu i Kongresová knihovna ve Washingtonu, která z důvodu úspory místa nahrazovala své obrovské sbírky novin mikrofilmy a originály posléze ničila. Totéž provedla i většina amerických univerzitních a velkých veřejných knihoven, přičemž převod na mikrofilmy se neobešel bez vážných závad (šmouhy, škrábance, text na okrajích ořezaný, chybějící celé části). Argumentům, že „tištěná stránka tvoří svůj vlastní čtecí prostor, svou vlastní fyzickou krajinu, v níž struktura papíru, barva inkoustu a obraz celku dostávají ve čtenářových rukou zvláštní významy, jež propůjčují slovům tón a kontext“, nikdo nenaslouchal. Stejně se zachovala i Britská knihovna, když se zbavila více než 100 000 svazků knih a svázaných periodik, stejně jako všech svých sbírek z východní Evropy, Jižní Ameriky a USA.

Tento osud může potkat tisíce publikací i všude tam, kde se „trendové“ digitalizuje a sní se o webu jako o univerzální knihovně. O Projektu Gutenberg, který umísťuje na web knihy už od roku 1971 (některé zdvojeně a s chybami), se anglický kritik Paul Duguid vyjádřil, že připomíná spis „knižní stánek na kostelním bazaru, kde farář požehná jak skvostům, tak škváru, protože všechno na bazar někdo věnoval“. Americký tvůrce komiksů Will Eisner zase přirovnal web k supermarketu, „do kterého chodí zákazníci hledat co nejlevnější výrobek“. Alberto Manguel k tomu dodává, že je to důsledkem toho, „když čtenář připojený k webu (...) upřednostňuje útržky zpráv a bajty faktů před zdlouhavými diskuzemi a zpracovými materiály a když rozměňuje poučený názor hromadou hloupých žvástů, neúčinných rad, nepřesných faktů a banálních informací, které poutají pozornost díky známým značkám a zmanipulovaným statistikám“.

Webizace našeho života však v sobě skrývá ještě jedno podstatné nebezpečí. Bezpapírový web totiž – na rozdíl od knihy – vylučuje smysl pro minulost a vede ke ztrátě našeho společného historického slovníku, neboť „text vyvolaný na obrazovce nemá žádnou historii“, protože „všechno, co má nějaký význam, je právě přítomno“. Podle Manguela tak „kamenné rytiny naší společné minulosti neblednou kvůli nástupu nové technologie, ale proto, že nejsme nuceni je číst“. Jinými slovy: líbí-li se nám ovládat svět od své klávesnice, odmítáme vzpomínku a volíme zapomnění.

Svatava Antošová

nila materiál a výrobní technologii. Vždy se tak stalo v určitém průsečíku technického pokroku a ekonomických tlaků. A vždy to – po určitém počátečním bublání – významně rozšířilo dostupnost knih a jejich dopad na život lidí.

Vy jste zastáncem i průkopníkem toho, aby knihovny poskytovaly přístup k internetu zdarma. To se dle knihovního zákona konečně děje, byť každá knihovna si jej vykládá tak trochu po svém...

Když jsme v roce 1998 nabídli našim čtenářům přístup na internet zdarma, byli jsme exoti. Pamatuji si, jak jsem tehdejšímu ministru kultury vysvětloval, že to opravdu myslíme vážně a že jsme přesvědčeni, že se jedná o správný trend, který se postupně prosadí celospolečensky. Tvářil se poněkud nedůvěřivě...

Počkejte, vždyť stát to přece dotuje, ne?

Tehdy ne, dnes částečně ano – prostřednictvím dotačního programu internetizace knihoven.

Jak to tedy v MKP funguje prakticky?

Každý náš čtenář má právo si týdně předem objednat a zablokovat na vybrané pobočce internetový počítač na jednu hodinu. Pokud přijdete do knihovny jindy (a nemusíte ani být majitelem průkazky) a u počítače je volno, můžete u něj sedět třeba celý den. Což se asi nestane, protože přijde další zájemce – a vy se od počítače zvednete a pustíte mu své místo. Funguje to dobře. Ostatně pokud si kdokoliv přinese do knihovny svůj notebook, kde má wi-fi, poskytneme mu přístup na internet bez ohledu na to, zda je či není registrovaným čtenářem. Tuto službu využívají i cizinci, kteří jsou v Praze na krátkodobém pobytu. Já se také v zahraničí vždycky sháním po knihovně, když se potřebuji dostat k internetu.

Víte, mně v té „píár“ strategii, že v knihovnách je přístup na internet zdarma, chybí ještě to „bé“... Co třeba návštěvník, který k vám potřebuje přijít na internet ne jednou, ale pětkrát týdně?

Počkejte, to jsme si nerozuměli! Objednat dopředu se u nás nemusíte, ale můžete. Když se objednáte, tak máte pro sebe na určitou hodinu počítač s internetovým připojením zarezervovaný. Ale přijít můžete každý den a sedět u počítače tak dlouho, dokud je volný. My nechceme nikoho omezovat, jen musíme spravedlivě rozdělovat mezi všechny zájemce. A ať strávíte u počítače týdně hodinu, nebo jich bude dvacet – pořád to máte zadarmo.

Knihovna a matrix

Vy jste se v roce 2006 na celostátní konferenci nazvané *Knihovny současnosti* proslavil výrokem, že „existují dva druhy knihoven: ty, které se změní, a ty, které zaniknou“. Jak jste to tenkrát myslel a jak se na to díváte dnes s odstupem času?

No, myslím jsem to přesně tak, jak zní název té jedenapůl hodinové prezentace. V následujících měsících jsem s ní objížděl celou republiku, a dokonce jsem ji prezentoval několikrát i v zahraničí či na mezinárodních konferencích. Zvali si mě na všemožné semináře, workshopy a setkání. Očividně mé kolegy zaujala drzost, s jakou jsem říkal, že jsme na křižovatce vývoje, vyžadující řadu změn v naší profesi a v našich přístupech. Teď jsem dokončil další prezentaci, která se jmenuje *Chcete mě aneb Knihovníkem pro 21. století*. Narážka na známý pořad s Martou Kubišovou opět podtrhuje, že instituce veřejné knihovny po sto letech přestává být samozřejmá a musí se ucházet o právo na peníze daňových poplatníků. Na druhé straně jedním dechem říkám, že všechna

dostupná fakta a prognózy uvádějí, že investice do veřejné knihovny mají mimořádně vysokou ekonomickou efektivitu. Hrubé, leč metodologicky korektní odhady napovídají, že přinášíme veřejnosti službu v hodnotě tří až čtyř korun za každou korunu, kterou na naši činnost vynakládá.

Specifickými a stále více se rozvíjejícími odděleními ve veřejných knihovnách jsou oddělení hudební. Před časem ovšem půjčování hudebních nosičů narazilo na odpor ochránců autorských práv, čímž došlo k jeho výraznému omezení...

Tak strašné to omezení zase není. Došlo k zavedení poplatku za užití zvukových nosičů, ten ovšem neplatí čtenář, ale za občany ČR jej platí stát. Obdobný poplatek se ostatně vztahuje i na půjčování knížek – jen to málokdo ví. Myslím, že obojí je v zásadě správné. Tedy jak existence rozumného poplatku, který představuje náhradní odměnu za užití autorského díla, tak skutečnost, že tento poplatek je nákladem státu. Ve většině civilizovaných zemí euroatlantického prostoru to funguje právě takto.

Faktickým omezením našich služeb byla dohoda o devítiměsíční ochranné lhůtě, ve které nebudou půjčovány novinky hudebního průmyslu. Nicméně i tyto nosiče si můžete v řadě knihoven poslechnout – ovšem jen na místě a takovým způsobem, aby se nedala udělat kopie.

Původně velmi drsný střet s ochrannými svazy, zejména s OSA a Intergramem, byl vyprovokován jejich požadavkem, aby knihovny nepůjčovaly zvukové nosiče vůbec. Tedy požadavek, aby se Česká republika stala hluchým místem uprostřed Evropy, kde – na rozdíl od všech okolních zemí – bude občanům odepřeno právo na přístup k této části kulturního dědictví v knihovnách. To bylo pochopitelně nepřijatelné, a tak jsme se obrátili na parlament, na ministerstvo kultury a na mezinárodní organizace. Lobbying byl úspěšný, výsledná dohoda je rozumná.

Jinými slovy – válečná sekera byla zakopána?

Vztah mezi knihovnami a vlastníky autorských práv je samozřejmě rozporuplný. Chápu, že někteří producenti, kteří se ocitají v těžké ekonomické situaci a bojují o záchranu, hledají vše, čeho by se mohli chytnout. A mediální průmysl má problémů řadu, především těch souvisejících s internetem. Zároveň má mocný vliv na politiky, a tak v celé západní společnosti jde autor-ské právo nepřiměřeně na ruku krátkodobým zájmům zábavního průmyslu. Podtrhuji slovo krátkodobým – v dlouhodobém horizontu je především třeba stimulovat lidskou kreativitu jako základní zdroj, na kterém kreativní průmysl, a tedy i průmysl zábavy, stojí. A zároveň je třeba stimulovat i poptávku po této kreativitě, vzbuzovat v lidech očekávání plodů lidské tvořivosti. A v obou těchto funkcích hrají veřejné knihovny zásadní roli. Oslabení funkce knihoven je v dlouhodobém měřítku kontraproduktivní především pro autory samé.

Od roku 2007 funguje v MKP digitální oddělení, které převádí tištěné dokumenty do elektronické podoby. Na slovo „digitalizace“ dnes narážíme na všech úrovních tak často, že už zní skoro jako zaklínadlo... Ale vážně – některé knihovny ve světě převedly už před lety knihy a časopisy na mikrofilmy a originály pak z důvodu nedostatku místa zničily. Jak to probíhá v MKP?

Dobře. Za digitální knihovnu Karla Čapka, kterou jsme v loňském roce zpřístupnili spolu s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze, Společností bratří Čapků a Památkem Karla Čapka ve Strži, jsme získali od ministra kultury státní cenu *Knihovna roku 2009*.

Právě končí několikaletý projekt, který jsme rozběhli s podporou tzv. norských

fondů a který se zaměřuje především na digitalizaci pragensií, tedy materiálů o Praze. Pokud se podíváte na náš server *prahavknihovne.cz*, najdete tam více než tisícovku digitalizovaných dokumentů, které jsou přístupné on-line komukoliv. Podíváte se na digitální mapu, najdete si místo, které vás zajímá, kliknete si na něj a už si můžete prohlížet třeba sto let starou dobovou publikaci. Podpora norských fondů v těchto měsících končí, naše úsilí ovšem nikoliv. Ve dnech 14.–16. června jsme uspořádali spolu s Archivem hlavního města Prahy a dalšími partnery konferenci, nazvanou *Digitalizace aneb Konec oslích uší*. Tam jsme se podělili o své zkušenosti a načrtli další plány. Věřte, že jich máme spoustu. Nepatří mezi ně ovšem ničení digitalizovaných originálů. Naopak – digitalizace je motivována i snahou uchovat tyto artefakty pro příští generace.

Neustáváme ani v „digitalizaci pro každého“, tedy v budování digitální knihovny určené nejširší veřejnosti. A tak mimo kompletního díla Karla Čapka si můžete do mobilu, kapesního počítače či e-book readeru nabídnout cokoliv z celého díla Boženy Němcové, povídek o slavném detektivu Sherlocku Holmesovi, klasických pohádek či nejnověji kolekce s májovou tematikou, která zahrnuje nejen Máchův *Máj*, ale třeba i díla současné literatury. Na našich webových stránkách *mlp.cz* budou čtenáři postupně nacházet další nové věci. A vždy je takový soubor spojen s přidatnou hodnotou – s informacemi o autorech a jejich životě, o dalších souvisejících dílech a podobně. Navíc má čtenář jistotu, že naše nabídka je legální a v souladu s autorským zákonem. Třeba na prezentaci společných děl bratří Čapků jsme dojednali práva od dědiců Josefa Čapka, protože jeho díla ještě nejsou volná. S tím si mnohé servery, které zveřejňují digitální knihy, jaksi nelámou hlavu.

Na jedné straně se snažíte vyhovět požadavkům současnosti, na straně druhé jste si ponechali, byť jistě ne jenom jako reminiscenci na léta padesátá, pojízdné knihovny, tzv. bibliobusy, které kromě vás a Knihovny města Plzně ostatní knihovny zrušily. Proč? Opravdu se ještě dnes plně osvědčují?

To jistě není projev nostalgije. Naopak – máme nové moderní bibliobusy, které poskytují komplexní služby včetně internetu na kolečkách. A jejich nasazení je výsledkem mnoha úvah a ekonomických propočtů. Ostatně ekonomický audit tyto úvahy potvrdil. V ČR mnoho bibliobusů nenajdete, zato ve Finsku, Francii či v USA jsem jich potkal řadu. Mimochodem, kdybyste v tom chtěla vidět reminiscenci, tak nikoliv na léta padesátá. Bibliobus jsme měli už před válkou. Ale zabavil nám ho wehrmacht.

Kam se podle vás bude vývoj knihoven a knihovnictví do budoucna ubírat?

To by bylo téma na knihu, a ne na rozhovor. A já nerad píšu dlouhé texty... V každém případě si myslím, že knihovny mají před sebou mimořádně vzrušující a přitažlivou budoucnost. Na jedné straně si dnes spousta informačních potřeb naplní bez nich – knihovny už prostě nemají monopol na řadu svých funkcí. Na druhé straně některé jejich služby a vlastnosti jsou čím dál tím významnější. Knihovna je například nestranná. Nebo přesněji: straní jen svému uživateli. Když přijdete do veřejné knihovny, můžete si být jista, že vám knihovník poskytne službu, která bere ohled jen na váš zájem, nic jiného. On nemá procenta od toho či onoho vydavatele. Nemusí brát ohled na toho či onoho zadavatele reklamy. Je jen a jen váš. Poskytne vám takovou službu, o které je přesvědčen, že je právě pro vás nejlepší. Kdo jiný to v dnešním matrixu informačních služeb nabízí?

Připravila Svatava Antošová

děti (a rodiče!), čtěte

NOVÝ LITERÁRNĚ-DRAMATICKÝ FESTIVAL

Ivan Binar četl v Malém výstavním sále Památníku národního písemnictví ze své knížky o Bibianě, která píská na prsty. Vypůjčil si do ní od Josefa Lady postavu Honzy, lenocha, kterému bylo souzeno vzít si jednou za ženu princezu. A když už bylo souzeno, nemusí pro to přece nic dělat: Tak leží na peci, nechá si podstrojovat, všechno se mu musí přinést až pod nos. Čeká.

Připadal jsem si tam trochu podobně. Už poosmě se letos konal Veletrh dětské knihy v Liberci, akce, která si vydobyla respekt i trochu té pozornosti – a já tam nikdy nebyl. Čekám, až mně něco podobného přinesou pod nos. 1. 6., na Den dětí, proběhl ve Strahovském klášteře „literárně-dramatický festival pro děti i jejich rodiče“ *Děti, čtěte!*.

Porovnání s veletrhem ale samozřejmě kulhá na obě nohy. V Liberci loni přestali počítat návštěvníky v řádu tisíců a přešli na desetitisíce. Na nádvoří strahovského kláštera a v přilehlých prostorách se prostřídaly stovky dětí a desítky rodičů a učitelů. Také program byl skromnější, ostatně v Liberci na něj mají tři dny. A na pulcích „minitrhu“ nebyly knížky čtyřiceti vystavovatelů. A dobře že tak, být čísla vyšší, možná by nebylo k hnutí. A to i proto, že letošní první červen byl výjimečně studený a větrný, takže se mnoho položek programu stěhovalo z klášterního nádvoří do vnitřních prostor. Atmosféra festivalu tedy byla příjemně rodinná.

Na festivalu proběhlo několikero čtení, hrálo se divadlo, hudba, promítalo se. Většina programu byla v režii malých nakladatelství, která se většinou specializují na dětskou knihu, ale nejenom. Prim hrál pořádající *Meander*, „v jehož barvách“ vystoupili například spisovatelé Ivan Binar nebo Jiří Stránský, doprovodné programy připravili a/nebo „své“ autory a ilustrátory vyslaly ale také *Baobab*, *Brkola*, *Mladá fronta*, *Fraus* či *Waldpress*.

Večer před samotným festivalem byla také na dva týdny otevřena výstava z nejhezčích knížek pro děti a mládež za posledních 15 let. Objevily se na ní tituly notoricky známé i docela neznámé, vítězové a finalisté cen *Nejkrásnější kniha roku*, *Zlatá stuha*, *Magnesia Litera*. Vesměs krásné kusy. Drobnou vadou na kráse bylo to, že pokud jeden není perfektní znalec, bez popisů některé tituly rozevřené kdesi na x-té stránce nepozná ani s jejich seznamem v ruce. Ideální by samozřejmě bylo moct si v těch knížkách zalistovat, ale tak nějak chápů, proč byly ve vitrínách, i když tak poskytují jen velmi hrubou představu o tom, co jsou vlastně zač.

Vernisáže se účastnila i Livia Klausová, která převzala nad celou akcí záštitu. Škoda jen, že to akci nepřidalo na ohlasech. Předpokládám, že paní prezidentová měla akci dodat lesk a publicitu, žel strýček Google říká, že zatím moc ne.

Osobně jsem paní Klausové vděčný za jeden postřeh z úvodního střizlivého i noblesního slova, totiž za zdůraznění jedné sociální role dětské knihy. Běžně jsem zvyklý uvažovat zejména o vlastnostech knihy samotné, o tom, jestli je dobře udělaná a hezká, jaký má jazyk a třeba příběh, jestli je informativně přesná, hádám, jak asi může vzdělávat a vychovávat. První babička České republiky mi připomněla, že kniha je taky prostředníkem soužití, pojivem rodiny, základu státu – a to díky společnému čtení. Společné čtení, tedy předčítání a naslouchání, je fenomén, který byl kdysi spojen s jakoukoli literaturou a o který jsme – s výjimkou právě čtení dětem a s dětmi – přišli někdy v posledních dvou stoletích tisíceletého vývoje písemné kultury. Většina laskavých čtenářů si to jistě

uvědomuje denně, pro mě to byl svého druhu objev... Vzpomněl jsem si na něj druhý den vícekrát, když jsem seděl mezi malými posluchači, autoři nám četli ze svých knížek – a literatura se děla někde v tom prostoru mezi námi, kde se od jejich úst k našim kovadlinkám a tréminkům vlnil vzduch v rytmu slov.

Festival se jmenoval *Děti, čtěte!* – nic proti tomu, naopak. Jen mi připadalo, že na děti se vlastně takhle ani apelovat nemusí. Na některé účastníky festivalu to stejně bylo brzy, nebyli ještě ve věku, kdy by si dokázali přečíst třeba i jen název festivalu. A ostatní s nejvyšší pravděpodobností víc či míň číst budou. Když bude někdo, kdo je vychová v tom, že je to normální. Každý čtenář začíná jako posluchač. Ten, kdo by měl číst v první řadě, jsou totiž rodiče.

Gabriel Pleska

...

FESTIVAL DĚTSKÉ KNIHY OČIMA ORGANIZÁTOREK

Z oken Památníku národního písemnictví je krásný výhled na Prahu. Tak jsem vyhlížel. Dole v tom údolí a na okolních svazích žije milion lidí a většina z nich neví, že bílé věže na Strahově patří nějakému klášteru. Ještě míň jich tuší, že u těch věží je také cosi jako Pé-eN-Pé a k čemu takové cosi máme. A to jsou prý Pražáci, Brno promine, v průměru o něco vzdělanější než zbytek světa. V takových poměrech je 450 návštěvníků festivalu literárně-dramatického festivalu *Děti, čtěte!* – literárně a dramaticky řečeno – sukces. Zvlášť když uvážíme, že šlo o ročník první.

Poněvadž šlo ale o ročník první, či jak se v jiných kruzích říká pilotní, je třeba se na spoustu věcí zeptat. A koho jiného, než těch, kteří to pilotovali. Které to pilotovaly. Abychom věděli, odkud se vzlétalo, na jaké mašině, jak se letělo, co turbulence, přistání... A především jestli z toho bude pravidelná linka. Za nakladatelství *Meander* odpovídala jeho šéfová **Ivana Pecháčková** a redaktorka **Štěpánka Pašková**. Rozhovor probíhal korespondenčně a z technických důvodů v něm není možné obě dámy poctivě rozlišit, za což se jim i čtenářům omlouváme.

Proč vlastně festival vznikl? Co má přinést dětské knížce, co dětem, co pořadatelům?

Literárně-dramatický festival *Děti, čtěte!* jsme zamýšleli jako připomenutí nezbytnosti číst, ale také jako oslavu čtení. Výstavou originálů ilustrací a knih jsme se snažili připomenout dosud fungující i již zaniklá nakladatelství, která se postupně vyčlenila po roce 1995 věnovat pečlivě vypravené původní ilustrované knize pro děti. Po roce 1990 totiž vycházely hlavně překladové věci, disneyovky a různé digesty či tituly spíš spotřebního charakteru, které dřív nemohly vycházet, knihy typu Káji Maříka, Marbulinka nebo Gabry a Málinky a různé reprinty slavných českých knih. Cítíme trochu obavu, aby současní výrazní nakladatelé nedopadli tak jako mnoho jiných, kteří již byli nuceni, většinou

Děti, čtěte!

První ročník literárně-dramatického festivalu s vernisáží se konal 1. 6. 2010 v areálu Strahovského kláštera. Navštívilo ho 14 školních tříd či menších školních kolektivů nebo družin, celkem přišlo více než 450 návštěvníků. V programu se vystřídalo 56 umělců: literátů, divadelníků, hudebníků, výtvarníků. Proběhla 3 divadelní představení či scénická čtení (Buchty a loutky, ANPU, Minor), 10 čtení/povídání s autory, 6 dílen, 4 koncerty či koncerty kombinované se čtením (HarmCore Jazz Band po oba dva dny, Zubý nehty, Petr Nikl), promítání filmu, křest knihy a v předvečer festivalu vernisáž výstavy *Malí, ale skvělí*, na kterou kurátor Zdeněk Freisleben vybíral z nejhezčích českých knih pro děti za posledních 15 let.

foto G. P.

Ivana Pecháčková, šéfová nakladatelství *Meander*, čte ze své *Legendy o Golemovi*

z finančních důvodů, ukončit svou činnost. Původní dětská kniha postupně mizí, děti pořád méně čtou. A jsme u toho, co měl festival přinést rodičům a dětem – chtěli jsme, aby si z festivalu odnesli společný zážitek čtení jako velkého dobrodružství. Tak se v průběhu festivalového dne příběhy objevovaly nejen v ověřené formě autorského čtení a besedy, ale také jako divadlo, koncerty nebo výtvarné workshopy.

Znáte podobné festivaly odjinud?

Všude ve světě podobné festivaly ve velkém probíhají a zdá se, že hodně dětí k četbě přitáhnou. Včera jsem se vrátila z výtvarných workshopů v Paříži, pětidenní festival *Paris en toutes lettres* pro dospělé i děti tam probíhá od 9. do 13. června a je dokonale zpropagovaný, ve všech knihkupectvích leží na pultech jeho program a billboardy s programy visí po celém městě. Koná se všude po Paříži a stát jej velmi štědře podporuje, protože si uvědomuje, jak důležitá je četba pro nastupující mladou generaci. Já jsem festival naplánovala v listopadu, v dubnu jsem na něj dostala symbolický grant od MK ČR – a nepodařilo se nám sehnat ani jediného sponzora. To je myslím symptomatické, čtení není hokej, že.

Splnil první ročník očekávání? V čem bude druhý ročník jiný?

Většina věcí se opravdu jako zázrakem podařila tak, jak jsme si přáli. Hlavní pódium sice nemohlo být na nádvořích Strahovského kláštera, protože na Den dětí nám neprálo počasí a byla ukrutná zima, ale jak návštěvnost, tak nadšení rodičů i dětí nás překvapily. Ještě dnes nám od nich chodí nadšené ohlasy. Pro další ročníky plánujeme spolupráci i na mezinárodní úrovni, rádi bychom přivítali i literáty a ilustrátory z ciziny, příští rok třeba ze skandinávských zemí... Další pak třeba z Francie. Je životně nutné také sehnat nějaké partnery, protože financovat celý festival v tomto rozsahu z grantu ve výši desítek tisíc bylo téměř nad naše síly.

Jaká byla spolupráce s PNP a klášterem?

Královská kanonie premonstrátů na Strahově i Památník národního písemnictví se ukázaly jako velmi otevření a spolehliví partneři, myslím, že jim, stejně tak jako patronce festivalu, paní Livii Klausové, otázka dětského čtenářství leží na srdci. Těšíme se, že přes všechny starosti, které s festivalem probíhající na nádvoří i v ambitech kláštera (jenž normálně funguje podle pravidel řádového života) i ve všech třech prostorách Památníku byly, budou o pokračování festivalu stát.

Zdůrazňujete roli malých nakladatelství, přesto se na festivalu prezentovala i nakladatelství větší, třeba Mladá fronta, mezi knížkami se objevily tituly z Arga. Existuje vůbec nějaká hranice mezi „velkými“ a „malými“, v čem je mezi nimi rozdíl?

Velký nakladatel má výhodu, že může své tituly rozdělit na tzv. komerčně úspěšné a pak ty nevýdělečné, experimentálnější tituly, které si přesto občas pro radost vydá. Z těch komerčních pak dotuje ty hůře prodejné, nekomerční. Malí nakladatelé vydávající do 10 knih ročně to nějak nedokážou rozdělit, všechny své knihy vydávají se stejnou péčí o stránku literární i výtvarnou, a to mluvím z vlastní zkušenosti. Chtěla jsem, aby tam byla zastoupena i tahle větší kamenná nakladatelství, i když mi to samozřejmě dali pocítit jak návštěvníci zvyklí na mimořádnou kvalitu našich knížek, tak i další spoluvystavovatelé.

Počítáte tedy na příští ročník s větším zastoupením nakladatelských domů? Nezaplavíte nás digesty a Marbulínkem?

Jistou výlučnost skutečně budeme muset držet, návštěvníci festivalu se opravdu pozastavovali nad vysloveně nekalitní produkcí jednoho nejmenovaného nakladatelství. To, že se na letošním festivalu podílela i jiná nakladatelství, vidím jako jejich snahu navázat s námi (malými) spolupráci. Chápala jsem to tedy spíš pozitivně, ukazuje se ale, že kultivování čtenářů to cítí jinak.

Podařilo se vám získat záštitu první dámy, paní Klausové. Myslíte, že to festivalu pomohlo, případně pomůže do příštích let?

To, že paní Klausová se svými vnoučaty hodně čte, jsem věděla už dávno, přesto mě velmi příjemně překvapilo, když jsem se dozvěděla, že přijede osobně na vernisáž a dokonce festival zahájí svým projevem. Stává se opravdu jen výjimečně, že první dáma převezme záštitu hned nad prvním ročníkem dosud nezavedené akce. Festivalu to určitě dodá na váze a mám pocit, že i případní partneři na to budou slyšet.

Připravil G. P.

...

MALÍ NAKLADATELÉ PRO MALÉ ČTENÁŘE

Na výstavě nejhezčích dětských knížek a jejich ilustrací jsme viděli tituly nakladatelů velkých i malých. Těch malých bylo ale kupodivu více. Jejich rozhodnutí nevydávat šunt, jimž by si vydělávali na hobby, myšleno vydávání těch hezkých knížek, je chvályhodné. A z podnikatelského hlediska nejspíš nikoli šťastné.

Peníze, kterými stát podporuje vydávání krásné literatury, netvoří zvlášť vysokou sumu. A očekáváme její snížení. Malí nakladatelé se sice snaží hledat různé cesty, jak neprodělat kařata, škrtání by ale některé z nich mohlo pěkně zabolet. Anebo – jak v rozhovoru o festivalu *Děti, čtěte!* tak trochu naznačuje Ivana Pecháčková – by to mohli prostě zabalit.

Ano, i velká nakladatelství vydávají krásné knihy, v *Albatrosu* je to třeba celá řada reedici nebo i výtvarně i textově ambiciózní, zásadní

antologie *Nebe – peklo – ráj* editora Petra Šrámk (viz recenze v tomto čísle). Malému nakladateli pro malé čtenáře by se ale určitě nestal třeba takový lapsus, jako když *Mladá fronta* nevhodnou obálkou zabíjela skvělého Almondova *Skelliga* (recenze viz *Tvar* č. 11/2008).

V následujících minirozhovorech bych vás rád seznámil se čtyřmi z nakladatelství, otázky sice nejsou pro všechny stejné, mířily ale podobným směrem. K distribuci a prodeji knížek, k jejich veřejné reflexi, k tomu, jestli jsou k něčemu ceny, jejichž většinu v dané kategorii tahle malá čtyřka dokáže při každém honorování posbírat. Kvarteto by bylo samozřejmě možné ještě doplnit, ale vězte, že tady máte trojku největších malých hráčů a jednoho dobře nastartovaného nováčka navíc.

Baobab

Existuje od roku 2000. Počet vydaných titulů: 50. Specializace, zvláštní znamení: autorská ilustrovaná kniha, spolupráce s „neprovařenými“ autory, napojení na současnou evropskou (světovou) tvorbu pro děti. Prošlapávání nových cest zejména v oblasti ilustrace. Za nakladatelství odpovídá spolumajitelka, redaktorka a spisovatelka (recenze knih *Modrý tygr* a *Max a Saša* viz *Tvar* č. 17/2005, resp. č. 19/2009) Tereza Horváthová.

Nějakou dobu vám s distribucí pomáhá nakladatelství GplusG, myslíte, že spojování sil je pro malé nakladatele ta pravá cesta, jak se stát rovnocenným partnerem pro distribuční kolosy?

Přesněji řečeno z praktických důvodů jsme dali síly dohromady a splynuli v jeden (stále ještě malý) celek. Spojení *Baobabu* a *GplusG* však vnímám spíš jako otevření nových možností v naší společné ediční činnosti – výhonky *Baobabu* k jiným čtenářským okruhům a naopak. Pro megadistribuce ale, myslím, stále zajímaví nebudeme. Mimochodem spolupráce je hlavně praktickým řešením, jak stáhnout provozní náklady na minimum.

Vaše knížky jsou ceněné a oceňované. Pozorujete, že by po okořenění vavřínem, vulgo bobkovým listem, čtenářům, knihkupcům a akvizitorům knihoven víc či lépe voněly?

Čtenářský vkus je nevyzpytatelný, takže odpověď by měla znít: Někdy ano, někdy ne... Ale prodejnost s tím tak moc nesouvisí, spíše povědomí o knihách. Máme baobabí bestsellery, které se prodávají výborně bez všech cen, i oceněné knížky, kterým jde prodej pomaleji (ale my nikam nespěcháme, takže nakonec prodáme všechny). České ceny (*Litera*, *Nejkrásnější kniha*, *Zlatá stuha*) mají spíš význam pro odbornou než čtenářskou veřejnost, nejsou vnímány jako něco opravdu prestižního a stále málo pronikají k lidem, k nimž by proniknout měly.

Máte kontakty na špičkový ilustrátorský dorost. Vybráte si z něj, nebo jste spíš oslovováni? Někdy mám pocit, že dobrých, lepších a nejlepších ilustrátorů máme docela dost, ale že chybí dobré texty...

Vybíráme si. *Baobab* je postaven na dlouhodobé spolupráci s okruhem autorů, který se snažíme dál rozšiřovat a oživovat. Pěstujeme si „své lidi“; často se na knížkách dramaturgicky podílíme a živě na nich s jejich tvůrci spolupracujeme. To pokládám za nejzásadnější odlišnost našeho nakladatelství – *Baobab*: živá dílna. Kvalitních textů není nazbyt, ale naším hlavním zájmem zůstává autorská kniha (dokonalé propojení výtvarného a textového). Když nejsou velké dobré české texty, vydáváme kvalitní překlady. Občas se i zde něco zajímavého objeví, ale ne často – jsme malá země a tvorba pro děti je zcela specifické „odvětví“ literatury. Věřím ale, že mapování světové literatury pro děti a mládež časem přinese i českou odpověď.

Meander

Funguje od roku 1995, na kontě má 86 titulů. Specializace, zvláštní znamení: soustředí se zejména na původní tvorbu a autorskou knihu, věnuje se výtvarnému experimentu,

spolupracuje s předními autory, výtvarníky a typografy. Na otázky odpovídala majitelka nakladatelství a spisovatelka Ivana Pecháčková.

Své edici Modrý slon říkáte „umělecká“, dbáte dost na výpravnost a kvalitu knížek, na řemeslo. Taky se řada z nich objevuje mezi knižními miss, můžeme-li tak říkat nejkrásnějším knížkám. Jakou pro vás mají ceny cenu? Projeví se ocenění i na prodejích knížky, na zájmu knihkupců, případně knihoven?

Ano, ceny se na prodejnosti projevují. Stejně jako prodeji knihy pomohou zaslíbené recenze.

Knižky pro děti děláte už poměrně dlouho, vidíte za tu dobu nějaký vývoj, kvalitativní nebo kvantitativní?

Kvalita výtvarná stoupá, zatímco literární poněkud stagnuje, myslím, že řada nakladatelství nemá redaktory sdostatek školené nebo kvalitní na to, aby autorovi poradili, jak na rukopisu dál ještě pracovat, jak tohle přepsat, to nebo ono vyhodit a proč.

Se kterou knížkou jste měli největší čtenářský (prodejní) úspěch?

Nejprodejnější kniha je *Legenda o Golemovi* s ilustracemi Petra Nikla, dočkala se už třetího dotisku, stejně jako jeho *Lingvistické pohádky*. Největší ohlasy z poslední doby má kniha *Hiršalův skicák*, kterou ilustroval (předkreslil) Petr Nikl. Jednak je to ojedinelý projekt interaktivní knihy-skicáku, jednak ji grafik Tomáš Machek perfektně vymyslel a díky poslednímu grantu z MK ČR na knihy ji lze prodávat za ještě dostupnou cenu.

Brio

Nejstarší z malých, existuje od roku 1993, vydalo zhruba 90 titulů. Některé lze ale počítat víckrát, jak vyplýne z odpovědí Jiřího Štěpána, takto šéfa *Bria*. Zvláštní znamení: vydávání bohatě ilustrovaných

„šikovných textů“, který by se každoročně doplňoval o několik nových přírůstků. Samozřejmě nejen novinek, ale i klasiky.

Je sice pravda, že je dnes jen málo míst, kam se dá o dětských knížkách soustavněji psát – když pomineme počtem stránek za rok nedostatečný časopis *Ladění* a když pomineme internet, ovšem. Věřím, že příslušné ministerstvo by našlo i prostředky na vybudování takového on-line magazínu. A že by páni doktoři, docenti a profesores vahou svých osobností nedokázali s tak atraktivním tématem, jako je „seznam toho nejlepšího pro vaše dítě“, proniknout i na stránky mainstreamových médií, o tom pochybuji.

Veřejná služba, kterou by takto vykonali, by měla několikrát pozitivní efekt. Jednak by pomohla rodičům, učitelům, ale třeba i akvizitorům knihoven s orientací na trhu, jednak by podpořila nakladatele, kterým záleží na opravdové kvalitě. Ostatně – taky trochu připomínají zapadlé vlastence. Jejich knížky by potom totiž kromě rodičů určité přednostně nakupovaly taky školní i veřejné knihovny. A tímto kanálem by pak nepřímou kvalitu podporoval vlastně i stát. Přímo toho zas až tolik nenadělá.

Gabriel Pleska

Kontrolní otázka:

Všichni znáte „případ s Mikešem“. Určitě jste taky měli názor. Nezajímá mě. Vyslechl a četl jsem jich dost. Narazil jsem při tom ale na zajímavou věc, které si tuším nikdo nepovšiml. Co že to mělo mizet ze škol? Ladova knížka? Jak se to stalo, že všichni „zasvěcení názorovci“ uvěřili tomu, že v každé škole mají alespoň jeden výtisk a že se tam s ním zřejmě pracuje? Takže kontrolní otázka: Vy tomu taky věříte? Běžte do nejbližší školy, zeptejte se na knihovní fond, a jestli a jak k němu mají děti přístup.

knih pro děti a dospělě na vývoz do zahraničí.

Z „malých nakladatelů knih pro malé“ jste asi největší, máte také poněkud odlišnou orientaci – vaše produkce je ze značné části postavená na nových vydáních klasických autorských i lidových pohádek (Andersen, Grimmové, Africké, Čínské, Keltské pohádky). Můžete tedy asi pozorovat, jestli existuje rozdíl mezi „klasikou“ a novými autorskými knížkami, co se zájmu čtenářů, knihkupců, ale i knihoven týče...

Rozdíl je pro nás zásadní. Zatímco se známými klasickými díly můžeme oslovit celý knižní svět, s autorskými knížkami je to složitější. Český jazyk nepatří mezi světové, je tedy těžké překonat jazykovou bariéru. Navíc zatímco česká a slovenská ilustrační škola má ve světě stále dobrý zvuk, s příběhy na tom nejsme tak dobře. Co se týká prodejnosti na českém trhu, pokud je autor známý, prodává se knížka lépe než klasika. Pokud jsou však klasické pohádky kvalitně zpracované, máte vždy jistotu, že je prodáte, i když to může trvat roky.

Některé své tituly vydáváte i ve francouzštině, angličtině, němčině, pro cizí trh. Je to víc podnikatelská příležitost, nebo spíš nezbytnost, cesta k redukci nákladů? Jaký je klíč k tomu, které knížky cizojazyčnou mutací budou a které nebudou mít?

Zahraniční mutace vydáváme především proto, že v Česku máme kvalitní ilustrátory a grafiky, kteří stále mají co nabídnout světovému trhu. Zahraniční vydání nám samozřejmě snižuje jednotkové náklady a můžeme si dovolit jít do projektů, které by jen domácí trh nezaplatil. Paradoxně dochází i k situacím, že česká mutace celý projekt prodraží, a jsme dokonce nuceni od ní odstoupit. I velké „knižní“ země, jako jsou Francie a Německo, musí u výpravnějších knih počítat se zahraničním vydáním, jejich domácí trh by titul nezaplatil. Kritériem pro výběr je přesah tématu, tj. obecná známost u klasických děl nebo naopak přiblížení cizích kultur, jako je tomu třeba u právě vyšlých *Keltských pohádek*. Autorské příběhy se bohužel velmi těžce prezentují zahraničním redaktorům, naproti tomu když máte známé, jasné téma a ukázkou nového výtvarného zpracování, zahraniční partner se může lépe zorientovat a pro daný titul se rozhodnout.

Vaše knížky jsou samá cena. Mají Zlaté stuhy, Magnesie Litery či ocenění ze soutěže o nejkrásnější knihu dopad na prodejnost a „obecnou známost“ titulu?

Cena určitě pomůže na knížku upozornit, potažmo tedy pomůže i prodejnosti. Nemohu však jednoznačně potvrdit výrazný vliv na prodejnost na domácím trhu. Dopad na prodejnost na zahraničním trhu je ještě menší, ale i zde ceny pomáhají. Například korejský nakladatel na titulní straně obálky *Afrických pohádek* uvádí, že kniha získala v ČR *Zlatou stuhu* za ilustrace. Možná to byl i jeden z důvodů, proč od nás titul koupil.

Brkola

Nové nakladatelství na scéně, existuje od roku 1996, nejprve ale vydává jen tituly divadelní, v roce 2008 vstupuje na trh s dětskými knížkami překladem výtečné *Bambertovy Knihy ztracených příběhů* (recenze viz *Tvar* č. 10/2009), pokračuje *Mařenkou* a *Čendou* Aleny Zemančkové – a nekončí. Počet vydaných titulů je zatím 5 (z toho pro děti 2). Specializace: autorství, hra, divadlo, dialogické jednání, děti. Na otázky odpovídali pánové Michal Čunderle a Jan Zich.

Přestože nejste ve vydávání knížek úplní nováčci, zaznamenal jsem vás (a může to být moje chyba) až někdy loni. Jak se vám daří pronikat do čtenářského povědomí a (především) do distribuční sítě?

...7

děti (a rodiče!), čtěte

Jsmе nekomerční nakladatelství, prostředky k vydávání získáváme ze zdejších i evropských grantů, knížky vydáváme v malém nákladu, zpravidla 1000 kusů, bez vlastní reklamy, zato s pozorností recenzentů. Až na jeden případ si své čtenáře postupně nacházejí, ale jedná se vždy o delší čas. Úplně to platí o divadelních textech Elfriede Jelinekové či herecké příručce *Herec a jeho cíl* Declana Donnellana, jejichž prodej je řekněme přiměřený zmíněným okolnostem i specifické skupině čtenářů, ale vytrvalý a stabilní. Podobně to teď vypadá s *Mařenkou a Čendou* Aleny Zemančíkové. Naším hlavním distributorem je *Kosmas*, spolupráce s touto firmou je jasně daná obchodní smlouvou a naprosto hladká. Příležitostně prodáváme knížky taky sami.

Co vás vlastně přivedlo k vydávání knížek, hodláte nadále zůstat „malým nakladatelstvím pro převážně malé čtenáře“?

Nejdřív bohemista a teatrolog Čunderle napsal pro seminář autorského čtení, který vedl na DAMU Ivan Vyskočil, pár příběhů o vose Marcelce, které nenarostla křídélka, a tak létá invalidním letadélkem. Pak Čunderle a výtvarníci Jan a Jakub Zichové začali s těmito texty provozovat vyprávěné divadlo. Potom z toho všichni tři udělali knížku. Nikdo ji však nechtěl vydat. Tak si Čunderle řekl, že si ji vydá sám, a Jan Zich se k němu přidal. Šli se poradit za JUDr. Františkem Vyskočilem, co pro to mají udělat. Doktor Vyskočil poradil, a že se taky přidá. A tak – trochu ze vzdoru a furiantství – vznikl *Brkola*. Protože zakládání nebylo ze dne na den, *Vosu* mezitím vydal Jiří Krechler v *Bookmanovi*. Když už pak bylo založeno, tak jsme se celkem bezstarostně pustili do vydávání. V oboru už jsme měli praxi. Jako studenti jsme připravovali k vydání studijní texty, vědecké sborníky a autorské almanachy pro katedru autorské tvorby a pedagogiky DAMU, kde dnes učíme. Sepětí s touto katedrou s sebou celkem jedno-duše přináší a vysvětluje náš zájem o autorství, které se nějakým způsobem dotýká divadla. Že leccos z toho směřuje i k dětem, není náš program, ale stalo se to jaksi samo. Snadno by se to dalo zdůvodnit naším či „katederním“ zájmem o hru, jak se k ní staví Eugen Fink anebo právě ten náš Ivan Vyskočil: tedy že nejde o pokleslou infantilnost, ale o základní existenciálu člověka. Že ti menší mají ke hře často blíž, to je jiná věc. Snad tyto obecnější věci budou patrnější, až teď vydáme lingvistické dobrodružství *Bubela*, které vychází ze hry absolutně, anebo když s kolegy z katedry dotáhneme k publikovatelnému tvaru po-jednání o „pedagogicko-hereckém vynálezu“ Ivana Vyskočila, o dialogickém jednání s vnitřním partnerem.

Konečně bychom asi měli říct, že *Brkola* není „jen“ nakladatelství, ale že tíhneme také k vyprávěnému divadlu.

Sami se zabýváte i reflexí umění, byť umění divadelního. Mohl byste tedy kolegiálně zhodnotit, jak se s psaním literatury pro děti vyrovnávají naše média?

To je těžká otázka. Vždycky a pořád se na kritiku žehrá, jak je špatná, jak je vzdálená praxi, jak je jako obor plná zakomplexovaných a nenadaných atd. Někdy je to bohužel pravda, asi to nikdy nebylo jinak, tím spíš, když byla svobodná kritika za války i komunismu nemožná. Kvalitní kritika je však podstatná velice, jako paměť, jako svědectví, jako možnost odstupu, nadhledu, ověřování, jako bystré a vzdělané divácké či čtenářské spoluautorství. Role literatury i divadla jsou dnes menší než dříve, ale také různější. Totéž logicky platí o kritice. My jsme zvzdáví vždycky, pokud jde o kolegiální postoj, můžeme se pak dozvědět, co nás třeba nenapadlo. *Brkola* si zatím stěžovat nemůže.

Připravil G. P.

klíč k textům alexandry berkové

D. Ž. Bor

Večer k nám přivádí Saša Berková dva mladé „bratříky“: Vítám je jako staré známé. Propíráme všemožná témata, mluví se o alchymii a o Fulcanellim. Když po čtyřech hodinách odcházejí, zeptám se Saši:

„Máš s sebou cukr? Víš, že musíš dávat pozor na cukrovku!“

„Neboj! Osladím si život! Teď půjdeme do hospody probrat to, k čemu jsme se dneska nedostali.“

Druhý den v půl druhé odpoledne přiběhl zděšený Vladimír Novák:

„Saša Berková v noci z pondělí na úterý zemřela.“

To se stalo 19. června 2008.

Stále se ptám, co mě nutí číst znovu a znovu texty Alexandry Berkové. Najdeš tu všechny znaky barokního neklidu, jenž znepokojuje duši rozpolcenou střídáním poloh; otázky multiplikuji otázky: Bože, kdo ti co udělal, žes toho tolik stvořil!? Její sebezničující humor, škleb škeble říční z českého křišťálu; andělí těžká kamenná maska na hřbitově náhrobků; uhranutí strachem z horroru dětských říkadel; zaklínadla, psaná klínovým písmem, o jejichž obsahu se ještě nic neví. Nebo ano? – Čtěme:

Mrtvole!

Mrtvol otvírá oči.

Mrtvole!

Mrtvol se rozhlíží.

Mrtvole!

Mrtvol naslouchá.

Mrtvole!

Mrtvol je tu!

Čím se živíš?

Lidským masem!

Co piješ?

Lidskou krev!

Kdy si pro nás přijdeš?

Třeba hned!

– mrtvol se toporně rozbíhá – děti s jekotem

prchají do všech stran –

mrtvol si jedno chytil – to bude souzeno:

Kdo jsi?

Jsem ten, jenž se narodil pod plochým kamenem.

Kam jdeš?

Jdu do země hraček, jižně od velkého balvanu.

Co potkáš cestou? Nohu s kyčlí.

Co jí řekneš?

Fuj, fuj, nechci tě.

Co ti dá?

Skleněný voko.

Co s ním uděláš?

Hodím ho do moře.

Co se stane? vaří tě! Všichni: polívka se vaří,

maso na talíři, přijde na to, sežere to mrtvol!

– děti honí mrtvola, mrtvol jim neohrabaně

utíká – už ho chytlý, už ho mají, už ho mlátí

klacky po hlavě –

ach, chásko nezvedená, necháte toho nebož-

tíka na pokoji? sakruje hrobník – ale protože

je měkkého srdce, usedá na máry a vypráví

pohádku – – –

První část dětské říkačky připomíná hru na krvavé koleno.

Druhá část se začíná výsledkem chyce-ného:

„Jdu do země hraček, jižně od velkého balvanu.“

„Co potkáš cestou?“

„Nohu s kyčlí.“

Ejhle! – a mám to: *noha s kyčlí* je přímou citací z *Egyptské knihy mrtvých*¹; říká se jí též „Býčí kýta“ či „Kýta boha Sutecha/Seta“. Proč ji sem Saša dala? Protože platila za opisné vyjádření souhvězdí *Velkého vozu*. A co země hraček jižně od velkého balvanu? Naznačuje se tím směr myšleného pohybu: Zmínka o městu, které se nachází *na sever od křoví*, může v symbolické řeči Egyptanů označovat hvězdy; je to narážka na předvěkou situaci nebes, kdy lidé na zemi žili ve věku Býka? – Chvilí rozmýšlím; že by hračky znamenaly *skleněný voko*? A proč je třeba hodit ho do moře? – protože TĚ uvaří! Polívka se vaří, maso na talíři, přijde na to, sežere to mrtvol! Je řeč o Setovi, kterého děti málem umlátily!

Zamlčená legenda odkazuje na smrt Osirida, zrod Hóra, a na jeho souboj se Setem/Sutechem; Plutarch příběh vypráví zhruba takto:

Když se Osiris vrátil z cest po zemi Koptů a dálné Indii – a kam vstoupil, tam vyséval obilí a sázel vinice, jeho bratr Set², který mu úspěch záviděl, nachystal léčku. Dal tajně přeměřit Osiridovo tělo a nechal vyrobit skvostnou truhlici, do níž by přesně zapadlo. Potom vyzval dvaasedmdesát mužů³ a etiopskou královnu Áso, aby přísahali, že mu pomohou Osirise zavraždit. Pozval Osirida na návštěvu do Nedejetu⁴ a při zahájení hostiny jakoby žertem prohodil, že truhlici daruje tomu, kdo ji svým tělem co nejlépe vyplní. Hosté jeden za druhým uléhali do truhlice, ale žádný z nich ji nevyplnil. Nakonec ulehl do truhlice Osiris: v tu chvíli Set zaklapl víko a všech dvaasedmdesát mužů začalo víko přitloukat hřebíky a rozžhaveným olovem zalévat spáry. Truhlici pak odnesli k řece a v místě, kde se u Tanisu vlévá Nil do Středozemního moře, ji svrhli do vody. Truhla se vydala s proudem podél pobřeží.

Ísis a Nephthys (Nebthet) hořce plakaly a hledaly Osiridovo tělo, až konečně za nejasných okolností je našly zarostlé do kmene cedru (nebo tamaryšku). Dál se legendy různí, ale v jedné věci jsou zajedno: místo, kde mrtvé tělo uvízlo, byl vzdálený Byblos. Bohyně Ísis s Nebthetou dopravily tělo do Neditu, kde je objevil Set a ze vzteku je roztrhal na čtrnáct dílů, které rozházel po celém Egyptě.

Znovu Ísis a Nephthys s pláčem shledávaly části Osiridova těla, až nakonec jich našly tři-náct; plodivý úd však sežraly ryby *Lepidotos*, *Phagros* a *Oxyrhynchos*.⁵ S pomocí Anúpa složily Osiridovo tělo a Ísis jeho pohlavní úd nahradila kouzelnou napodobeninou: potom tak dlouho svými křídly ovívala Osirida vzduchem života, až ožil a oplodnil ji. Po určené době Ísis porodila Hóra, který v dospělosti vybojoval souboj s bratrovrahem Setem.

Egyptský kněz Manéthón (Mai-en Thoth, „Milovaný Thothem“) napsal, že Osiridovy hroby se nacházejí na více místech Egypta, ale jedno z nich se stalo významným, protože se v něm našla Osiridova uříznutá hlava: bylo to hornoegyptské město Abydos⁶, proslulé množstvím chrámů, královských hrobů a hřbitovů, neboť tu byl uctíván pohřební kultus duše mrtvých.

Když Osiridův syn Hór dospěl, zápasil se Setem u Jezera bohů, které se od té doby jmenuje Jezero bitvy. Hór dostal první zásah a přišel o oko; proto se o něm mluví jako o Hórovi Bezokém. Naopak Hórovi se podařilo svým „božským kopím“ zasáhnout Seta tak, že přišel o varlata. Pak přivedl Seta v řetězech před boha Réa, který rozhodl, aby Ísis a Hór s ním naložili, jak se jim zlíbí. Ísis přemoženému a spoutanému Setovi dala volnost, načež Hór mu odřízl hlavu. „Moje hlava je mi navrácena,“ vykřikuje Osiris, „mám hlavu Hóra, Modrookého, [znovu] nasazenu podle jeho vůle. (...) Já jsem Býk, Pán bohů, když on v tyrkysu [nebes] odjíždí.“ Tolik legenda o náhradním skleněném oku, které nic nevidí, a vroucí vodě, která se vaří jako maso na talíři.

Saša nás soustavně mate; staví před nás nietzscheovskou otázku: Je Bůh „Mrtvý“? – Anebo „Živý mrtvý“? Je „Dědičným dědem Vševedem“, jenž soudí v podsvětí mrtvé? Ale tady nejde o „Boha Egyptanů“ či křesťanů,

tady se mluví o *Bohu*, o věčné zářící energii, o *Světle*, které nepálí, ale obradovává, o nepochopitelném tajemství kosmu, které řídí všechny věci světa.

Prý Bůh zemřel! taková blbost! tuhle Ho přece viděli, měl už svý upito, hulákal: dejte mi šanci! ještě jednu šanci! – anebo že by to byl dvojník? Tak jsme Ho pohřbili. Čert ví, kdo to byl, ale měl to moc pěkný. A toho lidu! Každý Ho znal, chodil s Ním na pivo a byl s Ním brácha – šoupli ho do penálu a vynesli místo Morany – ušetřila se tím akce –

(Magorie, s. 57)

Pořád stejná krutost! Otec, tvůj Bůh, tvůj pán! tvůj kumpán: proč všechno stále přenášíš z místa na místo, místo abys byla mužem-ženou; zjev se jako androgynní tvor! – oproti ne-tvorům, kteří poslušně umírají!

Chlapec, vybraný k oběti jako posel bohů, mlčky přebírá svítky, kamínky, obrázky a mince, velekněz to vše klade kolem něj a rozhlíží se, nemá-li pro posla ještě někdo nějaký vzkaz; hluk ustal – chlapec mlčky stojí a nepřítomně se usmívá, velekněz k němu přistoupil s Pohárem Prvního Kroku, chlapec přebírá pohár, naráz ho vypil a poslušně nastavil krk, aby ho mohl velekněz lépe podržnout...⁷

(Temná láska, s. 99)

Křičíš – ke komu? Ke Kamennému Andělu, který ti chce ukrást duši? Přemož ho! Proč se pořád rozpakuješ, ty na to máš! Proč mu neodporuješ!? – Ale to přece nejde, on je můj Pán, můj Bůh! – naříkáš!

Říkala jsem mu to, už když mi přikládal pilu na krk, prosím tě, nedělej to (...) nech mi mou hlavu⁸, prosím tě! (...) Ale on, že tady jde o princip, a chlap se přece nebude nikoho ptát; navíc má hlavu svou a je zbytečné mít hlavy dvě. (...) Hrozně to bolelo, on je totiž děsný nešika, s pilou to neuměl, půjčil si ji od souseda, ruce se mu potily, pila mu prokluzovala, padala z ruky, trvalo to asi tři hodiny, než se mu podařilo přepižlat mi krk, musela jsem mu pomáhat a držet ji rukama, aby neuhýbala, bolelo to a bylo mi to děsně líto, brečela jsem a on říkal, ale no tak, už to bude, jenom drž, ať už to máme oba za sebou (...).

(Temná láska, s. 31/32–33)

V představách zklamané a zoufalé Saši, kterou její muž opustil, zastupuje Muž Seta, kdežto Žena zabitého, bezhlavého a nakonec roztrhaného Osirida.

Já vedle něj bejvala jako květ – a teď vadnu a usychám, skrábu svou kůži a trhám své vlasy, že už ho nemám!

(Magorie, s. 73)

Hej ty tam!

ty nahoře!

anebo dole!⁹

nebo kde seš!!

no ty, vo tobě mluvím!!

polez ven, všiváku!!

ukaž se! hej! tak slyšíš?! povídám:

jeden z nás je tady vůl – ale já to nejsem!!

Ted' zahřmí – s duněním se povalí kameny z hor

– blesk

rozčísne nebe – v jeho jasu se zjeví ON – temný

hněvem – –

– ale zjeví se. Musí. Jinak by to přece nemělo

smysl – – –

???

Nic.

(Magorie, s. 37)

Saša se zpovídá paní doktorce, k níž dochází na psychoanalýzu. Zpověď je příliš osobní, a bolí to! Její mužský – Vladimír Novák – jí nejde z hlavy!! Spoutaná do kozelce nepřestává se zaklínat: „Říkám vždycky pravdu do

foto archiv Tvaru

Alexandra Berková, březen 2008

očí. Chci slyšet pravdu a říkám pravdu. Pravda je nejdůležitější!“ – a zírá na svého muže při práci, jako by zaznamenávala pohlavní akt – vrcholící erekci:

Čmárá něco na papír, aniž ke mně vzhledne. Čmárá to urputně, čmárá a čmárá a zběsile při tom funí, zrychluje se mu dech, jak tlačí na pastelky, na ty svoje blbý pastelky, drtí jejich pečlivě ořezané hroty, sakra, chlape, ty máš ale sílu, zbylými třískami ryje do papíru šrámy, urputně a zlostně láme ty svoje pitomé pastelky, pak je zahazuje a bere nové, kňučí, slintá, skřípe zubama a funí, drtí, ničí ten papír, toho nepřítele, nad kterým vítězí, až z něj zbyly jen cáry, které pak cupuje a doráží pěstmi a mete na zem. Zpocený pak vysileně odfukuje. Pak se zvedá a jde mě vši silou nakopnout.

(Temná láska, s. 8)

Jsmo opět na sezení u paní doktorky; ve vyvolávaných vzpomínkách se Saša vrací až do doby, kdy jí bylo šestnáct let. Je v Očistných lázních, kam se svým chlapcem vylezla po žebříku z parku do patra a oknem přes pánské šatny rovnou k bazénu. Je noc. Tma. Pleskání vody. Dvě těla – mokrá objetí – dvě dětské oběti silně chlorované vody.

A potom venku mě políbil na rozloučenou. A já, trdlo snaživé, já jsem mu podala ruku a pevně jsem mu ji stiskla, jak jsem to viděla v sovětských filmech. (...) Zaúpěl: „To se nedělá!“ a znovu mě objal a políbil – a já, zblblá trémou, jsem mu tu pravici podala zas... Ó hrůzo, ta strašlivá pitomost snaživé holčičky ... ještě dnes se za to stydím!

(Temná láska, s. 52)

Krajiny našich duší jsou neznámé – nekonečné a temné – se stopami krve v šeru – zde nechť se silně oddělí od slabého jemně a s porozuměním¹⁰; jdem každý svou cestou: ty potřebuješ svět umělých pravidel, přehledný svět, na který stačíš: šachy, válku, fotbal, politiku – kampak na to já – to divné zvíře žena...

Proto dělám ty modely. On taky dělal modely. Přestože pravil Hospodin: neučiníš sobě rytiny, ani jakého podobenství těch věcí, kteréž jsou na nebi svrchu, ani těch, kteréž jsou na zemi dole, ani těch, kteréž jsou u vodách pod zemí.

Dělá modely kočka? Ne. Kočka se nezabývá rozhodováním, co je dobré a co zlé: když má hlad, jde se nažrat. Když má žízeň, pije. Tohle měl zřejmě na mysli had: „budete jako bohové...“ chovat se jako kotě; copak to se na Bohy sluší? Proto máme své stíny, které to dělají za nás; oni jsou ta bolest, oni jsou ten hlas volajícího na poušti: bratře, ty jsi můj bratr, tady jsem – kde jsi ty?

– o čem asi po večerech psával Kain?

(Temná láska, s. 112)

Pokračuje ve svých úvahách, rozvíjí je, osciluje mezi vírou a láskou, zrodem a smrtí;

Nahore a dole je totéž¹¹ – já a ne-já je totéž – vylézt z vody je těžké jako narodit se –

pokračuje ve vivisekci:

„Vylézt z vody je těžké jako narodit se – narodit se je těžké jako umřít – máš opustit tělo, zvané já: sotva ses zabydlel – ale byl to jen podnájem – tak koukej padat! – do absolutního jinde – bez zavazadel – nepřípraven a sám – “

(Magorie, s. 33 a 35)

Drápe se vzhůru po skalnaté stezce za světlem Učitele, zatímco dole

... zelené moře (...), s hukotem se počalo převracet vodou dolů, až bylo bílými škeblemi vzhůru k obloze – k obloze černé a nízké, protože plné hvězd, jak už tak oblohy bývají, jsou-li nádherné.

(Utrpení oddaného Všiváka, Zahradník)

Ale škeble se nepřestávají šklebit! – – bla-bla-bla – blábolí dálkový ovladač Hmoty a vkládá hylé do forem, v nichž se klonují tvary tvorů – až dojdou k Mistru hrobníkovi, pokloní se a nastaví krky; hrobník „rád seká hlavy, protože se mu líbí ten zvuk“, a hlavy padají jako kuličky z přetrženého růžence. Teď hyjé! zase zpátky k Hylé!!

Tatíček umřel. Podle výpovědi svědků se zadíval někam nahoru, jestli není děravý okap, a vtom uviděl všechno najednou: svou ubohost, mou ubohost, matčinu ubohost i zoufalství mých bratrů – a nad tím vším jako klenbu marnost ušlého času. Nebesa se nad ním otevřela a on, prostoupen světlem a bratrstvím se zbytkem vesmíru, rozechvělý návaem vděčného pláče, zmáčený slzami a s tváří zvrácenou k nebi, stál s rukama rozpaženými a prosil za odpuštění; stál tam na zahradě, vesmírem láskyplně objímán, a toužebně si přál, aby tahle chvíle nikdy neskončila: v tom momentě všechno zmizelo. Viděl se, jak stojí rozpažený pod okapem a civí vzhůru, chvíli se udiveně rozhlížel, a potom svěřil ruce a zbytek dní strávil pláčem a všem se omlouval a prosil za odpuštění, a potom plakal, že se ta chvíle nikdy nevrátí. Potom si lehl a řekl, dneska nejspíš umřu. Ale prosimtě! ty budeš ještě prohánět holky na tancovačce! řvali jsme na něj a strkali do něj, dlouhali ho přátelskými štulci, cloumali jsme s ním a všelijak jinak s ním bodře zacházeli, ale on řekl, že už ho to tu nebaví, a umřel.

(Temná láska, s. 39)

Nikdy jsem nepotkal nikoho, kdo by tak jako Alexandra Berková hrdinsky bojoval s vnitřním světem svých vlastních představ. Možná za to mohlo nomen omen: Alexandr a Berka, mocný Král a troufalý Lapka; mezi nimi chyběl prostředník, který by konflikt dvou znesvářených protikladností zharmozoval: pevnost kotvy Naděje.

Musíš opustit všechny ty věci, co s sebou vláčíš, máš sbaleno? Nech to tu; přišlas o kufr? Zahod' i tašku. Nic neshromažďuj, ničeho se nedrž, všechno pryč, vzpomínky? Rozluč se! (...) Vydáš se dolů, půjdeš tam sama, bez berlí, bez identity, bez paměti; pořád dolů, jako když teče voda – až k tomu ložisku v temnotách, o kterém víš, a děláš, že nevíš; které chceš nějak překročit, přemostit, zakrýt a nevidět: musíš dolů k těm kalům; ruce máš volné – musíš přeplavat to moře...

(Temná láska, s. 115)

Sašin literární odkaz se svým způsobem podobá osudu Bohumila Hrabala v Česku: většina mladých už oba nečte. A přitom se Magorie v době svého vzniku málem stala – podobně jako díla Hrabalova – kultovní knihou. Pokud jde o Hrabala, román Obsluhoval jsem anglického krále vychází v Německu znovu a znovu, neboť podvědomě Němcům připomíná dílo Hanse Jakoba Grimmelsena Simplicius Simplicissimus. Ale i jinde ve světě je jméno Bohumil Hrabal známé, jeho knihy jsou čteny a čteny. O jeho smrti se

literární kritici a jeho přátelé nepřestávají dohadovat: vypadl – nebo vyskočil z okna!?

Saša Berková jako by to věděla, jako by pochybovala o smyslu svého psaní, jako by už napsala všechno, co chtěla – – po zralé úvaze rozhodla se zarisovat na způsob ruské rulety: buď anebo! – žít a dožít se slávy – – nebo krize a úpadku, či ve snu se vytrátit do jiného světa, kde neexistuje temná láska, kde zlatá brána je otevřená, a beze škody vkročit do zářivé říše Světla...

Poznámky:

Citováno z těchto děl: Magorie aneb Příběh velké lásky (Horizont, Praha 1991), Utrpení oddaného Všiváka (Petrov, Brno 1993) a Temná láska (Petrov, Brno 2000).

¹ Das Totenbuch der Ägypter, eingeleitet, übersetzt und erläutert von Erich Hornung, Patmos Verlag, 2000; Hornung překládá výrok 168–169 slovy:

„Was hast du dort gesehen?“ „Co jsi tam viděl?“

Ein Bein war es und ein Schenkel. Byla to noha a stehno.

Jaromír Kozák: Egyptská kniha mrtvých III, Eminent, Praha 2003. Kozák překládá (§ 465, výrok 111–112):

„Co tam uvidíš“

Lýtka a stehno.

² Plutarch jmenuje Seta řecky Τυφών; staroegyptsky Sutech (š t h), latinsky Seth.

³ Počet dvaasedmdesáti mužů odkazuje na prastarou znalost pohybu zemské osy kolem vertikály k ekliptice; jarní bod se posune o jeden stupeň zpět za 72 let.

⁴ Osiridovo tělo objevil v Neditu/Nedejetu (Gehestej) Set a rozsekal je na 14 kusů; tam také Ěset a Nebhtet pochovaly jeho hlavu.

⁵ Názvy ryb jsou řecké: Lepidotós, šupinatá ryba v Nilu, Phagros, ryba-žrout, Oxyrynchos, „sloní ryba“.

⁶ Abydos, hieroglyficky t3-wr, „Země vlaštovky“, která byla symbolem duše a v této podobě tak zobrazována, je místo královských hrobů a hřbitovů, neboť zde byl uctíván pohřební kult duše mrtvých. Původním božstvem Abydu byl Chontamenti či Chentamenti, „Ten, který stojí v čele západních mrtvých“ (chenti, vpředu se nacházející), jenž byl identifikován od 5. dynastie s Usirem. V Abydu se konaly každoroční slavnosti v Osireonu, chrámu nepodobajícímu se žádnému jinému v Egyptě: Jakkoli je svými rozměry malý, neuvěřitelná velikost bloků použitých při stavbě, působí dojmem, že práce na něm provedly mocné cizí bytosti. Rituál pokračuje až k místu, kdy Osiris/Usir je vyzván, aby plaval přes jezero k jihu a přelul oceán, neboť on je ten, „kdo stojí, aniž by se unavil, kdo sídlí v Abydu/Ebozevu“.

⁷ Zůstane už navždy tajemstvím, proč se autorka tak často zaobírala krutou smrtí: podříznutím či odseknutím hlavy; jako by ji „rajcovaly“ protichůdné stavy mysli: přitahování–zavrhování, a nic mezi tím: doktorka-psychoanalytička je vázána slibem nikdy TO neprozradit!

⁸ Citovaný text začíná takto: „Uřízl mi hlavu. Dlouho mu to nešlo, ale nakonec se to podařilo; vsadil mě otevřeným krkem do květináče, abych zapustila kořeny. No co, jsou na tom jiný hůř. (...) Rozloučila jsem se tedy s hlavou, co to je, taková hlava, zbytečně rozptyluje, ráda se bez ní obejde, když mu překáží, stejně ji už potřebovat nebudu, když jsem teď s ním. (...) Vršek podle potřeby ohneme k zemi, zajistíme závažím, u krku přiškrtneme, zatížíme (...) můj Pán je můj Bůh, ne naopak – a tak poslušně rodí rok co rok...“

⁹ Dva „verše“ (...) ty nahore anebo dole! citují Smaragdovou desku; autorka se ve svých pracích dotýká hermetických oblastí, viz její poslední články ve Tvaru.

¹⁰ Saša si opět pohrává s textem Smaragdové desky; klasický překlad Pierra de Lasenica zní: „Oddělíš zemi od ohně, jemné od hrubého, opatrně a nanejvýš moudře.“

¹¹ Narážka na již citovaný překlad Smaragdové desky: ... co jest dole, jest jako to, co jest nahore, a to, co jest nahore, jest jako to, co jest dole....

mytický prvek ženského božství

TŘI STAVEBNÍ KAMENY POEZIE JIŘÍHO VESELSKÉHO – TŘETÍ ČÁST

Igor Fic

V minulých číslech jsme se zabývali KŘÍŽOVOU VÝPRAVOU DĚTÍ a poemou DE PONTIFICATO IOANNAE PAPISSAE TRACTATUM. V této závěrečné části uzavřeme celé pojednání interpretací básnických skladeb STÁTNICE Z ALCHYMIE a ŽAROŠICKÁ POUT.

Fragment skladby STÁTNICE Z ALCHYMIE otiskl J. A. Pitínský v prvním čísle *Bulletinu Kabinetu Múz* (1991) a celá poema byla poprvé vydána v rámci souboru *Dívanky jdou Brnem* (1995) a pak v *Nezaručených pověstech* (1996). Tam je uvedena i datace skladby 1958–1960.

STÁTNICE Z ALCHYMIE je z hlediska vzájemného vztahu lyrické, epické a formálně kompoziční složky díla neobyčejně zajímavá. Zatímco všechny předchozí básně, o nichž jsme zatím hovořili, byly skládány volným veršem, STÁTNICI Z ALCHYMIE je vlastní alexandrin. Téma, to jest *alchymie*, je zjevné pouze z názvu skladby a z několika jejích posledních veršů. Výslovně se k alchymii odkazuje jen jednou, když básník hovoří o *osmi stěnách alchymické dílny*. Transparentní rozvinutí tématu jakoby schází. Také kompoziční rozvrh poemu téměř absentuje. Text je jednotlivý, a třebaže je rozdělen do tří nestejně dlouhých částí, báseň zcela postrádá pro Veselského už typické členění do strof, jakož i jejich odsazování a grafické zvýrazňování jednotlivých pasáží zvláště pak verzálkami a prokladem liter.

Poema je psána jedním dechem. Na vznešenosti, slavnostnosti a patetickém důrazu jí přidává alexandrin. Výraznému tempu skladby neodporují do anaforických řetězců volně řazené spojovací výrazy, jež zajišťují vzestupný rytmus skladby, a četné veršové přesahy, jimiž se nepoddajná látka života souzeného těžkostmi a hnaného odhodláním valí přes metrické vymezení verše a umocňuje tak podmanivost kompaktního zvukového monologu. Rytmus, tempo a gradace podporují dynamičnost básnického projevu a osobní zkušenost staví do protikladu k pohodlné stabilitě rigidního společenského stereotypu. Básníkovy srdce se mu ze všech sil brání, jeho mysl na něj žaluje.

Tak vzniká napětí, v němž se Veselský i jeho poezie uvědomují. Je *konec bohémy* a nadchází *čas Rozumných básníků*. Autor říká: *odpuť, Verlaine, jsem Moravan a Čech / a hořkou z Moravy piju v svých hořkostech*. To je snad poprvé, kdy se svou básní explicitně přiznal ke svému původu, ke své zemi, kde byl narozen a kde jednou spočine. K takovému přiznání jej asi přivedl jistě ne bezkonfliktní odchod z Ostravy. STÁTNICI Z ALCHYMIE ze sebe Veselský setřásl Rimbauda, nebo spíše mýtus, který se o něm jako o autorovi poemu s názvem *RIMBAUD* (Ostrava 1957, samostatný tisk Krajské knihovny v Ostravě, k vydání připravil Drahomír Šajtar) vytvořil a vynesl mu přezdívku „ostravský Rimbaud“.

Základní východiska moderního umění však zůstávají, jen proporce a vztah k realitě se mění. Představitelé bohémy i avantgardy jsou pro něj hledači nových cest, kteří si zaslouží úctu pro neohrožené význaní svých niterných pocitů, pro bezpodmínečnou oddanost vznešeným iluzím, dalekosáhlou konfrontaci různorodých formálních postupů a vpsledku též pro heroičnost:

*Vy, Nezvale, jste uštvál rudou laň,
své srdce široké, pevné jak Vaše dlaň.
A zatím, vy, vy, vy Rozumní básníci,
ach co jste jiného než cizopasníci! (...)
chcípili jak psi a vy sytí a v klidu nýčko
na jejich umění vršíte uměničko,
Vy, krásná prasata, jež chcete umět lít
a hlouběji plavati nežli přízraky ryb,
Vy, kteří znáte napodobit i rybu,
niž se přitom dá i báhno do pochybu,
je konec bohémy, stříhejte vlasy dlouhé
jak noci, které jdou s Arturem jednonohé*

v špeluňkách Ostravy i na bojišti světa

Cítění, myšlení i konání svých mistrů vystavuje celému světu na odiv a navzdory. Nelze neuvést centrální část skladby, aby byla zřejmá hloubka jeho odhodlání:

*Co všechno našel jsem, hledaje sebe sama!
Verš křehké idyly, kde chtěl jsem sedé drama,
tak jako Kolumbus místo cest do Indie
jen páte srdce, jež v hrudi planety bije,
hledal jsem přátele, našel jsem hrstku svědků,
verš ukázal mi šperk, kde život dal mi cetku,
víno dalo mně vzdor namísto zapomnění,
jedině smrt nám dá očekávané: tlení.
Až budu udušen ohněm či hlinou s věnci,
nebudu moci říct nic o své existenci,
až budu mít tmu, v níž nikdo nerožne,
teprve přestanu věřit v nemožné,
až budu nehybný, teprv ať pro mne platí
zákonitosti, jimž se nelze vyhýbat,
až budu bez ducha, který se ve mně vzpírá
spokojit se s tím, čemu se říká míra;
neviděl jsem Vás jist den ze dne v automatech,
neviděl jsem Vás jít po týdny v stejných šatech,
kde rukávy blýskají nad zrcadla
odrážejíce Vám vzdalující se řadra,
nevřhali jste se na to, co horké pálí,
ano, já mýlil se, leč Vy jste vyčkávali,
Vy, o nichž vím, že je inspirovala slova,
ne moudrost Marxova, leč chytrost měšťákova!*

Toto je východisko onoho hledačství poezie. Ale jaký je jeho vztah k alchymii? Paralelní. Knihy o alchymii a jejich dějinách uvádějí jeden nepominutelný axiom, jenž tvoří základ i motto všeho ezoterního vědění: *Vše musíš učinit sám*. Toto heslo lze pak rozvíjet výrokem Agrippy z Nettesheimu: *Nesmíme hledat princip tak velkých operací mimo nás: sídlí v nás duch, který může velmi dobře vykonat to, co podivuhodného a neslýchaného byli vždy schopni vykonat matematikové, magici, alchymisté a nekromanti*.

Náčrtnutý vztah realizovaný skrze poznání vlastního nitra i stvořeného světa je podstatný, avšak skrytý neboli ezoterní, a není možné, aby byl přímo vyjádřen. Umění je v podstatě tajemné. Skutečné poznání nikdy není sdílitelné přímo a skutečné umění nikdy není samo sobě účelem. Umění je výkladem cest poznání, jež byla nastoupena samotnou duší jedinečné lidské bytosti; lze je sdílet, lze je demonstrovat, ale nelze mu naučit. Každý musí vše učinit sám. Jen ten znalec umění, který podobně jako umělec či adept postoupí sám a sám cestu poznání prostřednictvím uměleckého či alchymického díla, může zakusit prožitek jeho významu, jenž tíhne k úplnosti, resp. totožnosti celku i všech jeho projevů a částí.

Proto jsou alchymie i umění prosty dogmatu. Realizovaná zkušenost vnitřní proměny ducha, stejně jako poznání a realizovaná zkušenost proměny světa jsou sdílitelné systémem symbolů a paradoxů, jejichž výklad není možné nijak ustanovit ani bezezbytku předat. Jednoduše: Veselský může být umělec, Veselský může být mág, Veselský může být básník, ale nikdy nebude ani jedním, pokud nebudou duchovní síly uložené v jeho nitru a prostoupené okolním světem uvolněny svébytně prožitým a vlastním alchymickým, magickým či poetickým rituálem. **Obraz matky, milenky, ženy, kněžky, černé madony či Panny Marie je pro něj ustáleným způsobem vyjádření skutečnosti, již chce být práv, kterou však musí předložit v takové ritualizované podobě, jež je jeho srdci blízká a vlastní.**

foto Štěpánka Borýsková

Jiří Veselský, 2000

V příklonu k alchymii opsál Jiří Veselský svým dílem kruh, v němž vyšel od prosté reprezentace historické skutečnosti zprostředkované dějinnými a legendárními náměty k obrazné či symbolické ilustraci vnitřní skutečnosti svobodné proměny svého niterného života. Tato volná oscilace mezi historiograficky či mytickou a nábožensky založenou skutečností a vnitřním životem umělce, učně, adepta, každopádně však svobodného člověka na nás v prvním plánu jeho díla doléhá jakožto několikrát již zmíněný, vždycky však s neobyčejnou naléhavostí vyjadřovaný deficit respektu ke společenské hierarchii či vnucené společenské konvenci. Tímto způsobem usiluje básník o harmonizaci svého vnitřního světa s předpokládaným, odhalovaným a v hloubi kosmického řádu uloženým odvěkým principem bytí. První krok na cestě za poznáním sebe sama i zdrojů vši nekonečné lásky je nutně krokem do světového prostoru oproštěného od zavádějících iluzí a snů. Je to krok dalekosáhlé destrukce, která má zvrtný charakter a může být i smrtelná a sebezničující. Probouzí však intuitivní a imaginativní schopnosti vůli řízeného a zkušeností vedeného tvůrce, jenž nalézá svůj smysl a cíl v identifikaci s principem Boží jednoty. Poslední verše první věty básnické poemu zní:

*zákruty uliček, vy otazníky věků,
co možno nového je chtít po člověku,
když skryté poklady, zasuté katakomby
slibuje odkrýti pád vodíkové bomby;
z mámivých hlubin dřív ať básník vydá je,
svou snivost s nesmírnou bdělostí střídaje!*

Tento text vyjadřuje již ozřejměný pocit naléhavého hledání při rozloučení starého světa s novým ve chvíli rozdělení času a zjevně hovoří o skrytých pokladech, k jejichž vyzdvížení je oprávněn jen básník. Proč? Odpověď je jednoduchá a přesvědčivá: Předurčuje jej k tomu právě *imaginace*, tudíž něco zhoła jiného než zhoubná iluze. Imaginace je vědomě řízeným a bdělým stavem myslí, vůli vedeným nástrojem pozorné inteligence, jenž může roušku tajemství v hlubinách uložených duchovních zdrojů odkrýt tak, aby nebyly zneužity a zmarněny: profanace tajemství a jeho převedení do nepovolných, protože nezasvěcených rukou, tedy ztráta alchymické receptury a zneužití utajeného alchymického procesu, jsou zárodkem celosvětové katastrofy a hrozbou dějinného kataklyzmatu, jaký visel nad lidstvem jako civilizační otazník mnohokrát a jaký je již několikrát postihl. Uvolnění obrovské ener-

gie je zcela v intencích alchymické demonstrace uměle dosažené proměny světa, která je obdobou či dokladem původní božské tvořivé síly. Zničení duchovních zdrojů, jež jsou ve světě či za světem skryty, však nikoli. Tolik verše prvního zpěvu.

• • •

Znění druhé části skladby je nám známé. Už na počátku zpěvu nalezneme opět odkaz na zemi, tentokrát však ve smyslu kosmickém či planetárním. Básník *hledaje sebe sama*, našel *tak jako Kolumbus místo cest do Indie / jen páte srdce, jež v hrudi planety bije*. Jsou čtyři živly: země, voda, vzduch a oheň. Ovšem *páte srdce* je ještě víc než to, co je spojuje a povyšuje, víc než pátý element, pátá bytnost, tedy *kvint-esence*. Je nejvyšším darem. Přesně: básník hledal všechno jiné, čemu přikládal význam a váhu, zatímco vědomí sounáležitosti s Božským principem světa, jehož se nám dostává právě odhalením či nalezením kvint-esence světového řádu, přišlo zdánlivě nečekaně a náhodou, jen tak. To je osvícení, to je zasvěcení, to je dar. Pak je ale celá skladba psána sice vzdorovitě a v zajetí smutku nad ztrátou milovaného a všech možných radostí, iluzí a snů náhle zbaveného světa, nicméně jako zpráva o obdržení daru vědění, daru, jehož je však zapotřebí umět využívat a naučit si jej vážit.

Pentagram znázorňuje Božství. Bývá překryt postavou člověka s roztaženými pažemi a rozkročenýma nohama. Směřuje-li hlavou dolů, představuje úpadek, zánik, pád člověka a působení ďábských mocností. Je-li vzpřímená postava orientována hlavou vzhůru, je pravým znázorněním kvint-esence, syna Božího, Boha-člověka, Ježíše Krista. V ženském rodokmenu Kristově, jak jsme se již zmínili, představuje iniciační spojení s veškerenstvem Panna Maria, již bylo zvěstováno narození z Ducha Svatého. Nebudeme tedy zřejmě daleko od pravdy, vyložíme-li ono *páte srdce, jež v hrudi planety bije*, jako Nejsvětější Srdce Ježíšovo.

V souvislosti s alchymii však není zajímavé sledovat i následující verše, jež tvoří významové jádro druhého zpěvu skladby, počínaje zdánlivě bizarním výrokem, podle něhož *jedině smrt nám dá očekávané: tlení*. Z dalšího plyne, že smrt podřizuje člověka *zákonitostem, jimž se nelze vyhýbat*. Smrtí nadchází člověku nejdůležitější a nejvýznamnější proměna. Lidské tělo propadá zkáze, duch je osvobozen, ale obojí je proměněno! První fázi alchymického procesu, tou nejdůležitější, je ono *tlení*, rozklad a rozpad

látky: *pro alchymistu je v prvé fázi Díla nejdůležitější právě ona čern.* Fázi zčernání *matérie, označovanou termíny nigrero, putrefakce, hnití a nespočtem dalších jmen, symbolizují černí ptáci, havran a krkavec, v jejichž jménech – latinsky corvus a řecky kórax – slyšíme opět ono krákoravé Koré,* vypravuje D. Ž. Bor. Koré neboli Persefona je dcerou Demétry, manželkou vládce podsvětí Háda a nejdůležitější postavou eleusinských mysterií; přebývá jak ve světě lidí, tak v tajemném a temném podsvětí stínů, odkud mysteriózním způsobem vystupuje, aby byl v ní a skrze ni život obnoven a zachován. I proto je odhalitelná souvislost mezi Persefonou, Koré, a černými madonami, jež mohou být identifikovány se Zemí, Gaiou, Ištarou, Astarté, Isis, Kybelé, Démeter, Afrodité, Venuší a tyto všechny s Černou Matkou Boží.

Veselský na proces putrefakce výslovně upozorňuje a podle toho, jak o něm hovoří, jej považuje za zcela logický, přirozený a očekávaný cíl života. Každá správná mrtvola dřív nebo později pěkně zčerná a pak podstoupí velkou proměnu, jež je pro člověka proměnou zásadní, jedinečnou, leč zpětně nesdělitelnou: *až budu udušen ohněm či hlinou s věnci, / nebudu moci říct nic o své existenci.* Očistnou proměnou po smrti prochází i duše, jež odumře tělu: *až budu bez ducha, který se ve mně vzpírá / spokojiti se s tím, čemu se říká míra.* Oproštěna od těla i všeho měřitelného nastoupí očistnou cestu temnou nocí vstříc nekonečné lásce v Bohu. Tato proměna je však jen rámcem všech ostatních proměn včetně proměny uskutečněné zdánlivě na opačném pólu bytí, totiž proměny láskou. Láska je žár a oheň je agens alchymistického procesu, činný element proměny vyvazující – jak se stalo i v případě Jiřího Veselského – ducha z pout hmoty. Celou situaci si představme asi takto: *Podle alchymistů každé tělo, které postrádá duši, se stává temným; duch extrahovaný z Kamene je bílý, duše červená. Jestliže se obojí navrátí do očištěného mrtvého těla, Kámen znovu ožívne, rozkvetne a oděje se krásou a původním světlem. Jakmile vstane z mrtvých, stane se blaženým, neboť už nikdy*

nezemře. Tolik alchymisté a D. Ž. Bor v knize *Napříč říší královského umění.*

A tak nyní postůjme chvíli na místě, kam *prosákl tento svět vlahý a vlný / jak osm stěn té alchymické dílny,* přesuňme se na samotný závěr poemy. Osmistěn či osmicípá hvězda je ideogram vesmírné harmonie. Osmička překonává sedmičku, jež znamená uzavřenost a plnost. Staří astrologové znali sedm planet, jejichž moc je zastoupena v alchymickém symbolu vitriolu, ale teprve Slunce obnovuje a povyšuje jejich význam. Hvězda s osmi paprsky byla už pro babylonské hvězdáře logogramem planety Venuše-Ištary (Astarty), v jejímž jméně je patrné označení hvězdy. Jitřenka ohlašuje příchod slunce, zlata (*chrysos* = zlato, je alchymisty ztotožňováno s plnovýznamovým obsahem jména *Christos*), žáru a světla. V sedmi dnech byl stvořen svět a osmý den je zase dnem prvním, v jehož jítro všechny předchozí ústí. Kristus vstal třetího dne z mrtvých, ale stalo se tak prvního, tedy osmého dne nového týdne. Římská liturgie počítá dny na oktávy. Základem hudebního projevu, tak důležitého pro orfická mysteria a apollinský kult, je rozlišení zvuku do osmi tónů nesených oktávou, přičemž poslední tón odpovídá prvnímu, ovšem položenému o oktávu výš atd.

Co je však podstatné: zasvěcovací a křestní kaple mají osmiboký půdorys, osmiboké jsou zpravidla i křtitelnice. Znamená to, že osmidílnou symbolikou dochází ke spojení nebe a země (osmihran vzniká symetricky uspořádaným přeložením dvou čtverců, resp. křížů) na nejvyšší úrovni, kdy nebeské a božské vchází v pozemské a profánní. Ovšem jak a kde nalézt konkretizaci mytického prvku ženského božství? Je utajena v posledních verších třetího zpěvu básně:

*když o stůl sklenicí já bil jak podešvemi
při chůzi na místě hledaje novou zemi,
kde na cigaretu jak na nejkratší flétnu
hrám v noci pasákům a v krutém mrazu květnu,
kde v očích Tvých zřím lesk zlatozelených svící,
zlatý déšť na hrobech, kam v kapkách náušnicí
prosákl tento svět vlhký a vlný*

*jak osm stěn té alchymické dílny,
kde střídám sugesci s neobratností žáka,
jenž žábý páraje chce poznat nitro ptáka,
a kde mi šelestí dívčí sukně a rty
jak nerozluštitelné recepty,
podle nichž měním každé vzrušení v lásku,
každý kov na zlato a prsten stálých svazků,
kde Tebe na vodní rusalku proměním
díky těm mokřým zdem a chladným kouzlům*

svým,

*daleko od světa, kde ruka ruku myje,
píšu si na slámě státnici z alchymie.*

Celý závěr skladby je nesen myšlenkou alchymické proměny, jež je ovšem totožná s vnitřní proměnou člověka zasaženého láskou. Lze se domnívat, že za těmito řádky stojí i skutečná ženská bytost a spíše potvrzený opak této domněnky by nás mohl udivit. Nicméně nalezneme zde i jednoznačné odkazy ke kultickým a rituálním projevům láskou obnoveného lidského života. Nejvýraznější z nich se skrývá ve verši: *kde v očích Tvých zřím lesk zlatozelených svící.* Kult starověkých a orientálních bohyní plodnosti a mysteria sexuálního zasvěcení zprostředkovaného kněžkami lásky, ony tajemné obřady chrmových prostitutek, odehrávaly se ve svitu zelených svící postavených na oltáři černé matce bohů, obklopené zlatem a zlatými dekoracemi. Černá, zlatá a zelená prosvětlují tento orgiasticky založený očistný kultus, jenž přináší zasvěcení do tajemství bytí.

Zlato je připomenuto také veršem, jenž opět uvádí alchymické procesy do paralelního vztahu k milostným aktům láskyplného naplnění bytostně pojatého vášnivého vztahu, tentokrát s výrazným akcentem na jeho závaznost: *podle nichž měním každé vzrušení v lásku, / každý kov na zlato a prsten stálých svazků.* Ne dosti na tom: toto zasvěcení má rituální povahu. Rituál je zdrojem formální dokonalosti, rituál je formálním a formalizovaným vyjádřením tajemství. Pokud ženské tělo znamená formu, je láska k ženě rituálem, jehož prostřednictvím je mystos zasvěcen do tajemství univerzální harmonie bytí. Podstatu bytí jsme schopni zakusit především v jeho ritualizované podobě, jež je ženským tělem, srdcem i duší přijatelná a jako umění zprostředkovatelná. Tak láska k ženě přechází v umění a umění naopak v lásku.

Kdo pomine tuto základní tezi výkladu Veselského erotické a milostné lyriky, zbaví se možnosti jejího plnovýznamového zhodnocení. Vztah k ženě je pro Veselského druhem poznání a láska k ženě se v jeho poezii rozvíjí v kult zbožňované ženy. Tento kult je založen na bezpodmínečném přijetí jejího těla jako celku, jenž odráží celek světa. Toto tělo, jakožto forma bytí, zpřítomňuje jeho obsah významově plnou podobou milostného rituálu, jenž dovoluje konkrétní **dívčí tělo přijmout jako tělo mytické i mystické,** odrážející a prostedkující podstatný obsah veškerého bytí ve chvíli transcendentální extáze, v níž každá skutečná láska ústí. Právě takové vidění světa je blízké alchymistům, nikoliv teologům a moralistům. Konečně musíme tvrdit, že **všechna erotická lyrika Jiřího Veselského je především rituální participací na mysteriózních a magických projevech lásky.**

...

ŽAROŠICKÁ POUTĚ je další samostatně stojící poemou. Poprvé vyšla jako bibliofilie k Novému roku 1964 ve dvaceti výtiscích a jejím vydavatelem byl Jan Ungár. Podstatná část skladby, již odpovídá i překlad do francouzštiny pořízený v šedesátých letech Bohuslavem Reynkem, vyšla v revui *Host* č. 7/1991, úplný text, ovšem již bez francouzského překladu, byl zařazen do sborníků *Dívanky jdou Brnem* (1995) a *Nezaručené pověsti* (1996). Autorem uvedená datace skladby: 1960–1961.

Je nábíledni, že Veselskému imponovala právě taková představa pouti, jaká daleko více korespondovala s mimocírkevními slavnostmi založenými na předpokladu spole-

čenské i náboženské inverze. Nejznámější z nich byl masopust a jeho vrcholná fáze – fašank. Tyto slavnosti, v nichž nalezneme i prvky lidové magie a stopy mytických představ, byly postaveny mimo okruh církevního zájmu, třebaže byly tolerovány. Jejich aktéři se stávali strůjci mytického světa a tvůrci obrazu náboženských i sociálních utopií.

Takový je též kulturní a náboženský kontext **ŽAROŠICKÉ POUTI.** Zachycuje kloktání okolního světa, neřádný stav, temné dunění a vířivý pohyb, jenž zachvívá všemi jistotami a všemi dosud známými a jakkoliv ustavenými strukturami. Oč je zmatečnost situace větší, o to víc doléhá na básníka i čtenáře pocit nejistoty a vykořeněnosti. Jediným styčným bodem a jedinou konstantou, jež přetrvává systémy, řády a věky, je Panna Maria. Právě jí svěčuje svou tíseň, nerozhodnost a nemožoucnost; jen Marii prosí tak, jako ztracený a zpronevěřilý syn prosí matku, doufaje nakonec přece jen v její náručí nalézt útěchu, klid a ochranu, již si nezasluhuje a v níž už nikde nedoufá. Ale kde jinde prosit o ochranu? Verše, které vyjadřují prosbu i odhodlání a které jsou též výpovědí o velké vnitřní tísní, patří v celém básnickové díle k těm nejvýznamnějším a nejpůsobivějším:

*Mě na Zlatou sobotu, jež zářila jak snop,
na Žarošickou pouť svezl autostop,
odkud za deset let mé nevěry
zmizeli žebráci a jejich niněry,
proud vody jejich hnis už nekali,
na prstech spočtl bys ty, kteří smekali
při tomto divadle, jež nedá mnoho práce
– TO SOKOLOVSKÝ MÁ JINAČÍ
INSCENACE! –
při mekotu bab stát šidících po vajíčku,
aby Ti mohly rozsvítiti svíčku,
abys jim širá a teplá stavení střehla,
Ty od nich vyhnaná, v betlémském mrazu
zkřehlá,*

*Ty po které jsem poodstrčen
ze světla – pokřikoval z krčem:
PANNO MARIA, VŽDYŤ JSEM JEJICH!
NE TVŮJ – PROČ TEDY PO MNĚ JDOU?
COŽ VONÍ ZE MNE REZEDOU
Z DNŮ, KDY JSEM NEBYL V BEZNADĚJÍCH,*

PANNO MARIA, VŽDYŤ JSEM JEJICH!

*PANNO MARIA, PROTO VĚZ,
TEĎ CHODÍM MEZI CHULIGÁNY
A NOSIL JSEM TI TULIPÁNY,
REZEDU, BRAMBOŘÍK A BEZ.
PANNO MARIA, KDE JSEM DNES?*

*PRO SOUDRUHY SVĚ MAJÍ SOUD,
ZAS V KRČMÁCH POUŠTÍ NA NĚ ŠPICLY,
PANNO MARIA, ŘÍCI VÍC-LI
NEMOHU, RAČ MI PROMINOUT!
PRO SOUDRUHY SVĚ MAJÍ SOUD!*

*Vysoko žárovky vzňaly se, leč ty, skvoste
Mariin, záříš dál stejně, je to tak prosté,
je to jako v lásce, v té rýmované básni,
když žasneš nad tou, jež mlčíc říká: žasni
nad tím, proč láskou zkrásní
takové nic jak já, nic nežli úsměv prachu
do pyšné výše dřív hnaného vichrem strachu
a v uzal otáčí se zvolna její kštice,
ten vodotrysk, ve kterém hoří svíce,
před kterou já teď, Panno Žarošická,
Tě prosím, aby nebyla jen nicka
na konci velkých výpočtů božích,
podle nichž nikdy své ženě nekoupím kožich,
byť jeho stvoření je přísám
i liška stříbrná i blyskotavý bisam!*

Vladimír Holan napsal Jiřímu Veselskému dopis, kde doslova říká: *Je na Vás, budete-li Panny Marie nebo jejich (jedna z nejvroucnějších nón Vaší poemy!).* A tak Holan touto pobídkou adresovanou o víc jak jednu generaci mladšímu básníkovi vstihl podstatu vší poezie. Člověk stojí na rozhraní dvou světů: světa vířivého chaosu, jak byl na počátku, a světa duchovního, jenž tvoří jeho smysl a řád. Nejen básník, ale každý člověk je povinen skutkem proměnit svůj konkrétní život, jako by to bylo poprvé, v den stvoření.

INZERCE

€

Sejdeme se on-line...

Přehrávejte si rozhlasové hry a četby
na vltava.rozhlas.cz

Vltava
ČESKÝ ROZHLAS 3

SCI-FI JAKO DŮKAZ

Světém sci-fi literatury v roce 2007 otrásla kniha ruského autora Dmitrije Gluchovského (nar. 1979) *Metro 2033*. Román obdržel ocenění *ESFS Awards Eurocon*, byl přeložen do mnoha

jazyků a posloužil jako předloha pro stejnojmennou počítačovou hru. Gluchovskij text románu publikoval nejdříve na internetu – stále se rozrůstající skupině čtenářů předkládal jednu kapitolu za druhou a zpětně své dílo upravoval podle něčeho, co nazval „*kolektivním rozumem*“. Čtenáři *Metra* mu doporučovali, co by měl změnit, aby byl román „lepší“ a aby technické realie odpovídaly skutečnosti. Na tom snad nic špatného není, vždyť právě tento druh přesnosti byl vždy úhelným kamenem posuzování kvality technicistního žánru.

Co však na tomto oceněném díle rozhodně nepřekvapí, je zápletko. Jak už se to občas autorům sci-fi v knížkách stává, na město – tentokrát na Moskvu – dopadne zničující série atomových hlavic a vzápětí i radioaktivní spad. Vše je ztraceno! Naštěstí se někteří lidé zachránějí úprkem do metra, onoho největšího protijaderného krytu, který kdy člověk dokázal postavit... Pak už vše pokračuje podle drsných zákonů přežití. Zatímco na povrchu země se líhnou

zlí mutanti, v metru přežívají poslední lidé a s nimi i jedinečné a skvělé kulturní hodnoty. Hrdina – mladý a odvážný pistolník Artom – musí tento podzemní organismus zachránit před zkázou. Aby toho docílil, musí putovat útroby moskevského spletnice chodeb, aniž by pořádně věděl proč. Nutno podotknout, že tento náročný úkol na něho složil jakýsi Hunter, typ, před jehož zabijáckým elánem a intelektuální potenci má každý přirozeně respekt.

Nakladatel knihy s takto vybroušenou zápletkou by byl hloupý, kdyby hned na obálce neuvedl, že jde o *apokalyptický bestseller*. Dokonce o *světový apokalyptický bestseller*! Troufám si tvrdit, že by tam mělo stát *postapokalyptický*, neboť právě postapokalyptická literatura občas rozvíří prach v recenzních rubrikách, a je proto jaksi v zorném poli všech, kdo si namísto současného statu quo existence společnosti, politiky či kultury neumějí – a možná ani nechťejí – představit nic jiného než radioaktivní mraky, zmutované ďábly anebo lidi namačkané v betonových sarkofázích.

V *Metru 2033* se s postapokalyptickým étosem navíc kříží významová rovina pro sci-fi zcela příznačná: ideologická schématicnost. Už jsme si z jiných sci-fi románů zvykli na oblíbený stereotyp postavený na dvojici *téměř hodný Američan* a *skoro zlý Rus*. Gluchovskij jde o něco dál – snad je ovlivněn dobou, v níž jako světoběžník a úspěšný mladý Rus vyrůstá. *Metro* je v jeho vizi zaplněno hned celou řadou ideologických platforem sdružujících jak obli-

gátní komunisty a obchodníky/kapitalisty, tak i syndikáty mafie, anarchisty, nacisty, nacionalisty atd. Všichni tito stoupenci na sebe nevraží, ale aby se uchránili před zlem zvnějšku, jímž jsou právě radiaci zmutovaní ďáblové, dokážou se vždycky nějak domluvit. Jejich řečí je měna: patrony do pistolí a samopalů.

Dalším bodem, který o románu leccos vypovídá, jsou postavy. Milovníci sci-fi si určitě najdou své oblíbence. Gluchovskij nabízí celou paletu osvědčených typů: už zmíněného hledače, mudrce, nájemného zabijáka, stalkera atd. Což je také úhrnem vše, co na téhle knize stojí za povšimnutí.

Ve výsledku se ze všech stran oceňovaná kniha „mladého geniálního autora“ podobá barevnému skladišti oblíbených propriet, supermarketu hrdinů, oblíbených témat, motivů a zápletek. Technicky se zde asi podařilo za pomoci pilných čtenářů vyladit nedostatky, pokud ale jde o imaginativní potenciál autora, řekl bych, že je to přece jen o něco slabší. Zatímco u jiných autorů sci-fi románů se můžeme bavit nepoznaným prostředím, surreálními podmínkami, v nichž se děj odehrává, u Gluchovského narážíme pouze na schémata. Není možné se nezeptat, proč zrovna taková kniha musela získat „prestižní“ cenu, připodobňovanou k Nobelovce.

Snad to bylo právě postideologické magma (do něhož autor vhodil jinak zcela fádního hrdinu), které přispívá k tak bouřlivé odezvě románu. Čtvrtá říše existuje a je obývána lidmi, již téměř sto let po druhé

světové válce zvelebují svůj domov – stanici metra – vyvěšenými hákovými kříži a slastně se ukájejí před symboly velkoněmecké estetiky! Anebo z jiné strany: Rudí více než sto let po založení Čeky kontrolují chodby moskevského metra a navzájem se ujišťují o své ideologické věrnosti! V komplexu několika stanic žijí v harmonickém souladu učenci a s nimi i ideály humanistů – snad jen to je zajímavé, že zatímco všichni ostatní jsou téměř zlí, o záchově humanistů z „Polis“ se v knize nediskutuje. Vždyť právě oni pro zlomek lidstva, žijícího v moskevském metru, znamenají šanci na zdárnou budoucnost (jen by mě pak zajímalo, proč je na Wikipedii Gluchovskij zachycen na fotografii se samopalem...).

Když tenhle literární problém zvaný *bestseller* zobecním, napadá mě otázka: Jaká tedy vlastně bude postmoderní sci-fi? Vystačí si i její autoři nakonec s pouhou aktualizací notoricky známých schémat, jak to můžeme sledovat ve velké míře právě u současné „esteticky náročné“ literatury? Možná by se dalo namítnout, že sci-fi patří mezi ty žánry, které nikdy o žádnou přehnanou novost neusilovaly, neboť jejich autorům nešlo v první řadě o experimentaci, nýbrž o úspěchy ve fanklubech. A přesto: právě ze sci-fi jsme mohli čerpat obrazy nových kultur a jejich temných zániků. Jenže to vypadá, že s novými přírůstky žánru se tyto přednosti vytrácejí a na jejich místě zůstává jen dokola opakovaný soubor představ, které všichni dávno známe.

Jakub Vaniček

FRANCOUZSKÉ OKNO

O FRANCOUZSKÉM KULTURNÍM ŽIVOTĚ REFERUJE LADISLAV CHATEAU

Sbližování minulosti i času dneška

Až umřu, až ze mne zůstane pouhý prach, nechod', ty, kterou jsem tak hluboce a něžně miloval,
ty, která určitě přežiješ, nechod' na můj hrob...
(Ivan Sergejevič Turgeněv: *Až umřu...*; ze sbírky *Básně v próze*)

Není mnoho míst, která by se mohla pochlubit tolika *maisons d'écrivains*, spisovatelských domů, jako Francie. Jen namátkou jmenuji alespoň oblast Île-de-France, kdysi Région Parisienne, kde mohou ctitelé Stéphanu Mallarmého navštívit jeho dům na břehu Seiny s výhledem na Fontainebleau. Slavný básník zde pobýval a tvořil od roku 1874 až do své smrti v roce 1898. Navzdory finančním těžkostem pronajímal ve svém rozlehlém domě vždy jen dva pokoje v prvním patře. Teprve když mu vysoký státní úředník a pozdější francouzský prezident Raymond Poincaré zvýšil na konci roku 1895 penzi, přistoupil Mallarmé k opravě a celkovému zvelebení domu. Nedaleko Paříže v La Vallée aux Loups si kdysi postavil dům jiný literární velkán – Chateaubriand. Nastěhoval se v roce 1807 a žil zde více než deset let. Sem za ním přijížděla proslulá pařížská dáma, madame Recamier, která se netajila politickými ambicemi, stejně tak ho zde navštěvovali i jeho přátelé z uměleckých a politických kruhů.

Ani Elsa Trioletová a Louis Aragon nezůstali pozadu, také oni si ve Villeneuve u Paříže koupili v roce 1951 půvabný historický mlýn z počátku osmnáctého století. Ten představili na pohodlné sídlo, které už nikdy neopustili; jsou pochováni v jeho zahradě a u hrobu jim ve dne v noci zpívají – ze záznamu – skřivanci (či snad slavici?). Trioletová a Aragon odkázali nemovitost státu; celý objekt je tak spravován ministerstvem kultury a Asociací Louise Aragona a Elsy Trioletové. V areálu je rozlehlý park, v domě najdeme knihovnu s více než 30 tisíci svazky, archiv, korespondenci a věci

osobní potřeby. V prvním patře jsou pak dva nebo tři skromné pokoíky pro zájemce o studium díla i života legendární dvojice.

Obec Bougival, vzdálená od Paříže necelou hodinku autem, je sama o sobě unikátním místem; v lese nedaleko Seiny stojí patrová dača s balkóny, postavená podle vlastních plánů Ivana Sergejeviče Turgeněva. Polozděná dřevěná stavba, jež těsně sousedí s rodinným domem Viardotových, se zachovala ve své původní podobě. Klavíristka a zpěvačka Pauline Viardotová, která už jako desetiletá chodila na soukromé hodiny klavíru k Lisztovi, se později provdala za ředitele pařížské opery Louise Viardota; s manželem podnikla čtyři turné po Rusku, při jednom z nich v roce 1843 v Petrohradě se zamilovala do Turgeněva. Umělkyně nebyla žádnou krasavicí, ale prý měla neodolatelný půvab a k jejím velkým ctitelům patřil i hudební skladatel Charles Gounod. Dokonce i její nejlepší přítelkyně George Sandová ji učinila hlavní postavou svého románu *Consuela*, spleť příběhu benátské zpěvačky a geniálních umělců.

Turgeněv pocházel z bohaté rodiny z Orlova, vzdáleného asi tři sta šedesát kilometrů severovýchodně od Moskvy, jeho matka vlastnila deset vesnic a na pět tisíc „duší“. Syn však nesnášel její panovačné chování a způsob, jakým zacházela s nevolníky; v roce 1845 navzdory matčiným protestům odjíždí do Francie. Krátce nato si kupuje pozemek v Bougival, kde se natrvalo usazuje. Louis, Pauline a Turgeněv vytvořili zvláštní trio; Louis a Ivan Sergejevič překládají Gogola a Puškina, pořádají koncerty a dobře se baví. Mimo jiné s Flaubertem, Goncourtem, Zolou a Daudetem, zakládají literární „Skupinu pěti“. Své druhy i pařížské nakladatele zasvěcuje Turgeněv do znalostí ruské literatury a překládá díla svých francouzských přátel. V Bougival nepochybně vládl konejšivý a vlivný *genius loci*, neboť se zde velmi líbilo i Maupassantovi, Flaubertovi, Saint-Saënsovi a Faurému, kteří v těchto končinách prožili ne jeden bohémský večerek.

V prvním patře dači je knihovna, výběr titulů nasvědčuje, že Turgeněv uměl několik jazyků. Samovar na stole připomíná oblí-

bené čajové dýchaníky, stěny zdobí akvarely a pastely Paulininy dcery Claudie, která často malovala v přítomnosti slavného literáta; na jedné z nich je obraz s názvem Pauline Viardot z roku 1874, jenž mu malířka věnovala. Prohlídka končí zeleně vytapetovanou ložnicí, kde po vleklé nemoci a utrpění Tourguet, jak mu rodina Viardotových říkávala, v září 1883 zemřel. Claudia stačila ještě do skicáře zachytit jeho poslední dny; kresba nazvaná Nemocný Turgeněv ve svém pokoji je rovněž vystavena v této místnosti. Spisovatelovy ostatky byly triumfálně pře-

vezeny do Ruska a uloženy na hřbitově Volkov, kam ho celá rodina Viardotových doprovodila.

Návštěva dači v Bougival, i ostatních míst výše jmenovaných, nepochybně vybízí k zamyšlení nad sbližováním minulých i dnešních časů. O minulosti ani o osobnostech, které se nesmazatelně zapsaly do kulturní historie, nelze uvažovat jen v přítmi knihoven, kaváren, u Googlu či Seznamu, ale nejlépe na živých místech. A kdy jindy než v době nadcházejících letních prázdnin a dovolených.

NA VŠECH SLOUPÍCH

foto g

Katolickou církev, z. o. – zločineckou organizaci, tu já podporuju, má tady tradici, na to slyším. Doufal jsem jenom, že s novým zástupcem generálního ředitele (přezdívaným *rotvajler Boží*) se jí zas vrátí prastarý étos, zápal. A už se zdálo, že bohužel, že se nedočkám nového zlatého věku inkvizice... *Pamatuj – Jan Hus*, chtěl jistě napsat anonymní hrdina. Neměl to ale čmárat na zeď na Hradčanech, kde má sídlo hned několik odštěpných závodů z. o. Počítám, že hranice opět vzplála, a kdybyste se ptali, kdo v těch plamenech, výbuch spreje v kapse by vám odpověděl. Vzpomeňte tedy za pár dní na Jana z Husi, v bázni a potichu, neboť zlatý věk inkvizice opět přichází. Užijte si opravdu horké prázdniny.

g

Když už se kydá špína na básníka a raubíře Petra Motýla, je dlužno si uvědomit, že tento člověk, který metá sklo po lidech vyrušujících při autor-ském čtení, je především geniální autor nejlepší české detektivky *Spratek a krásná Danuše*, jakož i jiných krásných próz. A ten gauner, který se chová jako choudě, je *spisovatel* Petr Motýl, nikoli *básník* Petr Motýl. Tolik na obhajobu jeho krásné prózy. Otázka samozřejmě zní, jestli po lidech hází předměty jako básník, nebo jako prosaik? To se ptám jako okresní básník – nikoli jako okresní soudce.

Dračit emoce v jakémkoli televizním pořadu je tak běžné a totální, až my, diváci, a to dokonce i diváci mimo televizní obrazovky, můžeme s jistotou potvrdit, že vyvolat emoce u lidí mimo svět kamer není zdaleka tak lehké. Dnes, přátelé, hlásím, je to omyl, svět je nabitý emocemi. Naprosto si zde nehodlám přihřívát zmiji *Vyžvejklé Bambule* na prsou, ale s hrdostí mohu prohlásit, že vyvolat rvačku mezi publikem o kvalitu jejich představení se podaří málokomu. A když dodám, že na straně zastánců jejich představení byly povětšinou jemné intelektuálky, je celá věc ještě podivnější. Vše ostatní, co jsem stačil na *Anifestu* v Teplicích zhlédnout, bylo samozřejmě super. Dokonce jsem opravdu pochopil význam slov „festivalová atmosféra“.

Igor Malijevský zjevně ulítl na slově *družba*. Nejenže se tak jmenuje jeho první kniha, ale dokonce jeho diskusní pořad v rámci rozhlasové *Čajovny*. Také se tak jmenuje náves v jeho bydlišti, jistá ulice v Duchcově a dalších tisíc podobných adres. Je to jisté dano jeho východoslovanským původem. Ostatně, kdo jiný by se s námi chtěl družit?

„Zase jedeš tu svou zvací akci?“ zeptal se mě Bohouš Vaněk-Úvalský, když jsme se v jedné pražské kavárně setkali. Měl na mysli můj osvědčený systém zvaní přátel. S každým srdečně pohovořím, přidám pár laskavých rad a ve chvíli, kdy má dorazit další, dotyčného vypoklonkuji. Tak to někdy dělají lokální básníci z periferie, když jsou v Praze. O tom mě ostatně poučily paměti Jiřího Karáska ze Lvovic. Březina jako Nepražák měl v hlavním městě spoustu přátel, které si při každé návštěvě rád sezval, ale samozřejmě netušil, že polovina z nich nesnáší tu druhou. Poučen Karáskem – nejenže si zvu jednoho po druhém, ale především máje na mysli odjezd posledního či prvního vlaku z Prahy, zvu si přátele podle jejich indexu temnoty noci. Například dopoledne Věra Dumková (odchytit ji cestou), Jan Beneš (rybka se někdy chytí), odpoledne Karel Kuna (ano, ta odpolední neholená Kuna), Marcel Proust (nebo někdo ze školy kreativního psaní), večer – ano, večer, to bych nerad – to my z periferie vyvoláváme temnější stíny pražského literárního podsvětí.

Osobnost, která dnes přiláká posluchače na poesii – to je zajímavé téma. Četl jsem na akcích, kde bylo 10 lidí, a dostal jsem píváky plus litr, páč to bylo z grantu, a četl jsem i pro dvě stovky posluchačů a dostal jsem horkotěžko vybraný cesták a štopičku vodky, páč v Ostravě jsou trubky. Kdybych měl šikovného agenta, možná bych mohl fungovat jako předčítač u Ivy Frühlingové, ale to teď není podstatné. Mluvil jsem na toto téma s Michalem Škrabalem. Ten mi říkal, chceš-li opravdové publikum, pozvi Aleše Juchelku a Tomáše Kolského a kluka, který má strip-térské slippy. Ale otázka je: Oni tři budou to publikum, nebo to publikum přitáhnou?

Stejně jako vy jsem hrdý na to, že jsme opět Češi. Snad to zní ironicky, ale existují obory,

ve kterých lze soutěžit – a následně předvést ducha týmu, a třeba i národní hrdost. To mi přijde naprosto úžasné. Můžu oslavovat okamžité vítězství a ono je těžké být permanentně hrdý na to, že jsem z národa Ladislava Klímy a Egona Bondyho a taky Jiřího Žáčka a Petry Soukupové.

Kolikrát člověk zjistí, že jeho oblíbený autor, možná i bytost, ke které vzhlíží, je kapku hovado. Přiznám se, že teprve nedávno jsem četl slova Bedřicha Fučíka o Jakubu Demlovi. Celé to jeho psaní o Demlovi mi dalo takovou lekci, že jsem vážně uvažoval nad tím, že bych se stal ekonomem z profese. Ne snad, že bych se kdy cítil být k Demlovi postavený na stejné niveau, ale proto, že prostředky a konce básníka jsou tak hořké. Rozumovali jsme s Radkem Fridrichem nad nedávnou smrtí jiného moravského básníka. Přišlo mi na mysl srovnání: *jako básník/pes žil a jako básník/pes umřel*. Spisovatel, to je jiný kalibřík – ten žije a zemře jako kočka.

Vyslechl jsem hovor dvou dívčin na téma prcí rozkol. Jedna druhé skrze dovírací se dveře trolejbusu vzkazovala, že jí to všechno vypíše na faceu, respektive fejsu. Jelikož jsem spatřil její ksicht a odhadl, kam a do jakého ročníku chodí, přihlásil jsem se večer na facebook a kupodivu jsem vůbec nezjistil nic osobnějšího o jejím životě, natož o jejích avantýrách. Sdílel jsem sice informace s nějakými pipany z *totemu* a jedním opravdovým kántrymem, ale o té dívce jsem se kromě jejího jména nedověděl nic. Přitom se říká, že tento fenomén zásadním způsobem ovlivní svět *direct* i *nedirect marketingu*. Tak by mě tedy opravdu zajímalo, jak mohu ovlivňovat její životní postoje a názory, když se jí nemohu dostat na kobytku. Možná je vážně facebook poslední smysluplnou a především svobodnou zónou komunikace.

Marná sláva, ženy mají rády rozechvělé hlasy a muže citu. Potvrdila mi to Viktorie Rybáková, když přiznala, že na takové hlasy citlivých maníků ženy slyší. A pokud jde o muže citu, mám následující poučný příběh. Přišel jsem domů se zpožděním cirká

EJHLE SLOVO

SEDĚT – SEDĚTI

Stalo se před pár týdny při přijímacích na pražskou filozofickou fakultu, na jeden nejmenovaný filologický obor. Uchazeče, čerstvé absolventce gymnázia, byla položena otázka mající prověřit její orientaci v lingvistice. Kolik má čeština pádů, věděla bezpečně – *devět*, vypálila pohotově. Členové komise zrozpačitěli – a že radši zkusí sondovat jinde. Co třeba sloveso, mohla byste uvést nějakou slovesnou kategorii? – *Vid?* – Výborně. A jaké rozlišujeme vidy? – Opět odpověď bez stopy zaváhání, mělot děvče maturitní zkoušku z češtiny údajně za dva: *Konavý a nekonavý*. – Ehm, můžete uvést nějaký příklad? – *Sedět a seděti*.

A kdoví, třeba mladá generace vyhradí dnes už mizejícímu archaickému tvaru infinitivu nějakou specifickou funkci a přispěje tak k jeho resuscitaci. Možná dokonce stojíme u zárodku nové gramatické kategorie. Tak či tak, když ale nad touto studentskou perličkou dumám, vlastně se té originální odpovědi ani příliš nedivím – kde má dnes mladý člověk narazit na infinitiv zakončený na *-ti*? Z úst už nikomu nevypadne (s výjimkou politika Schwarzenberga, ale ten to zas tak divně zašumluje), v tisku ani na internetu o něj taky nezavadíte... Snad leda sáhnut po nějaké starší knize, jedná se přece o tvar *knižní*. Ovšem nechtěli bychom toho po gymnazistech hlásících se na studium filologie už příliš?

Michal Škrabal

2 hodin a hned se na mě chystalo hromobití (mimochodem, všimněme si, že zpoždění 1 dne partneři zpravidla odpouštějí bez větší diskuse). Nuže, po pravdě jsem vylíčil, že jsem se zdržel v Penny Marketu, kde právě vystavili balení *Magnesie s Kukym*. Vpravdě jsem nelhal, když jsem celou tu dobu uvažoval nad tím, jak se zmocnit všech těch balení s tím roztomilým plyšákem, protože miluji medvídky. Dokázal jsem na kole přivést po šílených cyklistických peripetiích celé dvě balení *Kukyho* – a bylo mi odpuštěno.

„Až budeš stár, budeš star,“ říkala mi máma a také tvrdila, že je „anatom a na tom atom“. Nic z toho se snad ani potvrdit nemůže. Ale tu chci promluvit z jiného soudku. Padla v jedné kritice otázka, kdo je pozorovatel, když si Hakl s Kahudou nechávají péct kačenu. Odpovídám tímto Haně Lundiakové, že zatímco si tito dva rošťáci pořádají stůl, jejich kačenu si honí Aleš Juchelka. Pokud se pletu, rád vezmu zpět, co jsem kdy špatného řekl o současné české literatuře.

A CO MÁCHA?

Honza, student

U mě když se řekne Mácha–Máj, tak já bych po tom nešel, já když jsme to brali ve škole, tak mě zajímal jenom míč. Sice jsem tu knížku tak nějak četl, ale jenom tak mechanicky, že si to prostě musíme přečíst, protože je to Máj. Možná je problém v těch kantorech, že to neuměj správně podat. Třeba by mohl být větší prostor pro diskuzi, že by se vybraly verše a že by se to rozebralo a ti žáci by o tom mohli diskutovat a potom ty verše přenést na tu dnešní dobu; že by si třeba vysvětlili, co třeba tady ten verš znamená v tom praktickém životě. Nevím, pořád se na to necejtím nějak moc zralej, před spaním bych si to neotevřel. Víím, že ten hlavní hrdina má takovej závažnej problém s rodinou, takže tam jsou takový ty generační problémy. A je tam takový ten příběh o nenaplněný lásce, protože, teď přesně jako ten děj nevím, nebo, on sedí v tom vězení, on mu ten otec – nechodil mu za jeho milou, ne? Samozřejmě, tohle je citlivá otázka. To může právě způsobit nenávist a ta nenávist pak může přerůst až –, to se prostě stává, že jakmile někdo zjistí, že to je někdo, i třeba otec! Nebo můj kamarád, já mám takovou zkušenost, že, to můžu přiznat, že mě právě podvedla ta moje přítelkyně s jedním kamarádem, takže já víím, jak to bolí, a to prostě, já jsem ho potom dva roky nezdravil, ale dneska už je to dobrý, už spolu zase chodíme do posilovny. On ten Máj, ono je pravda, že v jistým smyslu to chápu, protože je to spojený s úplně přirozenějma věcmá, třeba ta láska v máji, to je jasný, to má přece i biologickéj podtext. Protože ono v tom květnu je taky víc světla a to světlo potom taky působí na ten sexuální pud. A z tohodle pohledu je to nedotknutelný. Ten Máj je natolik zakotvenej tady u nás v Čechách, s tím májem a s tou láskou, s těma problémama, který láska přináší, že ta nevěra, a ještě tak pikantní, já si myslím, že ten prostor tady vždycky bude mít!

Připravil a fotografoval Pavel Novotný

TVAR NA PRÁZDNINY

**Neměli jste v proudu každodennosti na četbu o knihách ani pomyšlení?
Chcete mít všech 12 letošních *Tvarů* pěkně pohromadě?
Chystáte se na dovolenou a obáváte se intelektuálního strádání?**

**Balíček letošních čísel *Tvaru* 1 až 12 je k mání za akční cenu 100,– Kč.
Kontaktujte naši tajemnici Martinu Vavřinovou během celého června buď
telefonicky (234 612 398, 234 612 399), anebo mailem (vavrinova@ucl.cas.cz).**

příběh o zlu působí dobro

Činoherní klub nastudoval hru rakouského dramatika Felixe Mitterera *Můj netvor*; 22. dubna proběhla její premiéra s názvem *Moje strašidlo*. V pozoruhodné inscenaci režiséra Martina Čičváka zazářila herecká dvojice Blanka Bohdanová a Stanislav Zindulka. Jde o pohnutý osud dlouholetého manželství Jana Zacha a jeho ženy Rosy, hluboký pohled do lidské duše. O složitosti mezilidských vztahů ví Mitterer hodně; narodil se jako nechtěné dítě a vyrůstal v rodině adoptivních rodičů, chudých čeledínů, a jen zázrakem unikl stejnému osudu. Dnes patří k předním světovým dramatikům a spisovatelům. V češtině vyšly v roce 2008 tři Mittererovy hry s názvem *Smrtné hříchy*, *Jana aneb jak vymyslet národ* a *Zpověď*. Jejich hrdinové bývají obtížní jedinci, provinilci, nepřizpůsobivé osoby. Autora však více než jejich provinění zajímá, proč k němu vůbec došlo. Láska i nenávist, dětské zkušenosti i rodičovská moc hrají v lidském životě rozhodující roli, a proto vinici v Mittererových hrách bývají často spíše oběťmi a opáčně.

Hra *Moje strašidlo*, tragédie Rosy a Jana, není výjimka. Jan, kterého mistrně ztvárnil Stanislav Zindulka, se chová hnusně, násilnický; když se opije, rozpoutává pravé peklo. Jeho žena Rosa v podání Blanky Bohdanové snáší léta jeho brutalitu, za kterou ho žensky odmítavě trestá. Když ho vidí hořet na lůžku, nechá ho uhořet. Rosa má důvod, proč si přeje, aby byl Zach mrtev, strašlivý důvod – doufá, že se tak svého netvora zbaví. Jenže tyran se změní ve *strašidlo*. Nevykoupený přízrak, duch mrtvého ji pronásleduje všude, i na hřbitově. Jejich rozpory, jejich životní drama teď pokračuje v jiné formě. Zindulka poprvé v roli domácího tyрана, namaskovaný jako zkrvavený přízrak, je nucen rozdávat rány, kopance, křičet a hrůzně se šklebit.

Postava netvora, po Pepíkovi Pumplně ze seriálu *Vlak dětství a naděje* (ČT1 jej uvedla v repríze naposledy v dubnu), kteroužto roli se tak nesmazatelně zapsal do paměti mnohých diváků, je skutečně překvapující. Ti, kdo ovšem znají jeho repertoár, vědí, že o něm platí dvojnásob to, co ve filmu Marcela Carného *Den začíná* říká Françoise svému milému Françoisovi, Jeanu Gabinovi, rovněž v roli násilníka: *máš jedno oko veselé a druhé smutné...* Postavy, do kterých je Stanislav Zindulka obsazován, se často vyznačují smyslem pro humor, stejně jako pocity smutku; za všechny jen připomínám *Šoféra paní Daisy* v divadle Ungelt. Dramaticky ztvárnit dvojakost Janovy povahy, muže rozpolceného silnou vášní i nenávistí, od dětství marně hledajícího sytící péči, je úkol mimořádně náročný. Zindulka ho splnil noblesně. Avšak ani jeho žena Rosa nepostrádá autenticitu. Bohdanová přesně vystihla vnitřní stav své hrdinky; na jevišti prokazuje neobyčejnou schopnost vyhmátnout to jedinečné, co je charakteristické pro osudem zkoušenou ženu, jejíž život je nešťastný už od samého počátku.

Blanka Bohdanová i Stanislav Zindulka přesvědčivě ztvárnili příběh bolestného vztahu, zla přenášeného z generace na generaci, stejně tak jako nikdy nekončící souboj v milostných vztazích. Křehká Rosa trpí výčitkami svědomí za svůj hřích, dojemně oprašuje Zachův hrob, zatímco on na ni opětovně útočí a naléhá. Rosa je vystrašená, oči jí svítí, na Janovy nemravné návrhy odpovídá tváří staženou do krutého úsměšku. Scény vyvolávají pocity úzkosti i strachu. Nešťastná dvojice se potácí v uzavřeném kruhu; Rosa chce prchnout, ale není kam, zkrvavený přízrak ji pronásleduje ve dne i v noci.

Martin Čičvák učinil velmi šťastné rozhodnutí, když svěřil ztvárnění patolo-

Snímek z představení *Moje strašidlo*, Blanka Bohdanová a Stanislav Zindulka

gie lidských vztahů právě této vynikající herecké dvojici. Rosa a Jan konfrontují své zážitky, snaží se přiblížit k vlastní zasuté minulosti, jsou však neustále zmiřováni bývalými vášněmi, ve svém sarkasmu jsou až směšní. Zároveň ale prožívají i soucit a lítost nad promarněnou láskou a životem; neštěstí dvojic, které nemohou žít spolu, ani bez sebe. Jejich životní pouť, připomínající antickou tragédii s její psychologickou krutostí, je jako vystřižená z nějakého dlouhého řetězce zla od ranami, příkořím a křivdami naplněného dětství až po nešťastné manželství, po nenávist až za hrob...

Proč jsem si přinesl tyto předpoklady? A co jsem s tím udělal? ptá se naléhavě Felix Mitterer prostřednictvím svých hrdinů. Nakonec jsou Rosa i Jan nešťastnými uzlíky toho, co bylo vykonáno a co bylo; oba byli tím, co žili. V záhrobním tichu vše ustává, zůstává jen *fait accompli*. Lze si jen odpustit. Jen tak mohou dojít klidu. Na závěr Rosa lakonicky konstatuje: *Stejně za tebou brzy přijdu...*

A tak Mittererův příběh o zlu působí vlastně dobro. K silnému dramatickému prožitku přispívá i bezprostřední *scéna z oka do oka*, kterou Činoherní klub nepochybně je.

Ladislava Chateau

LITERÁRNÍ ŽIVOT

DVĚ OTÁZKY PRO

STANISLAVA ZINDULKU

V nedávno uvedeně hře Felixe Mitterera *Moje strašidlo* hrajete roli muže, jehož příběh se odvíjí zpětně; muže, který probírá svoji minulost a důvody, jež z něj udělaly tyрана. Jak jste přistupoval k této roli?

S velkou nedůvěrou. Zach mi byl opravdu cizí, naháněl mi strach. Dlouho jsem k němu hledal vztah. Dalo mi to hodně práce, ale stálo to za to. Musím však říci, že po představení *Mého strašidla* trpím nespavostí, neklidem. Možná, že bych ten stav přirovnal k nějakému složitému soudnímu procesu, výslechu, který jsem ten den musel podstoupit.

Tyran Zach, ale i další postavy, které ztvárňujete (řidič Hoke, herec Eda, bazilišek Ali), jsou v mnohém vám zcela vzdálené. Jak se s tím vyrovnáváte?

Herec vždycky hraje. Jeho hra musí být tak dobrá, aby z ní vyzařoval pocit, že hru nehraje, ale žije. To ovšem vyžaduje i určitou techniku, zralost a hereckou zkušenost. Život na jevišti má svá pevná pravidla, úplně odlišná od jiných tvůrčích činností.

Ty postavy mi jsou svým způsobem opravdu vzdálené. Ale jsou mi blízké ve své lidské vlídnosti, ve svých postojích. Ve své empatii s druhým člověkem. Černoch Hoke si přece láskou, velkou trpělivostí a pochopením nakonec získá paní Daisy. A Eda je postava velmi podobná; citlivý opuštěný a chápající muž; je oporou bývalého slavnějšího kolegy z divadla, nyní se stejným osudem.

Já strašně rád pozoruji lidi kolem sebe, rád jezdím tramvají, vlakem, chodím pěšky. Dívám se kolem sebe, jak lidé mluví, jak se chovají... Člověk si teprve uvědomí, co

všechno je kolem, co existuje, co se změnilo; velmi inspirující. Získává tak mnoho zkušeností.

Umění je od slova *umět*, nejen *zažít*. A herecké umění je *umění to zahrát*.

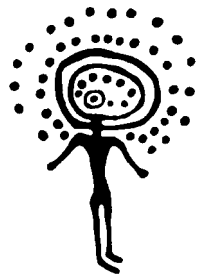
lch

INZERCE

**RUBB
RUBB
RUBB**

**t ó n y
b a r v y
v ů n ě
k l u b**

**o b c h o d
č a j o v n a**

Mánesova 87, Praha 2
(metro A, stanice Jiřího z Poděbrad)

Otevřeno denně kromě neděle
od 10 do 22 hodin

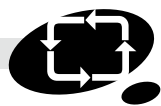
foto Tvar

Josef Pondělík

KLIDNÝ KŘEST V NEKLIDNÉM ÚDOLÍ

V pátek 28. května se v Teplicích křtila antologie *Údolí neklidu*, která vyšla péčí ústecké Univerzity Jana Evangelisty Purkyně jako druhý díl regionálního projektu *Sever, západ, východ* (o díle prvním viz *Tvar* č. 9/2010). Večer se nesl ve stylu retro, autoři četli převážně dobové texty a na pódiu se střídali v pořadí, jež jim literární historie přisoudila. K nejlepším vystoupením patřila performance napůl policisty a napůl čínského mandarína Radima Neuvirta, který četl ze své *Knihy křich* kapitolu nazvanou *Moskva slzám nevjetří*, a také textově-hudební koláž Josefa Pondělíka a Tomáše Hanzlíka, dvou frontmanů teplické *Nové vlny*, jejíž zlatou érou byl přelom 80. a 90. let minulého století. Dostalo se i na texty básníků mrtvých, např. H. Bonna, A. Breiského L. Freimutha, I. Forbátha, I. Barta aj., kteří se v určitém období svého života na Teplicku vyskytovali a tvořili. Označení „mrtvý básník“ však vyvolalo mezi básníky živými menší slovní přestřelku, neboť Věra Bartošková (dcera Ilji Barta) toto označení kategoricky odmítla, řkouc: „Mrtví básníci neexistují. Existují pouze básníci nepřítomní.“

ant

kráska /13

29. Z blázince nedaleko Labe uprchli dva šilenci. Ani nerozbořili zdivo jídelny, ani nepřekousali ostnatý drát kolem zahrady; dr. Zrzavý se jednoho rána tiše oblékl, dal znamení komediantovi a vyšli s dovolením lékařovým na procházku. Nevrátili se.

Šli dlouho podle řeky, kolem rozkvetlých zahrad a regulovaných břehů Jizery k Mnichovu Hradišti a Svijanům, kde sídlí ve skalách skalní muži a prostitutky, které nemají kde přespát. Šli k Turnovu, živíce se sbíráním drahokamů, které prodávali v tamějších brusírnách, a když docházeli k Semilům, chytil lékař komedianta za ruku a zeptal se ho, kam ho vede. A komediant se posadil na vysokou skálu a dívaje se do dna řeky, mluvil podivnou řeč:

Od Orlických hor k děčinským skalám nenašel bys ženu, která by se jí alespoň trochu podobala. Vezmu harmoniku a budu hrát na její oslavu jako varhaník. V celých Krkonoších jsem neviděl ženy, která by byla tak krásná jako ona. Stávala v okně jako duha, a přišel-li večer, tiše vstupovala dolů, tūkala na dveře mé boudy a prosívala mě, abych jí půjčil koně. Dlouho přes půlnoc na něm jezdila, bez sedla, od domu k domu, jako bílá paní. A vracívala se na smrt unavená a padala do mé náruče jako mrtvá. Dlouhé řasy se jí chvěly na zavřených očích. Ach, Olgo –

Nedomluvil. Zrzavý vyskočil, najednou se mu v mozku měkce rozednilo, vášnivě chytil komedianta za ruce a shodil ho do řeky. Na obzoru čněl Tábor a voněla Lomnice a před

chudobincem Staré Paky seděl ryšavý žebřák. Lékař poznal Olgu a dal se do pláče.

30. Přišel listopad, doba dešťů a nocí. Stavba chudobince se velmi zvolna drala kupředu. Architekt přijížděl zřídka, chudáci časem zeslábli a neměli ani síly, aby stavěli dál. Staropacká hora a Krkonoše byly denně tmavší a tmavší. Lijáky, které neočekávaně zaplavily všechna údolí smutkem, bahnem a úzkostí, ženy válečných zajatců, které s horníky kutaly u Jilemnice měď, usnuly v podzemí, a když voda zaplavila doly a dělníci prchli od čerpadel, změnilly se v bohatá ložiska zlata a uhlí a země nad nimi nikomu neprozradila svá zrádná tajemství. Všechno už spalo. Banér a Torstenson odtáhli v čele svých houfů daleko za hranice Čech, jenom smutek hořce zklamané emigrace ze Švédska a Uher táhl podél toku Visly a Dunaje až do Krkonoš, pobělohorské dívky se zohavenými řadry a chlapečky v loktech vycházely za východu slunce na osamělá návrší a hleděly k Baltu, aby hledaly otce, kteří slíbili vrátit se s nejbližším podzimem, luteránské a českobratrské chatrče smutně hleděly z čadících žárovišť, emigranti, oklamání mírem vestfálským se po třech stech letech vraceli na hradní zříceniny. A ještě říkali, že daleko za nimi jdou řady sebranky a sedláků, kteří ještě nejsou poslední, za nimi následují nové spousty vojsk a neštěstí. A lilo bez přestání, Tábor se rozpadal, hřeb za hřebem vypadal z rukou mlynářů, tělo už viselo za jednu ruku a nepřicházeli Židé, aby mu druhou

znovu přibíli, aeroplány se sletovaly do hejn a prchaly k jihu, mlynáři trpěli bez reptání za hříchů žen, lázně a hotely zely opuštěné, liják naplnil všechna údolí pískem a mořské ryby pluly až na úpatí Sněžky, zakotvující tam mezi vonnými kameny jako ponorky smrti.

Byl večer.

Olga stála u okna a dívala se do ulice. Na západě praskla obloha, sypalo se zlato. Mračna se pomalu trhala a na obnažené lebky chudáků, sedících na zdivu novostavby, padaly poslední velké kapky. Ale protože už byl večer a nebylo možné věřit, že by se slunce vracelo, za hodinu byla tma hustá jako sirup. Elektrické lampy se tiše rozžaly a noční mury, čistící si na drátech umáčená křídla, měly oči veliké a hluboké.

Pod oknem šly zástupy vojáků, se zlomenými šavlemi a prázdnými vaky, šli kamsi daleko, jak říkali. A chudáci odložili konve a lopaty a přidali se k nim. A potom Olga, která marně čekala návrat studentů a lásky, sešla na chodník, za řadra schovala dopis bez obálky a zvolna kráčela za posledními.

Na kolejnicích mezi Starou Pakou a Českou Třebovou našel toho dne dr. Zrzavý popsanou a proskřípnutou podobiznu. Verše smyl liják, ale podle dlouhých řas pařížské krásky viděl, že se velmi podobá slečně Neffové. Zvedl obrázek, uschoval a prchal podle kolejnic dále do Krkonoš.

Za hodinu byla Olga tak unavená, že se musila posadit na kámen a odpočinout si. Bylo to už na konci údolí, kde končilo zdivo novostaveb a země se leskla rozkopaná a žlutá jako hořčice nebo okr. Přesli ještě tři vojáci

Josef Kocourek

nesoucí rozedraný prapor a v něm mrtvé tělo velitelovy milenky, která zemřela útrapami cest nedaleko železničního viaduktu. Na mostě stál vlak a nehýbal se. V potůčku plul dámský klobouk. Jezy na řekách hrály jako varhany. Sníh v mracích zrál.

Potom už nepřicházel nikdo. Chudáci zmizeli v úžlabině. Ryby pluly na povrchu hladiny. V Nové Pace hodiny byly půlnoc. Dvanáct nožů zazvonilo o talíř země. Nebylo hvězd. Měsíc běžel v mracích vyhaslý a studený. Po jedné hodině s půlnoci přišla sehnutá postava. U vozíku, jímž se po úzkých kolejnicích vyvážel ze staveniště hlína a štěrk, aby se zasyvalo údolí, se muž zastavil. Začínalo pršet. Postava zakopla o plech, vyhoupla se dovnitř a schoulila se tam. Olga se chvěla zimou a nikdo tu nebyl, aby ji zahrál pohlažením nebo polibkem. Za hodinu vstala, přešla kolem vozíku, a když viděla, že muž tiše spí, našla si podobný vedle něho, stočila se na dno jako bílý had a zamhouřila oči.

Za chvíli začalo lít a lilo hustě a dlouho.

A ráno, když mladý pražský architekt svolával chudáky do práce, všiml si, že přes hranu železného vozíku cosi visí. Došel až na kolejnice, a viděl bílou ženskou ruku a na dně utopenou ženu. A vedle plul na vodě muž svírající v rukou rozedranou podobiznu v bromu.

Kdyby byl tu podobiznu vzal, zvedl ženinu hlavu a srovnával tyto dvě podoby, byl by poznal podle očí Mme Guillot a podle dlouhých řas svou milenkou.

16.–20. srpna 1927

(konec)

OBRAZKY Z PŘÍTMÍ ZÁMECKÝCH KNIHOVEN

TŘI VELKÁ SVĚTLA. Dvě nebeská světla, Slunce a Luna, dlouho sama jediná lidstvu svítila na jeho křivolaké cestě, doprovázena jen občas blikavým světlem ohňů, pochodní, svící a loučí. Moderní člověk se vzepřel a provedl luciferskou vzpouru, kterou proměnil noc našich velkoměst v umělý den. „*Jak jsi spadla s nebe, ty hvězdo lesku, synu ranních červánků!*“ praví se ve *Starém zákonu* o Luciferovi. V řečtině *Luciferos* znamená *Světloňoš*. Podle pověsti byl synem Jupitera a Jitřenky a jako krásný a nadaný mladík měl za úkol ohlašovat chvíli, kdy jeho matka otevírala brány nového dne. Později se stal padlým andělem, vyzývaným černými mágy. Koncem 19. století však elektrické světlo bylo symbolem pokroku. Pokrok zaznamenal i výzkum obou těles nebeských. A pokrok byl i tématem řady časopiseckých článků a ilustrací.

Luboš Antonín

Greenwichská observatoř v roce 1880 – měření slunečního svitu

vůně vohně

Linda Čihařová, Špagetový strom, 2008, fotokresba, 40x30 cm

HLEDÁNÍ AGAPÉ

Kde jsi?

Srdce na kolejích,
Chroptíš hluboko,
Když se nadechuješ.

Srdce na kolejích
Před tvými zraky,
Neprobudila ses ještě.
Kde jsi? Tak hluboko.

Kde jsi? Nemůžu tě najít.
Před svýma očima
Jsi ztratila srdce
A ve smrtelném úleku... žiješ.

Tak hluboko
Nežiješ,
Že oživí tě jenom láska.

Ale ke komu?

Kde jsi?
Verče Havlíčkové

Vypisuji tě.

Čekám, že přijdeš
A budeš mi hrozit,
Ale už plně nevěřím pocitu.

Bál bych se moc
Tebe,
Ale vypisuji tě,
Více nedokážu.

Mám tě za zády,
Na ramenou vous,
Dále píšu
A ty ses nezjevil.

Věřím v dobré srdce,
Věřím, věřím,
Věřím v dobré lidi
A vím, že jsou,

A tak i ty, můj pane,
Buď proti mně i se mnou,
Seznamme se, podejme si ruce,
Zasmějme se od srdce,
S radostí,
V dobrém.
Sami sobě.

démonu

Cítí sílu vevnitř,

Chystá se výbuch,
Zvolna dmýchá,
Dmýchá čím dál víc,

Než šlehne bič,

Kráčí v poklidu,
Jde pozvolna,
Ale svaly všechny napjaté,
Dny a dny ticha,
Ale svaly všechny napjaté

K roztrhání těla
A zase složení,
K roztrhání
A zase složení

A kráčí dál
V poklidu,
Výbuch v očích

A pokora
A modlitba

A tanec žádostivý
A tma před očima,

Oddanost Múze
A slepý pochod
K vrcholu, který nezná,
Ale tím směrem touží.
Sakya Tashi Ling

Nemám síly

Být dlouho pryč od své víly,
Samoty.

Čerstvý vzduch
Vane mi do vlasů
Z úst mnoha kolemjdoucích,
Zavřít se do temna
A hospoda jemná
Mě vítá.

Vítej, ztracený synu.

Chtěl jsem už stále být
Sestřička u lůžka
Těch, kdo trpí,
Ale teď, chlap,
Jsem sám sobě sestřičkou.

Nemám síly dost
Na věčnost.

Musím se učit
Mezi kolemjdoucími
Mít srdce otevřené,
Věřit,
Že ač ne sám,
Prospívám.
Luce Pospíšilové

Která moudrá dívka ví,

Že chlapec, když si sedne sám,
Je k máni.
Která dívka
Po všeobecné zábavě
Přijde za ním?

Kubovi Čermákovi

Ano, ten papír je přirozený stav věci.

Jen pozvolna jej zabarvovat,
Jen pozvolna jej popisovat
V náznacích
Jako mlhoviny Václava Boštíka,
Protože papír není jen papír
A slovo si též zaslouží
Být skryto do oparu tajemství,
Náznaku k cestě,
Mnou napsáno,
Tedy nechat je polou za světlem
Davidovi Pizingerovi

Připravuju se,

Až přijde.
Chystám si černé ponožky,
Oblékám napukované

slavnostní kalhoty,
Protřepávám na sobě
mé jediné sako.

Připravuji se
Stále slavnostně oblečen
A zpocený z toho,
Jak se připravuji.

Jé jé
Už několik let
jsem přichystaný

A zpocený
A ona přichází!
Matovi a Aniče Saavedra

„Učíme tě,

Abys nás zničil.
Nevíme to,
Jen tak to tušíme,
Kam až to zajde.
Budeš trpět,
Kamaráde,
Abys věděl,
Zač je toho život.

Zocelím tě
Ve svých řadách,
Připravím tě k boji
Proti mně.
Už nemůžeš prohrát,
Vyhrát taky nemusíš.
Je hodně místa mezi
A tam jsi teď.
Já tě zocelím,“
Jen jestli máš
Dost odvahy,
Dost soudnosti,
Dost bláznovství
V sobě,
Aby ses nezbláznil.

„Miluji tě,
Ale ten našeptávač v tobě,
Co ti hnije srdce,
Půjde ven.“

starýmu Kotrbáčovi

Narodil se s ďáblem v těle.

Utíká tam, utíká zpátky,
huba otevřená, jdi ven!
Nechce, líbí se mu v těle,
neodpovídá, jen skrytě poroučí.
„Nechci, nechci, nechci žít,
co mám dělat? Démon ve mně,
vím to. Cokoliv udělám,
mluví závist a nenávisť.
Vim to a nechci, aby jenom hnus
ode mě do vás lez.

Vim to a nenadělám nic.
Je ve mně. Vlastním jediné
tělo mé hnisem prolezlé.
Jediné, před čím se neskryju.
Ahoj, jsem Tomáš, ale nemluv se mnou,
mám v žilách jed. Zůstanu
radši sám, ať jinýho nezničím.
Sám, ve sklepe sám,
V nebi sám a z nebe všechno vám dám.“
Kubovi Nedělovi

Rozčtvrtit se,

Aby zapudil
Prokletí rodu,
Propadnout se
V černou díru,
Aby zrodil hvězdu
Nebo sám se zrodil.
V tom rodu
Něco mužského zapudit.

Dcera ví
Podle mamky,
Ale kluk bez otce...?

otci

Chlapeček

Obrátil drn trávy
Hlínou nahoru
Tři perly
Průhledné
Mezi zeminou
Běžel domů
Volat, že jsou bohatí
A když se vrátil
Hledal ten správný drn

Hledal dlouho
Nenašel
Mnoho sousedů prošlo
On skrčený
Chlapeček věděl
Prve prožil zázrak
Perel v zemi
Země
Řekla
A ví to až dnes

Že perly dá zloději
A oč víc je chlapec raněný
Dá mu slzy
A perly v srdci
Které neztratí
A dá mu pomoc
V nouzích
Země
Je všude
A je krásná.

Matoušovi Chlupovi

Vůně vohně je velice volné seskupení asi dvaceti až třiceti přátel a kamarádů ve věku mezi dvacítkou a třicítkou. Každý dělá něco a někteří nic. Ti jsou inspirací, Múzami atd. Snažíme se najít životní nadhled a zároveň nebýt slepí k nespravedlnosti a hlouposti, se kterými máme občas tu čest. Hledáme cesty a z veršů nám vane svoboda, tak se pokoušíme oddat se jí.

Linda Čihařová, Magma, 2009, fotokresba, 30x25 cm

Kdybych ležel sám

A naposledy,
Nevyhnutelně,

Dej, prosím,
Ať pomyslím na řád,
Sepnu ruce,
Srdce mi zatluče
Ostatním srdcím,
Která bych mohl bolet,
Ať rozeznají,
Že umírá, co má,
Rodí se, co touží,
V srdci radost vyteče
Sladká šťáva
A lásku
Má smrt vyvolá.

Vyšlu vzkaz,
Že nebe se nezměnilo,
Že milosti je stále přebytek
A čeká jen,
Kdo se aspoň malinko
O ni zaslouží.

Janče Opatové

Můžeme být pyšní,

Že dědíme slova.
Čím později se narodíme,
Tím hlubší má každé
Slovo význam –
Vícekrát bylo vysloveno,
Vícekrát do něj bylo nalito
Více srdcí
A slovo stále též
Zůstává vzhledem –
Mírný úsměv a klid,
Stále je do něj nalíváno,
Až by srdce puklo,
Až srdce nepuklo
A stojí na místě,
Jen se klidně usmívá
A zůstává přeplněno,
Stále znovu,
Stále znovu přeplněno.

zázrakům každodenním

Je třeba snad

Znát míru
Napjatých veršů.

Pokud bych to přehnal,
Prdne gumička v mozečku
A pak bych chodil
S kalhotama na kšandách
Na půl žerdi

Nebo se
Srdíčko přetloukne
A budu běhat
Bez kalhot
V dešti sídlišťem

Šťastný, samozřejmě.

Vono se to stejně stane,
Ale zatím posečkám.
Kdyby dal bůh a bylo to až ve stáří,
Snad si odpustíme naše drobné nedostatky.

bláznům

Jsem válečník

V době míru.

Prosím za mír,
Ale válečník jsem.

Prosím, bože, za mír,
Vypíšu se
Do papíru
Za život můj,
Za život mého rodu,
Prosím,
V míru.

Dals mi posláni?
Nevím jaké.

Nemůžu být v klidu.
Sebe sám nabourávám,
Aby válka skutečná
Byla jen vepsaná
Do listů
A tak to bude.

Radkovi Dymovi

Ruce sepnuté

Jsou příliš blízko hlavě,

Srdce osiřelo.

Ruce sepnuté
Přitahují chvění věků.

Činití dobré

V sebezapření
Je mi těžké
Nehledět
Na ostatní,
Jestli též činí,
Anebo sebe nepodezřívát,
Že v blízkém či dalekém
Budoucnu
Se nepřeklopí
Pohled z nitra
Jen malinko
Vedle na druhého
A opět se nenaučím
Soudit.

dusným maloměstům

...

Lidé, kteří nemůžou, nepotopí tě,
ale kdyby mohli, potopili by?

Chvilka,

Kdy se srdce
Může přestat snažit
O chápání toho okolo,
Samo je pochopeno,
Pochváleno
Jen klidně spi
Ozdraveno
Píli druhého
Odříkáním

Protože je to dokonalé.
kapele Kloaka 69

Válím se po stromě

A toužím po tobě.
Válím se po tobě
A toužím po tobě.

Ženo,
Mám, co jsem chtěl
A chci tebe,
Ty pitomá.

Válím se po stromě,
Ty se válíš po stromě,
Válím se po tobě,
Seš ženská pro mě.

Japonce ze sna

...

Dnes prostředkem louky
Šel a mohl klikatit,
Upadnout,
Ruce rozpráhnout,
Srdce otevřít,
Stromy v dálce
Bránily rozhledu,
Stromy obejmout,
Vrba proutky
V červáncích
Od rudé až po barvu kukuřice,
Led tál a lupal
Jak když vodní obr chce ven,
Jaro přijde
Nebo zima řekne
Ještě poslední větu
A jaro pak rozsvítí
Obličej a domy
A cestu před půlnocí
Do řeky Pšovky
Se na noc rozbouří
A pomalu
V objetí

Spolu
Spíme.

Petovi Lukešovi

Předpovídá ji,

Že ještě deset let
Se bude snažit marně
A za čtyřicet let
Umře mužem utrápená.
Zná už svůj osud?
A co s tím má sakra dělat?
bezmocem

Když byla dítě,

Řezala ji matka
Za něco nebo za nic,
Bylo to jedno,
Matka řezala sebe,
Protože jen ona
Měla v hlavě něco
A když nic, byl klid.
Dítě nerozumí,
Co je něco a co nic.
Zná tak hluboký strach,
Že v srdci má otevřenou krajinu.

Dnes už je to velká holka,
Strach a bolest dovede otočit.
Nemůže normálně žít,
To je k smrti nuda,
Jednou je krajina otevřená,
Hledá, jak ji naplnit.
Díru, kterou vyhloubilo zoufalství,
Dnes obývá posláni.
Starost o nemocné a staré,
Tam srdeční krajina
nebývá velká nikdy dost.
Bolí to, bolí, soucit bolí
Jako jelita v dětství,
Ale paní sestřička
vyhrála z bolesti radost.
Janě Celnarové

Prosím vás,

Zastavte mě,
Když vás budu poučovat.
Stárnu.
Mám pocit, že mám pravdu,
Do všeho kecám,
Ale zastavte mě,
Nevidím se dobře,
Do huby si nevidím,
Nemůžu si pomoci,
Ale vy můžete.
Když budu moc kecat,
Pošlete mě do řitě.
Já snad pochopím,
Nemůžu si pomoci.
Stárnu.
času

Linda Čihařová, Výrobní linka, 2008, fotokresba, 40x30 cm

andrej zacko

Progres

Pozorujem ťa. Veci, čo spraviš, keď si o druhej ráno sám v byte: začne ťa znervózňovať fakt, že nevieš, kam si hodil kľúče. Zistíš, že ti došiel alkohol. Napustiš si polliter vody a predstieraš, že je to vodka. Začneš prehrabávať skrinky a hľadať zapotrešenú cigaretu. Napadne ťa, že by si mohol skočiť z okna a zamrzí ťa, že to nikdy nespraviš. Masturbuješ. Potom vezmeš papier a natrháš ho na maličké kúsky. Tie symetricky rozmiestniš po stole. Okolo notebooku. Na vrch lampičky. Migruješ po ploche bytu ako nespárený elektrón. Všetko, čo chytiš do ruky, dekonštruuješ. Trháš na menšie čiastočky. Udieraš do vzduchu a predstavuješ si, že biješ niekoho objemného a mohutného. Omylom drbneš do nábytku, zasyčíš, zapíčuješ a sadneš si na zem. To je bod, v ktorom akútne musíš spraviť niečo, čo ťa posunie ďalej. Inak exploduješ.

Vybíhaš z bytu von, kruhy pod očami, poprípade iné podliatiny ti dodávajú vizáž zblúdeného a múdrehu pútnika. Kopeš do kontajnerov, kopeš do čiernej tekutiny v kalužiach. Cez deravé topánky zisťuješ jej viskozitu. Už dlho nie je vodou. Rozraziš dvere prvého špinavého skladu, na ktorý narazíš s dúfaním, narazíš na čokoľvek – stretnutie konšpirátorov, zúfalú, väznenú a vydesenú ženu, vystúpenie avantgardných performerov – čokoľvek. Narážaš však len na čistú tmu. Vychádzaš teda zdrvený von. Hľadáš kamión, ktorý si často vidal pri návratoch z baru. Stojaci, so zapnutými svetlami a mužom vnútri. Mužom s tými najjasnejšími očami, aké si kedy videl. Sedi- acim, fajčiacim, skenujúcim okolie. Mužom s mohutnou konštrukciou tela, širokým hrudným košom a ušankou na hlave, s drsnými črtami.

Otváraš dvere kamiónu a sadáš si dnu. Muž nie je prekvapený. Nestrhne pohľad z cesty pred ním. Zavrieš. Okná sú zarosené. Spoza nich sa črtá absolútna noc. Vtom si všimneš, že muž dupe na plyn. Uvádza stroj do pohybu. Pochopíš, že čosi kamsi vezie a že ty si ten, na koho čakal. Keď kamión opustí mesto, ide po ceste nahusto posiatej závorami. Popri nich postávajú večne znudení muži určení na ich zdvíhanie. Vedľa cesty polia: strašiaky odeté v čiernom. Pri- pomínajú esesácke uniformy. Keďže vodič je odchovaný na rasistickom humore, napadá mu, že sú proti židom, ktorí kradnú obilie na macesovú múku. To ti však nepovie, a tak si o ňom zachováš dobrú mienku. Dostávaš sa do stabilizovaného stavu. S každým ura- zeným kilometrom stúpajúca ľahkosť.

Po štyroch dňoch ťa začne čosi sužovať. Čosi sa postupne formuje do zvedavosti: čo nesieme v debnách, čo sú naukladané vzadu? A komu to nesieme? Vodič, akoby vytušil tvoj náhly nepokoj, ti len položí ruku na rameno a povie (po prvýkrát pre- hovoriac):

„Neobávaj sa.“

Živíš sa pečivom napchatým do tašiek pod sedadlami. Je zo dňa na deň suchšie. Kamión sa zastaví pri odpočívadle. Vodič vystúpi. Potom, čo nevidíš, ako vrazí chla- povi, ktorý sa naňho usmeje, kúpi si ciga- rety, hodí do seba štyroch dvojitých paná- kov vodky, pretiahne servírku a zoberie dve bagety, ti z okna zamáva. Vráti sa ku kamiónu, nasadne a naštartuje. Podáva ti bagetu, do ktorej sa s entuziazmom ponoríš. Po troch týždňoch ťa nadobro zmôže letargia. Po tom, čo je v debniach, nepátraš. Inhaluješ arómu vodičovho potu a pozoruješ besnejúcu noc za zarosenými oknami. O niekoľko dní dorazíš na koniec svojej cesty. To ťa však v konečnom dôsledku vôbec nezaujima. Ja si vyzdvihnem tajomný obsah debien a ty môžeš pokračovať presne tam, kde si prestal.

Som len pach

Som len pach vedľajšej postavy. Nie som viazaný lineárnosťou príbehu. Môžem si dovoliť presahy do iných kníh, ak ich vedľaj- šia postava čítala. Vedľajšia postava je z veľ- kej časti pseudointelektuálka. Mám preto šťastie. Kvôli zaisteniu intelektuálnej kulisy čítala množstvo klasických diel a autorov. Pri všetkých sa tvárila rovnako a s nadhľa- dom, lebo všetkým rovnako nerozumela.

Sú aj mnoho renomovanejšie pachy – napríklad taký pach hlavnej postavy, ktorá sedí na lavičke v parku v Nabokovovej Lolite a pozoruje bezvýznamné vedľajšie postavy, čo skáču cez švihadlo. Pach inva- lidného dôchodcu krmiaceho holuby, ktorý akonáhle je naň v príbehu kladený dôraz, rozcitlivie a roznežnie každého pozorova- teľa. Pach náhodného vraha, ktorý náhle vyzabíja všetky prebytočné postavy, aby náhodou celý dej nezamrzol. Pach slovej hračky, ktorá v pokoji letného poobedia poobjedá bedrá bravov.

Musím sa však uspokojiť so svojou vedľaj- šou postavou. Nechcem jej samozrejme prí- liš krivdiť. Nie je to stratený a beznádejný prípad. Len by sa jej zišla štipka sebareflexie – zmeniť to však žiaľ nie je v mojich silách. Ja som na nej len nalepený, som ňou posad- nutý.

...

Jozef stál nad kuchynskou linkou a sústre- dene upieral pohľad na prúd tečúcej vody. Spomínal na kvantá vecí, ktoré v živote pokazil. Na spálené kapre, keď robil jedlo na Vianoce pre chudobných a bezdomovcov. Na prihorenú kapustnicu, keď robil jedlo na Vianoce pre chudobných a bezdomovcov. Na to, že holuby na balkóne denno denne vystavoval pasívnemu fajčeniu.

Úvahy ho zahnali do extrémnej roviny – chcel svoju omylnosť odstrániť absolútne. Brydilo sa mu škodiť – bol vo svojej pod- state veľmi krehký – a s tým súviselo aj ním zväžené a konečné riešenie.

S mrazivým pokojom napol krk a jediným prudkým pohybom šľahol hlavou o umý- vadlo. Tá sa rozletela na niekoľko ostrých projektilov. Rozkotúľali sa po dlážke. Jeho žena ich pozametala v domienke, že je to ďalší tanier alebo váza, ktorú Jozef rozbil, na lopátku a vyhodila ich do kontajnera.

Ešte v ten večer sa pri kontajneri prista- vil bezdomovec. Chcel si uchmatnúť večeru, a tak sa hrabal ponorený v smetiach. Po tom, čo dožuvál zbytky plesnivého chleba, sa zosunul na zem a zadusil sa črepinou z Jozefovej hlavy.

Onedlho si Jozefova žena všimla skrútené bezhlavé torzo zosunuté v kúte kuchyne. Zarazila sa. Meravo stála a hľadela vpred.

Jozefova smrť ju zarmútila. Dlho premýšľala o tom, čo ho podnietilo k samovražde. Podvedome vyhľadávala dôvody, pre ktoré by ju malo hrýzť svedomie. Že ho často buzerovala. Prepínala futbal na telenovely. A tak ďalej. V jej živote vznikla obrovská trhlina, ktorú nemala čím vyplniť, a tak ju vyplňala aspoň sebatrýznením.

Začala frekventovanejšie piť. Pomaly ale iste chátrela – mala rozstrapatenejšie vlasy, oči jej červeneli, rúž sa jej samovoľne rozmazával po ústach. Stravovala sa výhradne vo fastfoodoch, s výnimkou nedele, kedy si kupovala v neďalekom supermarkete párky a horčicu.

Postupom času vyprahla a stala sa z nej postava tmoliaca sa po podchodoch a vlakových staniciach. Zahalená v dlhom bledoružovom kabáte sigelitovou taškou a čiernymi lenonkami pôsobila na svoje okolie poľutovaniahodne. Skrčená a opiera- júca sa o múrik prežúvala chladnuci hot- dog, keď k nej prikrivkala vedľajšia postava, ktorá si mimochodom cestou na stanicu

vytkla členok, keď stúpila na mriežkový kanál a spýtala sa jej, koľko je hodín.

Žena bývalého Jozefa mlčky ukázala na digitálnu tabuľu s odchodom vlakov.

Vedľajšia postava najskôr povedala do piče a potom jej poďakovala.

„Ušlo ti to?“

„Eh... hej... prepáčte..“

„Nie, nie, nemyslím nadávku. Pičuj koľko chceš. Myslím vlak.“

Vedľajšia postava súhlasne pokývala hla- vou. S vytknutým členkom, zlým účesom a škvrkajúcim bruchom pri Žene bývalého Jozefa stále pôsobila zachovalo. Cítila sa bezpečnejšie a nadradenejšie.

„Tak si dáme pivko v bufete. Ha.“

Vyhŕkla žena bývalého Jozefa, ktorej bolo v poslednej dobe jedno, s kým a kde pije a zhovára sa.

Vedľajšia postava bola vďaka už spomínaným faktorom v dostatočne zlej a absurdne ladenej nálade na to, aby si našla zámienku piť pivo a tak súhlasila.

Prikrivkali a pritmolili sa do staničného bufetu. Čudáci po vedľajšej postave, ktorá bola len tak mimochodom sexy (aj vďaka mne, jej zápachu), pobavene zazerali. Pokúšala sa ich ignorovať a čo najrýchlejšie prelievať hrdlom studenú tekutinu. Žena bývalého Jozefa jej zatiaľ líčila jej teórie, na ktoré posledné večery vynakladala filo- zofické úsilie. Samozrejme až potom, čo ju oboznámila so všetkými potrebnými reáliami – teda so smrťou bývalého Jozefa.

„A deti sme nikdy nemali. Deti sú zlé. Sú to mamonári.“

„Ako to myslíte?“ Pobavene zdvihla obočie vedľajšia postava.

„Ale každý furt trepe o detskej nevinnosti. Pičovina. Čo motivuje deti? Sladkosť. Darček. Hračka. Že si deti vyrábajú vlastné hračky, lebo sú kreatívne? Pchéchéché... čo ich moti- vuje k tejto kreativite? V skutočnosti len túžia po naozajstných, kúpených hračkách. Tá ich kreativita je len dôsledok absencie materiálu v ich živote.“

„A chcete snáď povedať, že časom dospejú a stanú sa skromnými idealistami?“

„Buď, alebo ostanú také, aké sú. Chech.“

Vedľajšia postava dostala náhlu chuť zistiť o tejto žene viac. Magickým spôsobom ju priťahovala aj napriek tomu, že cítila, že sa s ňou v mnohých veciach nestotožní. Pato- logický záujem preniesla do ďalšej otázky.

„A Vy?“

„Čo ja.“

„Ako to bolo u vás?“

„Ja som taká. Idealistka. Už od malička.“

„Ale tým popierate vašu teóriu.“

Žena bývalého Jozefa sa len rozosmiala. Objednala ďalšie pívá. Sedeli tam dlho. Vedľajšia postava zmeškala ďalší vlak a bolo jej to celkom jedno. Rodina môže počkať. Bola tou ženou omotaná ako chápadlami. Vymieňali si názory a teórie až do dlhej noci. To už sa na stanici pohybovali len tie najzvláštnejšie postavy. Siluety sediace na schodoch vydávali chraptivé zvuky.

Obe ženy sa rozhodli rozísť. Neplánovali sa už ani stretnúť – usúdili, že by sa to točilo okolo toho istého. Radšej to utáli v správnom momente. Žena bývalého Jozefa vedľajšej postave dohodila adresu chlapíka, ktorý by sa k nej podľa jej slov cel- kom iste hodil. V posteli je vraj tiež dobrý. Vtisla jej do ruky papierik.

...

Vedľajšia postava žmolila papierik s adresou v rukách a neisto kráčala po schodoch vyso- kého a úzkeho skleneného domu. Podišla k dverám bez kľúčky. Chvíľku pri nich bez- radne stála. Keď chcela zabúchať, zistila, že sú vypolstrované. Pokúsila sa o to teda dľa- ňou. Snáď bude plieskanie vnútri počuť.

Muž sa inštinktívne zdvihol zo stoličky a zamieril ku dverám. Ešte stále sa tak trochu zžieral faktom, že sa prednedávnom opitý vyspal s najväčšou troskou, akú kedy videl. Veď mohol chytiť toľko svinstiev, hovoril si. Zašepkal nezrozumiteľnú spleť slov a dvere

sa odsunuli. Parafrázujúc na tento fakt z Ali Babu sa cítil fakt drsne.

Vedľajšia postava pred ním stála schúlená do kabáta. Premočené vlasy sa jej šúverili na čele. Márne sa pokúšala skryť drkot zubov.

„Potrebujete odomňa niečo?“

Sucho sa spýtal muž. Nestál o náhodné návštevy, ktoré mávali vo zvyku pýtať sa ho, prečo sa rozhodol žiť v obrovskom sklenom penise a prečo z neho veľmi nevychádza von.

„Chcem sa v tebe stratiť.“

Po vyrieknutí tejto vety sa vedľajšia postava vzpriamila. Akoby do nej vliali zopár litrov sebavedomia. Dalo by sa povedať, že sa týmto aktom korunovala na hlavnú postavu, keďže žiadna iná a lepšia nie je k dispozícií.

Muž pobavene a pohŕdavo zdvihol obočie. Týmto gestom jej naznačil len polovičný a apaticky ladený záujem.

Hlavná postava zo seba zhodila kabát. Nechala ho vo vchode a vošla dnu.

„Kde máš bar?“

Muž, ktorého celá situácia zjavne príliš nevyváždzala z miery, len pokývol hlavou smerom k veľkej sklenenej skrini.

Hlavná postava k nej prešla, vytiahla náhodný destilát a dva poháre a položila ich na stolík. Muž na sklenených reprákoch pus- til pomalý džez. Počasie za oknami sa schyľo- valo k strašnej jebačke. Ja však nemám rád, keď sa miešam so zápachom z inej postavy, a tak túto pasáž radšej preskočím.

Po nej sedeli na gauči a mlčali. A jej sa to páčilo. Dobré sa jej mlčalo. Jemu tiež.

Skleneným zapalovačom jej pripálil ciga- retu a odprevadil ju ku vchodu.

Začali sa stretávať častejšie. Niekedy spolu spali, niekedy len boli ticho a veľmi príležitostne prehodili zopár slov. Hlavnú postavu tak trochu šťval fakt, že tá žena zo stanice mala pravdu a presne sa jej trafila do vkusu. A bola rada, že už od nej má pokoj – mala by totiž pravdu v ďalších a ďalších veciach, ktoré by sa na seba kopili a celkom ju pohltili. A to by ju ubilo, pravdu by totiž neprežila. To, že sa bez nej nedá žiť je len ilúzia, mylná predstava. Žiť v lži je celkom prirodzené a príjemné.

Po čase mu oznámila, že sa jej stratiť nepo- darilo – že to skúsi inde. Klamala, skúšať to rozhodne neplánovala. Chcela sa len odpútať od všetkých a od všetkého. Čoraz viac a viac v sebe videla ženu bývalého Jozefa – v zrk- adle beznádejne hľadela na jej vráskami zdo- benú tvár. Neustále si mumlala popod nos čosi o odpútavaní. To však bolo nemožné. Odo mňa sa predsa neodpúta nikdy. Ja tu budem. Nezbaví sa ma, ani keď umrie. Vtedy totiž zintenzívniem.

Slnko pieklo nehorázne lenivo. Vyparo- val som sa z jej pórov. Možno mi je aj trochu ľúto, že neviete, ako to s ňou bude ďalej. Ja však áno. Vlastne ani nemám na výber.

Andrej Zacko z internetovej anonymity vystúpil len nedávno. Prózu a poéziu publikuje na *membrana.sk*. V budúcnosti by sa chcel venovať scenáristickej tvorbe a dramaturgii. Žije a študuje v Bratislave. Mimo literatúry je univerzálny antitalent (hudobný, výtvarný atď.)

pierre reverdy

Stanoviště

Ani hlava nepřesahuje

Prst se zvedá

Vzápětí hlas nám známý
Signál

tón bez trvání

Nějaký člověk jde pryč

Nahoře oblak pluje

Nikdo nevchází

A noc střeží své tajemství

(*Věštinu času*, 1915–1922)

Zemská dráha

Vítr proti ustupující zdi
Tečka za větou

Zákaz plakátování

Mezi oknem a střechou
A dalšími patry

Křik po celé délce
Nebezpečí chodí po světě
Voláme zapomenutá jména
Smích stoupá po schodech

Sotva dýchali

Zítřka umírá slunce

Přecházím most
Propast navíjí hvězdy
Stromy jdou dál

Dům se rozsvítil
Jsem sám kdo ho vidí
A nepatří mi

Svět je seříznutý

Louka hluboká

Noc se rozlévá

Musím zas přijít

(*Sluneční stoh*, rukopis, 1920)

Dům pána boha

Na nebi všichni ti kuřáci cigaret

Věčně nehotový den

A na kraji času

Chvilé kdy bude zas konec

stín k němuž dojdem

Lucerna svítí

ve stromech

Před chvílí spadla hvězda

A odlesk přetrvává

Na náspu příkopu

Když spící utrácí snové zlato

Každý mrak proplouvá

kouř ve vlasech

Stopa tvých prstů nebo větru

v prostoru

A zářící čelo

Buben dvou rukou

A úpornější déšť

Všechny zvuky v jednom

Zábradlí ujíždějí

Co se děje na straně lip

Zatímco lampy se rozsvěcejí

(*Zdroje větru*, 1929)

Prostor

Hvězda unikla

Planeta je v lampě

Ruka
drží noc
na niti

Nebe
ulehlo do trní
hrotům vstříc

O zeď pleskají kapky krve

A večerní vítr
Vystupuje z plic

(*Zdroje větru*)

Proměnlivé pohledy

Kolem čtvrté tam budu

Někdo určitě projde

Otevru pak dveře

Dveře se otvírají jak oko

A já se dívám dovnitř

Mám příliš strach než abych vstoupil

A nevím co říct

Po schodech lze jít

Až k patru ve tmě

Snad je tam pokoj

A možná nic

Možná jen zeď

To že se snáší soumrak

Budu tam tam tě vyhlížím

Vyhlížím průjezd auta

Co odveze můj neklid

K nejbližšímu nádraží

Tě doprovázím dál spolu pojedem

Teď z domu odnaproti

Se na mne dívají s úsměvem

(*Bílé kameny*, 1930)

Z francouzštiny přeložil Petr Král

17. června uplynulo 50 let od smrti Pierra Reverdyho (1889–1960), jednoho z nejvýznamnějších a nejinitiativnějších moderních básníků. Byl přítelem, obdivovatelem i soupeřníkem Apollinaire a Picassa, jeho vlastní začátky jsou spojovány s kubismem a jeho básně často definovány jako literární obdoba tohoto směru. Reverdy sám, jenž poesii věnoval i pertinentní úvahy, trval zejména – apollinairovsky – na jejím neimitativním vztahu k realitě, jejíž danosti (stopy) transponuje do svébytné skladby. Vlastní Reverdyho dílo ho ukazuje jako básníka té každodenní události, již je sama jedinečná konstelace sil, které se v daném dni setkaly a protly a k nimž patří jak naše vlastní, vnitřní a vnější elány (básníkovými počínaje), tak vzruchy a přesuny ve světě kolem nás. S kubismem přitom Reverdyho básně spojuje to, jak v nich skutečnost simultánně natáčí a nahlíží z různých stran, aby z jejich aspektů skládal zároveň kalei-

doskopický a syntetický obraz. Součástí tohoto přístupu (a jedním z jeho nástrojů) je i matoucí prolínání veršů a vět, to, že týž verš nebo větný segment lze často přiřadit k odlišným sekvencím, k veršům předchozím i následujícím. Reverdyho obrazy samy jsou spíš než metaforami jenom vzájemnými nárazy – konfrontacemi – různorodých zlomků, drobných situací a dějů všední skutečnosti.

Básníkův vliv přitom přesáhl hranice jeho vlastní poetiky, významně zapůsobil i na Andrého Bretona a přes něj na celý francouzský surrealismus (také ale třeba na Vicenta Huidobra), navíc k básním i slavným textem (z roku 1918), v němž básnický obraz definoval „sblížením dvou více méně odlehklých skutečností“. Breton, který se k definici vrátí v Manifestu surrealismu (1924), se od ní zároveň zásadně odchýlí; zatímco pro Reverdyho je síla obrazu tím větší, čím víc je vztah sblížených skutečností zároveň daleký a *přesný*, Breton tuto sílu naopak odvozuje od míry básnické *libovůle* (svévole), o níž obraz svědčí. Jeho pojetí znovu zkorigují až pražští surrealisté druhé a třetí generace, když budou od obrazu kromě svobody žádat přesnost v kritickém zacílení na soudobou společnost.

Z francouzských surrealistů vlastně až Annie Le Brun v nedávném článku – napsaném k novému soubornému vydání Reverdyho díla – „kajícně“ vzdala poctu Reverdyho bezprostřednímu vztahu k realitě a položila si otázku, zda by návrat k němu – a tedy před bretonovské pojetí obrazu co nástroje nedohledné proměny světa – neměl dnes smysl ozdravné revize. Škoda je jen to, že s tím autorka přichází trochu pozdě, dlouho po tom, co podobný návrat k prameni (nebo „konec imaginárna“) navrhli a uplatňovali jiní postsurrealističtí „revizionisté“. Svým způsobem dokonce i starý Max Ernst, jenž na konci života vystavil místo koláží jen mírně upravené původní rytiny, jejichž rozstříháním koláže vznikaly: ne snová fantasmata, pouze reálná jeviště, která měl jejich rej bájně oživit, ale jejichž tiché mluvě nakonec zas předal slovo...

P. K.

P. S. Jan Vladislav vydal v roce 1966 v *Odeonu* pozoruhodný výbor z Reverdyho nazvaný *Chuť skutečna*.

VÝLOV

vypálit někomu rybník

(Čl. svým neobvyklým činem, trikem v obchodu, politice, lásce aj. vůči druhému, zvl. konkurentovi, ve snaze, v soupeření o jediný cíl:) chytře, obratně a účinně někoho oklamat n. předejít, předstihnout a dosáhnout výrazného náskoku n. úspěchu, zisku.

Měl svůj tah dobře promyšlený, ale začal pozdě. Karel mu vypálil r.

(Slovník české frazeologie a idiomatiky III, s. 704)

S jihoamerickými ženami zkušenost nemám, notabene s těmi z třicátých a čtyřicátých let minulého století, a tak mi nezbyvá než vzít zavděk zprostředkovatelskou úlohou **Witolda Gombrowicze**, jehož soubor esejů s názvem ***Naše erotické drama*** vydala v předloňském roce *Revolver revue*. Byly psány na objednávku v Argentíně, kam spisovatel prchl v roce 1939 před válkou. Gombrowicz se ve své nové domovině velice rychle zorientoval; je bezesporu zdatným a důvtipným pozorovatelem. Rovněž tak nebojácným kritikem poměrů, když volá po radikální změně chování jihoamerických mužů i žen, po erotické obrodě, reformě: „*Je zapotřebí tisíců brožur, přednášek, článků a knih, aby mohla být zasypána duchovní propast mezi zdejším mužem a jeho družkou.*“ Sám přispěl svou „*poněkud exotickou osvětovou příručkou*“ a těžko mu mít za

zlé pekuniární pohnutky; ve svých esejích se obrací k „*snobskému měšťanstvu, jež hledalo recept, jak žít smysluplněji*“ – a v případě takového publika je povoleno téměř vše. Ostatně ani Rita Gombrowiczová, autorova manželka, jež se o posmrtné vydání tohoto souboru zasadila, nezastírá, že je to především „*dokument, svědčící o autorově snaze nějak se uživit v argentinském vyhnanství*“. Co mi vadí, je přílišná generalizace: jihoamerickým mužům a ženám tu jsou přisuzovány neměnné vlastnosti a příslušníci obou pohlaví jsou násilně strkáni do jednoho pytle, podobně jako dnes v latinskoamerických telenovelách, veleobludných to šablonách. Autor nadto občas sklouzává k planému teoretizování a intelektuálsky sebeuspokojené zacyklenosti.

Knihu možná ocení Gombrowiczovi skalní fanoušci, většina čtenářstva jí ale bude jen sotva uchválena; oproti jeho prózám má omezenou platnost, je příliš zakotvena v době a místě svého vzniku.

Knih **Jaroslava Balvína Mácha: Deníky** (*Novela Bohemica*, 2010) mě zklamala, ani ne tak svými kvalitami, jako žánrem samotným. Měl jsem mylná očekávání, nechav se zmást jejím podtitulem **Turistický průvodce** – čekal jsem něco v duchu waldenovské esejistiky, rozhodně ne beletrie. Po zjištění svého omylu jsem se do textu začítal neochotně, s přemáháním a zatvrzelostí

– není divu, že si mě nezískal. Vidím v něm další z nescetných případů, kdy autor píše o svém psaní, respektive o tom, jak těžko se mu píše; tyhle tvůrčí peripetie jsou promíseny všemožnými erotickými eskapádami a celé je to okořeněno zaručenou postmoderní ingrediencí, intertextualitou – ne, tenhle koktejl mi vážně není po chuti. A to i přesto, že hlavní hrdina je mi v lecčems podobný a vlastně by mi měl být sympatický...

Tak či tak, nezbyvá než dál čekat na monografii o Máchovi-chodci. Třeba mě však do konce roku ještě někdo překvapí a potěší – máme koneckonců to výročí a Mácha letos přitahuje snad všechny, co mají s literaturou něco společného...

Esej **Stiga Dagermanna Naše potřeba útěchy je neukojitelná** (nakladatelství *Mot komiks*, s. r. o., patří obdiv za kuráž, s níž opustilo svou dosavadní žánrovou doménu) je intelektuální delikatesou, znamenitým dezertem po opulentní čtenářské hostině, jenž vám nicméně kvůli pesimistickému tónu zhořkne v ústech. Dílo švédského spisovatele a publicisty se završilo v pouhých 31 letech, kdy zvolil dobrovolný odchod ze života, potvrdiv svou tezi o sebevraždě jako „*jediném důkazu lidské svobody*“, a to navzdory závěrečným slovům svého eseje: „*Vím, že dochází k mnoha hlubokým recidivám bezútěšnosti, ale vzpomínka na zázrak vysvo-*

bození mě unáší jako křídlo k závratnému cíli: k útěše, která je vznešenější než útěcha a větší než filozofie, totiž k důvodu žít.“ Lze tvrdit, že Dagermann se stal obětí tlaku svého okolí: Mladého autora velebeného jak čtenáři, tak kritikou zahubila tíha spisovatelského poslání a pochyby o smysluplnosti vlastního údělu, které přerostly v uměleckou, posléze i osobní krizi. Dagermann ve svém eseji dva roky před smrtí píše: „*Nikdo nemá právo žádat po moři, aby nosilo všechny lodě, a po větru, aby neustále nadouval všechny plachty. O nic víc nemá nikdo právo žádat po mně, aby se můj život stal vězením funkcí. Ne povinnost nadevše, ale život nadevše! [...] Můj život je krátký, jen když ho položím na popravčí špalek letopočtu. Moje životní možnosti jsou omezené, jen když počítám, kolik slov a knih stihnu napsat, než zemřu. Ale kdo po mně chce, abych je počítal. Čas je pro život falešná míra. Čas je v podstatě bezcenný měřicí nástroj, poněvadž postihuje pouze fasádu mého života.*“

Věru aktuální odkaz v dnešní době, která vše nemilosrdně přepočítává na branky, body, vteřiny...

krmit ryby/rybičky

(Čl., zvl. při cestě lodí po moři a v důsledku mořské nemoci:) zvracet do vody

Inu tak, nejdřív se člověk krmit rybičkami, aby je pak sám krmil. Věčný to koloběh světa...

Michal Škrabal

KONEC DÍLO CHVÁLÍ

František Čermák a kol.: Slovník české frazeologie a idiomatiky I–IV
Leda, Voznice 2009

Okřídleného latinského úsloví *Finis coronat opus* užil Aleš Haman v titulu recenze čtvrtého, posledního dílu *Akademických dějin české literatury* (Tvar č. 5/2009), my se proto spokojme s českou variantou tohoto výroku připisovaného Ovidiovi; najdeme ji též jako heslo v jednom ze svazků *Slovníku české frazeologie a idiomatiky*, který vyšel na sklonku loňského roku coby čtyřdílný komplet a završil tak po bezmála padesáti letech olbřímí práci jedné generace lexikografů. Máme před sebou více než 3500stránkového giganta, který budí úctu už svými rozměry. Šedivou, poněkud fádni obálku prvního vydání vystřídala pestrá škála barev, i typograficky si nové vydání polepšilo, lze se těšit na elektronickou verzi slovníku.

SČFI je ostře sledovaným, stěžejním oborovým dílem, jehož kompletní vydání je pro českou jazykovědnou lexikografii opravdovým mezníkem, srovnatelným s rolí, již hraje v české lexikografii literární předloni dovršený *Lexikon české literatury*. Vůbec se tu nabízí srovnání obou slovníků, monumentálních děl vznikajících přibližně ve stejné době. První díl SČFI (*I. Přirovnání*) vyšel v nakladatelství Academia už v roce 1983; následovaly dva svazky (*II. Výrazy neslovesné*, 1988; *III. Výrazy slovesné*, 1994), poslední díl (*IV. Výrazy větné*) vyšel už tedy v novém hávu, souborně se svými předchůdci. Prvopočátky celého počínu je však třeba hledat až v 60. letech, na oddělení bohemistiky pro cizince pražské filozofické fakulty, zčásti se na slovníku podílel i Ústav pro jazyk český AV ČR. Česká jazykověda tak získává cenný primát: takto zevrubně popsanou frazeologii se nemůže pochlibit žádný jiný jazyk, včetně těch velkých.

Nové vydání se neliší od toho původního co do způsobu zpracování, obsah byl částečně aktualizován, doplněn o nové frazémy (více než 500 hesel), jako hlavní zdroj pro nový materiál posloužil Český národní korpus, o němž se opírá rovněž díl poslední. Za pozornost jistě stojí rysy, které v jiných slovnících nenajdeme – ostatně frazeologie je oblastí jazyka natolik specifickou, že tu tradiční metody selhávají –, ať už je to důraz na dodnes tolik podceňovaný úzus a kontext, notace postihující možnost (resp. nemožnost) gramatického užití toho kterého frazému, tedy jeho funkční omezenost (opět doposud přehlíženou), či nově ve IV. díle naznačení větné intonace; slovník nemá panickou hrůzu z mluveného jazyka (těžko si představit některé frazémy bez „slov nemytých a nečesaných“, v uhlazené podobě), správně se přihlíželo k frekvenci jednotlivých frazémů – těm okrajovým, ať už zastarávajícím či novým, se dostalo stručnějšího hesla, pouhého jeho nárysu.

Přílišnou tradici nemá v českém prostředí ani onomaziologický přístup, akcentující sémantickou stránku lexikálních jednotek a až od ní odvozuující formu. SČFI je kromě užití pasivního (dekódovacího) určen i k aktivní práci s jazykem; neomezil se na pouhou definici frazémů, nabízí kromě synonym v užším slova smyslu i synonyma volnější či antonyma a odkazuje k výrazům významově a funkčně souvisejícím – vsazuje tak frazém do širšího sémanticko-funkčního pole. Onomaziologickým rejstříkem v závěru každého svazku se podobá před třemi lety vydanému *Tezauru jazyka českého*, chce tedy sloužit svému uživateli (byť ten tomu dosud nepřivýkl) jako *aktivní* nástroj, pomáhat mu formulovat myšlenky přesněji, výstižněji. De facto tak jde o dva slovníky v jednom – další pozoruhodná skutečnost!

Slovník využijí díky cizojazyčným ekvivalentům (anglickým, německým, francouzským a ruským) i zahraniční bohe-

misté a překladatelé; neméně zajímavým přínosem bude i pro kontrastivní lingvistiku – ukazuje se totiž, že mnohá rčení a přísloví, jež my Češi považujeme za své rodinné stříbro, jsou známá i jinde a často mají původ už v antice či Bibli. Snad jen snaha o nalezení příslušného ekvivalentu je občas příliš úporná a budí rozpačitý úsměv, např. říkačka *Ivánku náš, copak děláš? Děti dou/jdou do školy, tys ještě v posteli, o nic nedbáš!* je převedena do angličtiny strohým, lapidárním *Late again!* – veškerá poetika tu byla nemilosrdně gilotinována.

Jakkoliv si uvědomuju omezené technické a časové možnosti autorů – důkladná revize prvních tří svazků nebyla možná – i obtíže s popisem nového, neustáleného jazyka, uvítal bych přece jen více frazémů nových, odrážejících „českou frazeologii i v dobových proměnách za poslední desetiletí“ (I/8), na úkor těch méně frekventovaných, užívaných sporadicky už jen starší generací. Tu a tam nějaký novější frazém postrádám, případně mi chybí určitý význam, kterého daný obrat nově nabyl. Např. *srdeční záležitost* není už toliko „*milostný vztah, poměr*“, ale též něco, co člověk vnímá jako blízké svému srdci a pro co je ochoten podstoupit i nepříjemnosti či oběť. *Udělat/dát si bene* se nutně nemusí týkat pouze jídla, ale obecně jakéhokoli příjemného požitku. Obdobně původní frazém *Za málo peněz málo muziky* dal vzniknout antonymnímu a dnes už rozšířenějšímu *Za málo peněz hodně muziky*. Najdeme tu obrat *stará/stejná/otřepaná* (chybí ještě *ohraná*) *písníčka*, ale už ne významově blízké (*být jako*) *zaseknutá deska*; podobně je tu *pravá/správná adresa*, nikoliv však *dobrá adresa* (případně verbalizované *žít na dobré adrese*); chybí mi (namátkou) větné frazémy *Zlatý vočil*, *Žádnéj voheň* či přísloví *I malý kašpárek může (za)hrát velké divadlo*. Vyskytují-li se tu zlidovělé citáty z českých filmů, písniček a literatury (*Hliník se přestěhoval do Humpolce, Tak nám zabili Ferdinanda*), čekal bych i zařazení nově zlidovělých a populárních „hlášek“, jež začaly žít vlastním životem (kupř. sentenci Roberta Záruby, znovu oživenou nedávnou celonárodní hokejovou hysterií: *Přepište dějiny!* či spontánně?/ vzniklé *Hop, hop, hop – kdo neskáče, není Čech.*).

Za alespoň minimální sondu by stál rovněž slang mládeže (hojně rozšířené obraty typu: *ubalit špeka, dát si brko, jet sockou* apod.), do této neprobádané a těžko uchopitelné oblasti se však autoři raději nepouštějí, odkazujíce na „*poněkud nejasné vymezení jednotlivých stylů, jejichž hranice se hledají jen špatně* [...] *jsou tu* [...] *některé styly zastoupeny okrajově, zvláště oba extrémy, styl básnický a knižní na jedné straně,*

a slang na straně druhé“ (IV/13). Pochopitelně mládežnický slang se svou nadměrnou, ba prakticky neustálou proměnlivostí nebo vysoce osobitý styl básnický (mimo chodem k individuálním autorským výrazům se nepřihlíží a příklady jsou obecné, necitátové povahy) nutně naráží na úsilí autorů zachytit „*ustálenou*“ [zvýraznil M. Š.] *celonárodní idiomatiku a frazeologii současné doby*“ (I/14) i na jejich přísná kritéria pro zařazení frazému do hesláře. Zda nový frazém v jazyce definitivně zakotví, nebo se jedná o pouhou efeméru, těžko rozhodne jedinec, byť sebeučenější; to spolehlivě ukáže jenom čas.

Výše uvedený namátkový výčet subjektivně pocítovaných mezer však nemá být hnidopišskou kritikou, zlehčující majestát recenzovaného díla; v předmluvě se mluví o *relativní úplnosti* a je venkoncem zjevné, že popis jazyka nemůže být nikdy zcela vyčerpávající a vždy se do něj nezbytně odrazí také idiolekt autorů. Snad kdyby v autorském týmu figuroval někdo z mladé generace, byly by původní svazky více *à jour* – jak mi však v soukromé rozmluvě sdělil *spiritus agens* celého díla prof. František Čermák, právě na SČFI můžou (a měli by – budiž jim to výzvou!) mladí lexikografové stavět při svých dalších badáních.

SČFI chce být „*mnohostrannou příručkou pro nejširší veřejnost*“ (I/11), myslím si však, že spíš než běžnému, laickému uživateli je – už jen náročnými kritérii, jež na něj kladou sami tvůrci – určen uživateli poučenému, který s jazykem obcuje profesionálně a jemuž nebude zatěžko projít na začátku jakousi přípravkou v podobě úvodní instruktážní kapitoly, uvozující každý svazek; u uživatele běžného jsem skeptický – se čtením podobných předmluv je to, obávám se, asi jako se čtením manuálů k všemožným domácím spotřebičům. Pro laického uživatele se mi zdá struktura hesla dosti složitá a jistě potenciální

obtíže spatřuju i v abecedním sledu hesel, kdy krátký vokál je vždy řazen před dlouhý a tvrdý konsonant před měkký. Tvůrci byli k tomuto kroku donuceni snahou udržet jednotu skupiny frazémů se stejným klíčovým slovem (např. mezi frazémy *být na ráně* a *položít někoho jednou ranou* *ranou* by se neústrojně vklínil obrat *svázat si svůj ranec*), ale i přes explicitní varování v úvodu jsem zpočátku marně hledal např. spojení *mít máslo na hlavě* před frazémy s klíčovým slovem *maso*, nikoliv za nimi. Práci se slovníkem bezesporu ulehčí fulltextové vyhledávání v chystané elektronické verzi.

Nakonec mají autoři pravdu, když tvrdí, že ideální způsob užívání si bude muset najít každý jedinec sám – nějaký čas to jistě potrvá, ale právě počáteční obcování se slovníkem, seznamování se s jeho strukturou a specifiky je (alespoň v mém případě bylo) úžasným dobrodružstvím, objevováním čehosi nového, nepoznaného. Teoretické pojednání o příslušném typu frazémů, kterým je každý díl zakončen, pak představuje jakýsi návod pro zájemce o hlubší vhled do této pozoruhodné oblasti jazyka.

Lze také zapomenout na čistě utilitární přístup – v SČFI se dá i jen tak nazdařbůh listovat, začítat se, ožивovat v paměti zasuté frazémy, nechat se fascinovat krásou obrazného vyjadřování a bohatstvím jazyka. Abecední řazení vedle sebe klade frazémy s hravou důmyslností, činíc tak občas z četby záležitost až postmoderní (např. *To je perfektní! – Periculum in mora. – Kdo mi to loupe perníček?* IV/669).

SČFI navazuje na to nejlepší z novodobé české frazeologické tradice, vytyčené Čelakovského *Mudroslovím*, Zaorálkovými *Lidovými rčeními*, ale i Obrátlovými *Kryptadii*. Dobře, že byl vydán v knižní podobě. Chystaná elektronická verze – pakliže by vyšla pouze ona – by totiž mohla zkeslovat, o jak účtyhodné a velkolepé dílo jde.

Michal Škrabal

INZERCE

V červnu 2010 vyšlo 60. číslo revue

ANALOGON

SURREALISMUS - PSYCHOANALÝZA - ANTROPOLOGIE - PŘÍČNÉ VĚDY

věnované tématu

Periferie

Z obsahu:

J. Sádlo: Anatomie periferie; **J. Brynda:** Podzim na matraci; **L. Suková:** Z egyptské periferie; **J. Štřit:** „Já nic, já muzikant!“ **I. Wallerstein:** Jádru, periferie a semiperiferie v kapitalistickém světovém systému; **K. Piňosová:** Periferní les; **J. Réda:** Svoboda ulic; **I. Horáček:** V periferii život Čechů!; **J. L. Borges:** Předměstí je odrazem naší únavy; **J. Kohout:** Periferda; **L. Antonín:** Na samém prahu podsvětí je místo...; **B. Solafík:** Misionář na ostrově Lesbu; **L. Toušek:** Sociální vyloučení a prostorová segregace; **J. Janda:** Čína; **P. Martinec:** Byl prašivý večer a psi si žrali kůži; **D. Anzieu:** Film snu; **R. Erben:** Žužo somnakaj; **P. Král:** Střed a periferie; **F. Dryje:** Jádru okraje; **V. Čílek:** Periferie; **I. Wernisch:** Smaltovaná serenáda; **S. Komárek:** Mít je v ohrádce; **J. Švankmajer:** Papuánský deník; **L. Gumiljov:** Kniže Alexandr a chán Batu; **A. Breton:** Umění bláznů, klíč ke svobodě; **H. Prinzhorn:** Tvorba duševně nemocných; **Aloise:** Poesie; **A. Wölfl:** Krátká autobiografie; **J. Richter:** Pankrácký zahradník; **V. Huidobro:** Poesie bláznů; **B. Solafík:** Okraj jako zrcadlo středu („Pokleslé“ umění a meziválečný československý surrealismus); **Anketa o klobouku** (P. Král, V. Effenberger, R. Erben, L. Novák, M. Stejskal, K. Šebek, P. Voskovec aj.)

Vydává: Sdružení Analogonu, Mezivřší 31, 147 00 Praha 4
Vydavatel a redakce: tel. 725 508 577; dryje@surrealismus.cz
Distribuce: KOSMAS, s. r. o., Lublaňská 34, 120 00 Praha 2
(tel: 222 510 749; www.kosmas.cz);
předplatné: Radka Prošková,
analogon@analogon.cz, tel: 608 274 417;
www.analogon.cz

INZERCE

REVOLVER REVUE

No. 79
LÉTO
ČASOPIS KULTURNÍ SEREBRANY
2010

PRÓZA – Jardine, Klaricová, Myšková / NABOKOV – Bledý oheň Štech – MALBY / KUNSTWERK – Nevadí / Kintera – ATELÍÉRY ROZHOVOR – Büchler / FOTOGRAFIE – Stucki / NOVÉ PRÁCE ZA LEXIKONEM ČESKÉ LITERATURY – rekapitulace – dokumenty Urbánková – OBRAZY Z MYKOLOGIE / Brousil – Z DENÍKU TYPOGRAFA / KRITICKÝ COULEUR – Kalina, Pečínková, Vašíček, Šimák, Drda ad. / PŘÍLOHA / JEDNA VĚTA Ivana Matouška

ZDARMA KNIHA
JEDNA VĚTA
Ivana Matouška

K dostání v knihkupectvích, s výraznou slevou v redakci nebo poštou: 148 Kč zašlete složenkou do Revolver Revue, Jindřišská 5, Praha 1, 110 00, nebo na č. ú. 171178049/0300. Ve „zprávě pro příjemce“ uveďte „RR 79“. Více na www.revolverrevue.cz, 222 245 801, sekretariat@revolverrevue.cz.

SADA MALÝ ALCHEMISTA: VAŠE DÍTĚ VÝROBCEM ZLATA

Petr Šrámek (editor): Nebe – peklo – ráj. Tyglík české poezie pro děti 20. století Ilustrovaly Alžběta Skálová, Alžběta Zemanová a Radana Přenosilová Albatros, Praha 2009

Nakladatelství *Albatros* loni na jaře oslavilo 60 let. A na konci roku nám nadělilo dárek, rozsáhlou antologii básní pro děti *Nebe – peklo – ráj*, sestavenou Petrem Šrámkem. Ačkoli – pro děti... Celá řada textů, které v ní najdeme, vlastně pro děti nebyla zamýšlena. A nadřadou z nich budou mít velcí čtenáři pochybnosti, zda se pro děti vůbec hodí. Je tu sice onen podtitul s „dětmi 20. století“, ale rozhodně to není žádná editorova obrana, sám pak v předmluvě píše, že výbor je určen „samo-zřejmě i jejich dětem a dětem jejich dětí, zkrátka tomuto tyglíku je úplně jedno, kolik je komu let“.

A není to zdaleka jediná věc, která je tyglíku jedno. Najdeme v něm téměř dvě stě padesát básní víc než sta padesátí autorů. A tak nějak je úplně jedno nejenom to, jestli texty byly původně určené dětem, ale i to, jestli byly zamýšlené jako básničky a jestli jejich autory někdo řadí mezi básníky. Antonín Sova nebo Haubert z Visacího zámku, Radek Pastrňák s písničkou od Buty nebo František Halas se *Synovským poučením*. Rokeři Malík a Wanek a písňové texty Suchého či Voskovce s Werichem, všechno v jedné haldě s Macourkem, Tomanem, Zahradníčkem, Wernischem; pevný rytmus Bezručův i Kolářův návod, rýmování Žáčkovo i rýmování Palivcovo... Přátelé, tohle je poněkud odvážné, tady se nedbalo na úzkostlivé dodržování předepsaných technologických postupů, tady se lije voda do kyseliny a ne naopak, tady je povolenou přísadou stejně manganistan draselný jako netopýří křídlo.

Samozřejmě, není to knížka pro nejmenší. I když i pro ně v ní můžete najít spoustu pěkného. Že jí nebudou rozumět ani prepuber-

tní a pubertální děti, s tím si ovšem hlavu nelámejte. Ona je to totiž poezie – a té se bezesbytku porozumět nedá. Můžu nabídnout jen vlastní zkušenost s předchozí zcela zásadní antologií poezie určenou dětem. Vyšla v *Albatrosu* někdy v osmdesátých letech péčí J. Bruknera a P. Šruta a jmenovala se *Ostrov, kde rostou housle*. A já byl v té době v dětském věku. Při vší úctě k Jiřímu Žáčkovi nebo Ludvíku Středovi, jejichž žertovnému rýmování jsem do té doby byl vystaven nejvíce, teprve v ní jsem se opravdu potkal s poezií. Lecčemu jsem nerozuměl. Lecčemu nerozumím dodnes: ale v těch textech bylo cosi, jakési tajemství, které mě nutilo se vracet. Dobře, něco mě ne bavilo. Přeskočil jsem. Našel znovu při vracení. Nenašel nikdy.

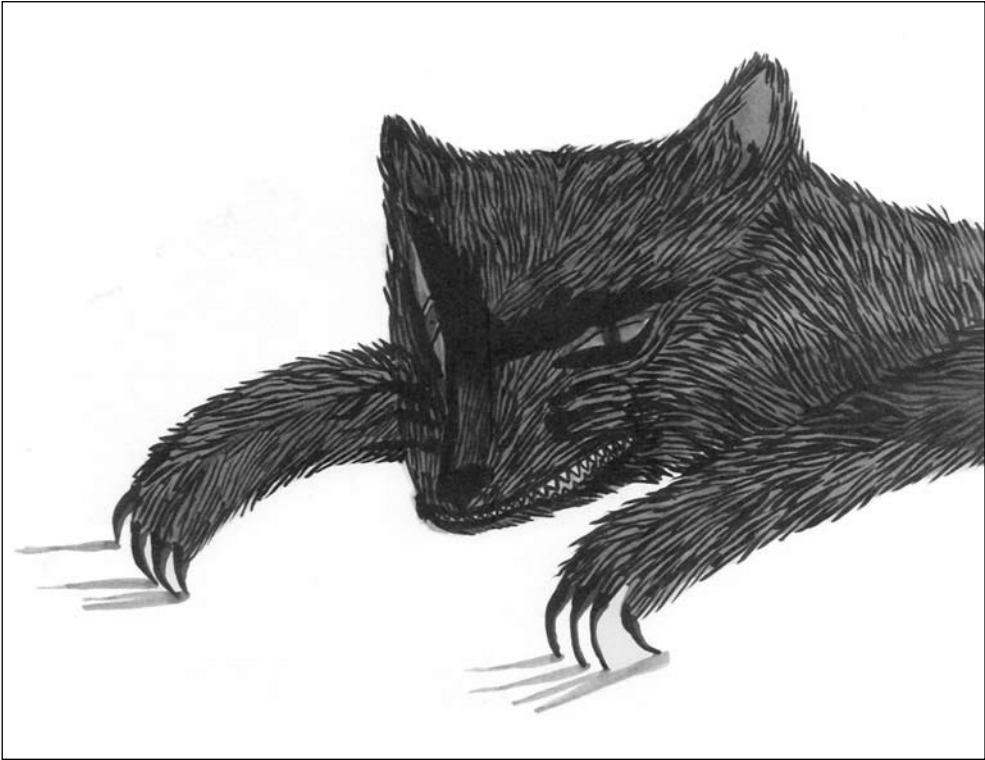
Samozřejmě nevím, co je to cosi a co je to tajemství, ostatně se o tom pár set let prou učenejší a zkušenější hlavy. Netvrdím ani, že spolehlivě poznám přítomnost toho „čehosi“. Ale aspoň trochu na to nos mám, tak mi zkuste věřit, že editor vybíral dobře...

Petr Šrámek nám v úvodu sugeruje představu knihovny, kde se knížky vysypaly z regálů na jednu velkou haldu, do bezprostřední blízkosti se náhle dostaly texty, které se dřív neměly šanci „poznat“. A sebe vykresluje jako postavu, která kolem té hromady poskakuje a skládá knihu, „*která by nahradila knihovnu*“. K tomu ale nestačí jen vybrat dobré texty: knihovna bez příhrádek, systému a orientačních cedulek není k ničemu. Šrámek je ale výjimečný knihovník. Nejenže vybral zajímavé texty, a to se zvláštní citlivostí pro zvláštní citlivost, kterou mívají čtenáři plus minus někdy mezi desátým a dvacátým rokem věku, on také vybudoval několik orientačních systémů. De facto neposkládal jednu knihu, ale skutečně menší knihovničku.

Každý z nás dnes ví, že text nestojí jen sám o sobě (ačkoli každý taky ví, že text vždycky musí stát a obstát i sám o sobě), ale že jeho čtení je určováno kontextem. Že týž text můžeme číst různě, je-li, řekněme, zařazen na různých místech sbírky. Zvláštní pocit

jistě zakusíme, když vedle sebe uvidíme M. Florianu a J. Zábranu. Petr Šrámek někdy řadí texty tematicky, jindy jsou radící kritéria volnější (nepochybuju, že leckdy jde o texty, které prostě byly vytaženy z haldy za sebou), někdy si z nás dělá trochu legraci, když vedle sebe na jeden drát posadí Stehlíka se Slávkem..., jenže to by ještě nic nebylo.

V *Nebi – pekle – ráji* žádný text ale není jen v sousedství textu na předešlé a následující stránce. Editor nás navíc vybaví celou řadou hypertextových odkazů, se kterými můžeme surfovat mořem veršů všelijakými směry. Knižka je dělená do tří oddílů, jak je naznačuje její název. Od každého textu vede odkaz k jiným dvěma textům v dalších dvou oddílech. U každého textu je vypsáno několik klíčových slov, která se objevují v jiném textu

Alžběta Zemanová, ilustrace z knihy *Nebe – peklo – ráj*

KDO HLEDÁ PROTIJED

Karel Haloun, Lubomír Martínek: Otrava krve (elektronický rozhovor) Edice Revolver Revue, Praha 2009

Kdo má či měl *otravu krve* a co ji způsobilo, je těm, kteří si elektronický rozhovor začnou číst, jasné už při první stránce, protože to už vědí dávno... Ovšem ti, u nichž by bylo docela užitečné občas si odpočinout od *Blesku* apod., si to nepřečtou, protože je to nebaví, *otravují* je věty, u nichž hrozí, že by skrývaly jakoukoli nonkonformní myšlenku, potřebují mít svůj každodenní příděl plytkosti, kde každé třetí slovo je *legendární*, *kultovní* nebo *ikonický*, kde za pozornost stojí jen to, co je *mega* nebo *super*, případně úžasné a vynikající nebo strašné či děsivé... Elektronické rozhovory (zřejmě jedna z prvních knih vydaných na základě e-mailových dopisů) nejsou interview, kde jeden klade otázky a druhý na ně odpovídá, v téhle knížce se jeho tradiční podoba proměňuje v proud myšlenek, názorů, nápadů a zážitků. Východisko e-mailových dopisů výtvarníka Karla Halouna a spisovatele Lubomíra Martíňka je v odlišnosti jejich volby v období normalizace: Karel Haloun v Československu zůstal, Lubomír Martínek odešel do Francie. Oba přátelé dospívali v šedesátých letech, nijak zvlášť však nepodléhají nostalgickým vzpomínkám na dobu mládí, jimž se jejich vrstevníci většinou nebrání a s odstupem času si vytvářejí idealizované a zfalšované obrazy. Účastníci elektronického dialogu se nevzdali soudnosti a vybavují si a formulují vzpomínky a zážitky složité i bolestné. Proto si můžeme přčíst nejen úvahy a názory, s nimiž se ztotožníme, upoutají nás i pasáže, při kterých cítíme

pochybnosti nebo nesouhlas – to je ovšem pro oba autory samozřejmostí přímo každodenní – nesouhlasit nebo cítit k něčemu či někomu opovržení není nutné považovat za nepatřičné či opovážlivé. Čtenáři, kteří si nelibují v tzv. politické korektnosti ani v banalitách a pseudomoudrostech, vnímají text především jako nekonvenční připomenutí různých etap „budování socialismu“ a posléze dob polistopadových, a ocení ho i jako tolik potřebné oživení paměti, byť je trochu neuspořádané těkajícími tématy, ale právě taková je i lidská paměť. Oba myslí i na to, že tolerance vůči lidem a jejich postojům je sice nezbytná, avšak je-li rozbředlá, může ublížit i svému nositeli. Přátelé si v rozhovorech upřesňují a ozřejmují své názory a v diskuzi se možná objevují souvislosti, jež jsou i pro ně překvapivé.

Úryvky a citace, které následují, nám mohou připomenout ledacos, co se nám v běžném životě obvykle nevybavuje, přestože by mělo. „*Pravověrný komunismus definitivně končí ruskou okupací. (...) Rozdíl po roce 1968 byl zcela zřetelný... (...) Věřící zmizel, nahradil jej kolaborant s okupační mocností. Všichni to věděli, ale dodnes se to tak nesmí nazvat.*“ (L. M.)

„*Je otázka, jestli normalizace byla skutečně tak zlá, aby vysvětlovala naprosté rozpady osobnosti, jichž jsme byli svědky, nebo jestli je děsivá zbabělost, která způsobovala, že lidé se hrbili ještě víc, než se od nich žádalo, běžnou součástí české, nebo dokonce obecně lidské povahy.*“ (L. M.) „*Byla to doba, kdy se pěstovala vidina slabomyslného štěstí chemické nirvány, za níž naši přátelé a jejich děti už zaplatili solidní daň. V bájných šedesátých letech se zadělávalo na dnešní průsery: s náruživostí vpravdě svazáčkou se budoval kult mládí a kladly základy infantilizace. (...) Ostatně*

může být kult jiný než slabomyslný?“ (L. M.) „*Ať na mne nikdo nechodí s právem na ochranu soukromí pro lidi, jejichž celoživotním posláním bylo slídit (...).*“ (L. M.) „*Aby byla demokracie úspěšná, měla by být bezduchá, povrchní, sentimentální a sprostá. Stejně jako úspěšné produkty pop kultury: bezduché písně, povrchní společenské časopisy, sentimentální televizní seriály, sprosté reality show, paměti kdejakého trouby, tzv. divácké filmy...*“ (K. H.)

Elektroničtí přátelé spolu „mluví“ o komkoli a čemkoli – o Klementu Gottwaldovi a Gustávu Husákovi, o francouzských komunistech, o Andym Warholovi, pop kultuře a bulvárním tisku. A zřejmě jenom ty naivnější z nás zaskočí drobná událost z poloviny 80. let, kdy disident Pavel Kohout s manželkou přijel do rakouského Scheinfeldu, kde bylo Československé dokumentační středisko nezávislé literatury, které řídil Vilém Prečan. Z jednoho křídla zámku zapůjčeného knížetem Schwarzenbergem se „*dlouho do noci z oken do parku linuly dvouhlasné zpívané častušky. Inu, byli jsme mladí.*“ (L. M.) Na to navazuje Karel Haloun zamyslením nad proměnami osobnosti a uzavírá to otázkou, na niž odpověď samozřejmě nepožaduje: „*A jak si vysvětlit, že byl v polovině osmdesátých let schopen (Kohout) zpívat častušky, aniž by se u toho pozvracel?*“

Ti dva „e-mailovi“ pánové nejsou nijak zahořklí, nepostrádají schopnost sebekritického postoje ani ochotu tolerovat druhé (samozřejmě kromě udavačů, zbabělců a podobných odpudivých tvorů). A náhle čteme: „*Život Karla Čapka považuji za skutečnou tragédii. Celé jeho dílo je popisem neúprosného úpadku. Od skvělých počátků jasnozřivosti přes človičkování a žonglování s češtinou až po rozpliznutí v angažovanosti a schematických varováních nevarovatelných. Brilantní*

– a zas hned můžete hledat číslo stránky. Začnete třeba u Seifertovy básničky *Vodník a havran* a hnedky se běžet podívat, v jakém kontextu létají havrani u Šruta a v jakém u Skácela.

Další možná třídění nabízejí seznamy na konci knížky: najdete tu autory seřazené podle abecedy, ale i podle data narození, básničky podle počtu veršů i podle incipit. Zkrátka můžete míchat přísady podle stále nových a nových receptů a navěky zůstat v jedné knížce.

Dá se předpokládat, že některý čtenář bude nakonec mít štěstí, najde správné pořadí a správný poměr – a vyrobí v tyglíku poezie zlato. Ale spíš je možné, že najde mnohem víc.

Gabriel Pleska

duch, jenž stál na počátku, převálcovala vlastní představa o roli spisovatele. Prokletí posláni.“ (L. M.)

Asi není nezbytné vyjadřovat se vždy ke všemu. A vyrovnávat se se vším. Lubomír Martínek je patrně moudřejší, než byl Karel Čapek v třicátých letech, a já můžu být jen tak trochu zahořklá z toho, že ačkoli je Martínek autorem vybaveným ostrým myšlením a silným charakterem, nemohl odolat, aby nepředvedl svou intelektuální převahu. Nad kým a pro koho? I prostřednictvím 70 let mrtvého spisovatele lze zdůraznit svůj význam. Vždyť to je téma, které účastníci dialogu výstižně rozvíjejí v jedné pasáži, ovšem v poněkud jiné poloze. „*I volba kritizovaného znamená něco, co může napovědět leccos o osobě kritika. Přinejmenším do jakých „váhových kategorií“ je ochoten se pouštět. (...) Ale taky pro tenhle postoj může být mnoho různých důvodů – třeba, že porážka od velkána může jistě stopy velikosti zanechat i na poraženém.*“ (K. H.)

Těch několik komentářů, úryvků a poznámek se dá uzavřít citací citace. Je to velmi důležitá vzpomínka i myšlenka, kterou Martínek uvedl v souvislosti s úvahami Václava Havla o míře morálního selhání obyvatel v období normalizace. Martíňkovi jeho přítel S. Bareš kromě jiného řekl: „*Mejla Hlavsa se zase rozzuřil, když se od pana prezidenta dozvěděl, že jsme všichni oběti. Mejla řval, že on oběti teda rozhodně není.*“

Oběti normalizace byl Mejla Hlavsa samozřejmě v mnohem větší míře než převážná část obyvatel, avšak *doopravdy* by se jí byl stal až tehdy, kdy by si to byl připustil a jako oběť se cítil. Tím by byl přišel o svou osobní vnitřní svobodu, která mu umožňovala umělecky i lidsky obstát.

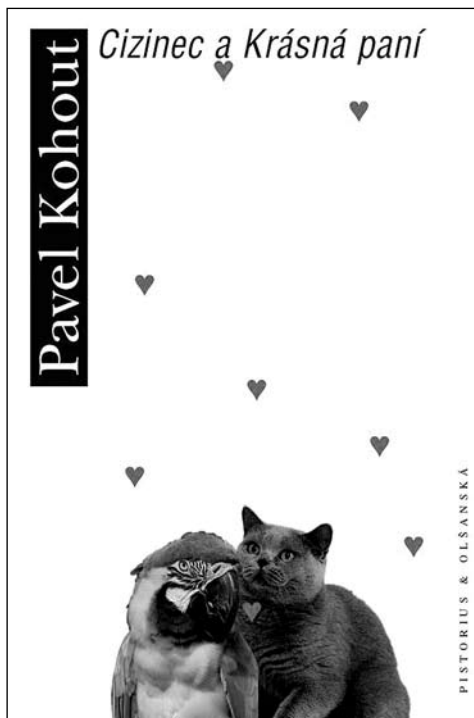
Eva Škamlová

SOLIDNĚ ODVEDENÉ ŘEMESLO

**Pavel Kohout: Cizinec a Krásná paní
Pistorius & Olšanská, Praha 2009**

Čtenářská veřejnost dostala do rukou další produkt z dílny Pavla Kohouta. Tentokrát je to knižní vydání jeho „novinového“ románu na pokračování *Cizinec a Krásná paní* (vycházel v *Mladé frontě Dnes* v roce 2009). Tento žánr z našich novin v poslední době téměř vymizel, ačkoliv v dobách rozkvětu a rozmachu novinářství jakožto hlavního nástroje hromadného sdělování od počátku předminulého století patřil k téměř neodmyslitelným součástem žurnalistické praxe. V novinách vyšla řada i dnes klasických románových próz, jejichž poetika a technika podání byla přímo závislá na způsobu novinové prezentace; „román na pokračování“ nabyl povahy specifického literárního žánru, jehož kouzlo pro čtenáře (a někdy i pro autory) spočívalo v tom, že byli nuceni napjatě čekat, jak se vyvine situace, jejíž pokračování bylo naznačeno v právě vyšlé části denního vydání.

Kohout jako zkušený autor dokázal z předností tohoto žánru těžit, aby upoutal pozornost čtenářů; nicméně se snažil ubránit tomu, aby zneužil poetiku, která se mu nabízela, k laciným efektům. V jeho textu nejsou vysloveně nápadné „švy“ oddělující jednotlivá pokračování a vyvolávající ve čtenáři napětí, „jak to dopadne“, i když se jim nevyhýbá. Naopak jeho takřka herrmannovský příběh klíčícího milostného vztahu obstarožního páru, české paní domácí a exotického imigranta, kurdského uprchlíka, se rozvíjí poměrně pozvolna. Začíná genealogií ženské protagonistky pocházející z lékařské rodiny usazené před druhou světovou válkou v kterémsi městě na dolním Labi (autor se drží klasického způsobu fikcionalizace příběhu tím, že nahrazuje konkrétní geografické názvy abstrakty – Město je město M a řeka je řeka Ř). Vyprávění svižným krokem proběhne složitými dějinnými obdo-

bími okupační a komunistické diktatury (druhá znemožnila ženě stát se lékařkou a odsoudila ji k profesi nemocniční sestry) a přechází do polistopadové současnosti. Ta je nahlížena s lehkým (nikoli však deziluzivním) despektem k výsledkům, jaké svržení totalitního režimu přineslo. Zároveň ovšem autor dovedně navozuje situaci přeměny monokulturní society ve společnost multikulturní, způsobenou přílivem asijských a jiných imigrantů, který změnil celkový ráz prostředí.

Do tohoto kvazihistorického rámce – obratně využívaje aktuálních sociálních problémů pojednávaných dnes v tisku i v televizi – zasadil autor vcelku banální příběh vzniku citových vztahů, který okořenil právě aktuální problematikou vznikajících multikulturních vazeb. Ty jsou zdrojem nedorozumění a komplikací mezi jedinci vzdálenými si sociálním postavením, životními zkušenostmi i kulturními tradicemi. Autor vystaví

ženskou hrdinku situaci, kdy v ní klíčí pocit osamocení a izolace ve světě, jehož rychlá změna ji zbavuje jistot utvářených v soukromí domácího zátíší; jediným společníkem v něm jí nakonec zůstane papoušek Walter, jehož pár naučených slov v ní vyvolává iluzi mezilidské komunikace. Aby zvýraznil plaché ženství své postavy, dodává jí autor rysy mimořádného fyzického půvabu, který jí činí předmětem obdivu u dvou figurek „pomocníků“, advokáta a inženýra, k nimž se obrací v nesnázích. Tato přitažlivost zdůrazňovaná autorem posléze vzbudí ve čtenáři jisté podezření ze svévole, neboť – jak bylo řečeno výše – jde podle údajů v textu o ženu na pokraji vadou (na sklonku století, kam je román časově umístěn, jí muselo být – narozené v polovině třicátých let – přes šedesát let).

Nicméně uznejme právo autora na jistou licenci v tvorbě postav a jejich erotiky – tím spíše, že ženina protihráče, relativně vzdělaného imigranta, vybavil nejen náležitým fyzickým zjevem (dojem mužnosti u něho posiluje mocný knír), nýbrž i pro každého národovce sympatickými, byť zároveň poněkud komickými rysy cizince poctivě usilujícího zvládnout nástrahy češtiny (a navíc projevujícího obdobný kladný vztah k zvířatům jako hrdinka – i když v tomto případě jde o perského kocoura). Kohout zde neopomněl také využít příležitosti k nepřímému ideovému apelu – prostřednictvím této postavy vyslovuje názory na vlast a národ, jaké zní dnes pro mnoho Čechů, zejména mladších generací, poněkud starožitně, v ústech „cizince“ však působí přirozeně, neboť vyplývají z odlišných (a u nás zapomínaných) kulturních zkušeností perzekvované národnostní minority. To vše dodává mužskému protagonistovi vrchovatě kladných vlastností podpořených navíc niternou (byť naivně působící) zásadovostí a hrdostí, jaká nezná (na rozdíl od jeho ženské protihráčky) kompromisy.

Kontrastní výstavba obou hlavních postav založená na charakterové rozdílnosti mužské

a ženské mentality vytvořila předpoklady ke vzniku zápletky, která navenek končí tragicky: Cizincův kocour napadne hrdinku, ta ho v obranném afektu zabije a ve snaze chybu napravit – na návrh „pomocníků“ – svého nájemníka (mezitím kvůli prodloužení cizincova povolení k pobytu dokonce formálního manžela a posléze milence) nabídkou peněžního vyrovnání urazí, což vede k rozchodu s ním. Marná snaha uraženého partnera usmířit přivede hrdinku nakonec k srdečnímu kolapsu, kterému podlehně, a pozdní lítost přivede cizince již k mrtvole „krásné paní“. To ovšem vyhovovalo smyslu Kohouta dramatika pro sentimentálně tragický konflikt, neuspokojovalo to však jeho vědomí úspěšného autora ochotného vyjít vstříc potřebám (jednoduchých) čtenářů očekávajících happyend; proto připsal variantu, která těmto potřebám vyhoví.

Takový postup vyvolává v kritickém čtenáři důvodné podezření, že Kohout podlehl nepotlačitelné touze po úspěchu, která ho donutila k ústupku před konvencemi, vlastními právě žánru „románu na pokračování“ (k jehož nikoli zanedbatelným cílům patří právě získat a udržet zájem publika). Dílo napsané se solidní řemeslnou rutinou se tak nebezpečně přiblížilo konzumnímu zboží, které se snadno čte a dobře jde na odbyt. Nabízí se však také možnost, že autor pro závěr své knihy mohl mít i jiný důvod – obavu, aby nesplynul s dobovým trendem směřujícím k šokování čtenáře, ke zklamávání jeho očekávání, k deziluzivní negaci fikce. Hra s vyprávěním ponechávající autorovi svrchovanost při vedení děje i při výstavbě postav (včetně využití zavedených klišé, jako jsou papoušci stárnoucích dam či kočky cizinců, kteří navíc humorně komolí řeč) však nakonec dosahuje podobného účinku jako postmoderní próza – posiluje ve čtenáři vědomí, že romány představují fikční světy, kde vše je jen „jakoby“, kde jde o pouhou interesantní pravděpodobnost, ne o živou skutečnost.

Aleš Haman

ROMÁN PROSTŘEDNÍKEM
SPOLEČENSKÉHO KONSENZU

**Mona Ozoufová: Co prozrazuje román,
19. století mezi starým režimem
a revolucí
Přeložila Pavla Doležalová
Centrum pro studium demokracie
a kultury, Brno 2010**

Krásná literatura rozhodně nepatří k obvyklému materiálu výkladu politické kultury. Do služeb interpretací praxe politického jednání se beletrie dostává až v posledních letech v souvislosti s postmoderními teoriemi tzv. lingvistického obratu a širším badáním směrem k fenoménu kultury. Díky soustavě argumentů zpochybňujících vyprávění založené na „vážných“ faktografických pramenech – produkovaných pro účely úzké vrstvy společnosti – se otevřely dveře výkladu humanitních disciplín i prostřednictvím mnoha alternativních a širší veřejnosti přístupnějších zdrojů. Francouzka Mona Ozoufová (nar. 1931), vzděláním historička a filozofka, patří k těm, kteří přispěli k obratu v psaní o historii. Před pár lety vyšla česky její práce zabývající se svátečním rytmem Velké francouzské revoluce a nyní následuje neotřelý pohled na proměnný svět politické mapy země galského kohouta v průběhu 19. století. Mnohokrát (pře)vyprávěné střídání konzervativních a liberálních proudů moci vysvětluje skrze díla vybraných dobových klasiků francouzské literatury. Spisovatelská vrstva si pro novou situaci vytvořila specifický literární útvar – román. Žánr, který nejlépe vystihl osobité vyrovnávání intelektuála se situací rodícího se demokratického světa a s jeho

masovým publikem. Román vycházel vstříc široké čtenářské vrstvě, které se díky novým technikám reprodukování a hlásané rovnosti započal otevřít svobodný přístup k trhu s literaturou.

Pro Ozoufovou, jež boji za uchopení beletristické literatury jako nejpřesvědčivější výpovědi o své době věnovala celou svou profesní kariéru, je 19. věk stoletou válkou. Dosavadní strnulou plynulost času vytrhla z letargie první evropská buržoazní revoluce roku 1789. Tehdy „*potomci nahradili předky*“ a místo úcty k minulosti začala určovat realitu vize lepších zítřků. Nositelé nové éry se již nechtěli ohlížet skrze větve rodokmenů, a naopak začali vytvářet svět vlastních racionálních hodnot. Ovšem neustále naráželi na zastánce starých dobrých aristokratických mravů a pořádků. Změny vlád i postoje jednotlivců, boj starého konzervativního světa tradic a řádu s nastupujícími liberály a demokracií provázal celé století. Logiku střídání režimů a stav společnosti podle Ozoufové nejlépe dokumentují díla těch, kteří běh doby vepsali do nového literárního útvaru. Vznik románu jí je reakcí na změněné podmínky sociální situace literátů. Na rozdíl od dosavadních hlavních žánrů tragédie a komedie, které potřebovaly pro svou nákladnost mecenášskou podporu, se jevil román přístupnějším novému publiku, protože svým individuálním a realistickým vyjádřením odpovídal dobové situaci. Literatura se tak stává jedinečným zrcadlem starého režimu i revoluce zároveň, čerpá z tradic a osvědčených forem, v podstatě se chová „aristokraticky“, ale jako mluvčí své doby, bažící po ideálech rovnosti, řeší politický třesk. Spisovatelé, ač svým stavem výjimečného nadání elitářsky založení,

vyjadřují myšlenky svobody a rovnosti jako občané.

Jak se v průběhu století politická situace proměňovala, ukazuje každá z deseti věcných kapitol. Autorka si k analýze vybrala taková díla, aby jimi pokryla celé zkoumané období a v logice dat jejich vydání je i seřadila. V každé kapitole nejdříve v krátkosti seznamuje čtenáře s okolnostmi vzniku vybraného díla – hlavně v souvislostech se životními postoji autora, aby pak přešla k rozboru děje a postav. Postupně se čtenář dozví o zrození nového režimu, jak jej vylíčila pionýrka románové tvorby Germaine de Staël v románu *Delfina*, realitu republikánského režimu reflektuje ve *Staré panně* a *Kabinetu starožitností* Honoré de Balzaca a přes včlenění popisu sociálního konfliktu do literatury, o který se dílem *Valentina* postarala George Sandová, dojde až k aliancím protichůdných politických proudů konce století v knize *Pod jilmy* Anatola France. Ozoufová se po představení dějů knih soustředí na několik typů jejich postav, v nichž rozpoznává reprezentanty základních myšlenkových směrů života ve Francii. Romány skrze příběhy svých hrdinů drtí ideály a utopie; názorně například demytizují nadšení z deklarované rovnosti v konfrontaci s krutostí hromadných soudů, uvádějí na pravou míru naděje vkládané do Napoleonovy vlády zmrzačené v jeho císařské korunovaci. Ozoufová z románů vyčítá i konfrontaci republikánů s restaurovanou monarchií a poodkryla lítost tvůrců ze ztráty vybraných způsobů, kterými vládla privilegovaná vrstva s erbem, když definitivně zvítězila „*demokratická šed*“ éry politické soutěže. V ličení kompromisů rodících se v každodenních situacích hrdinů románů se snažili francouzští klasici najít

u čtenářů pochopení pro svůj ambivalentní životní postoj. Se zkušeností krvelačnosti převratů a neúnosnosti královské tyranie zabudovali spisovatelé do knih zároveň stále nové postavy ze všech sociálních vrstev, aby tak při rozšiřující se škále čtenářů získali pro své poselství co největší masu. V románech se to hemží nepolepšitelnými byrokraty jako vykonavateli racionální mocenské praxe (Flaubertovi *Bouvard a Pécuchet*), zmoudřelými zbohatlíky hnanci i mladými idealisty (Jean Valjean a Marius v Hugových *Bidnících*) nebo velké množství městských i venkovských kněží, kteří jsou intrikánští, přihlouplí i mocichtiví (poslední typ klerika ukázal Zola v románu *Dobyti Plassans*). Román navíc ve své pestrosti přijal za svou i ženu. Reagoval tak na fakt, že čtenářky tvořily hlavní skupinu jeho konzumentů. A tak se nejenom skrze salony, ale také díky novému žánru jako vzorné „*uchovatelky společnosti a jejich uhlazených a elegantních mravů*“ v literárních hrdinkách z různých třídnic i geografických teritorií stávají obyčejné ženy reálným společenským činitelem. Ozoufová zjišťuje, že žánr nenápadně přispíval k velice pracnému přijímání polovičatých, leč nutných politických i sociálních kompromisů. Spisovatelé široký konsenzus pro své postavení ve společnosti potřebovali a dokázali jej také artikulovat. Jak píše autorka, literát svými úvahami obsáhne víc věcí, než má ve slovníku politik. Kniha tak dobře ukazuje, že svědectví kulturních pramenů o své době, dynamice času a splývání politických tendencí je nutné brát nejméně stejně vážně jako tradiční prameny politických archivů, vždyť román nám prozrazuje mnohem víc...

Tomáš Kavka

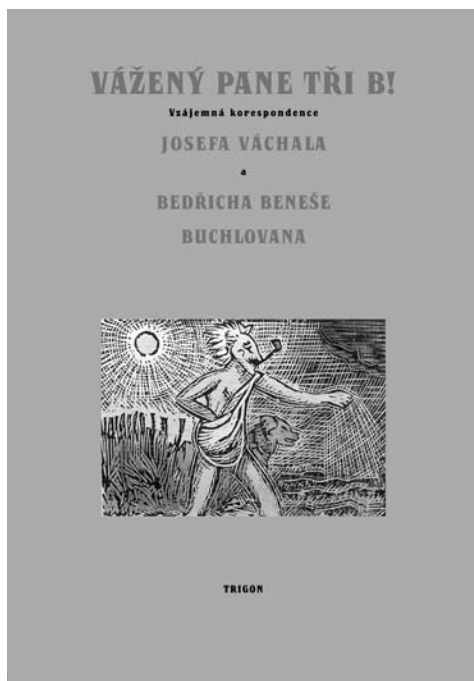

JOSEF VÁCHAL: VÁŽENÝ PANE TŘI BI!

Vzájemná korespondence Josefa Váchala a Bedřicha Beneše Buchlovana Trigon, Praha 2009

Na obálce rozsévá Váchal, nahý jako pohan, s dýmkou v zubech, doprovázen věrným psem Tarzanem vzdělává český drn. Slunce dodá teplo, mrak bouří – by litery zdárně vzešly!

Knihu otvírá text Ladislava Vágnera *Josef Váchal a Bedřich Beneš Buchlovan*, představující dosud širší veřejnosti nepříliš známou postavu moravského bibliofila, překladatele a spisovatele a historii zrodu nakladatelského družstva *Trojrám*: Váchal – Beneš – Hodek. Učitel Beneš – sbíral grafiky, obdivoval symbolisty, Poea, dekadenty, horlivě četl *Moderní revue* a právě v ní objevil recenzi Miloše Martena na Váchalovu první autorovou knihu *Vidění sedmerna dnů a planet*. Přes Františka Taufera, přispěvatele *Moderní revue*, získal s mystikem kontakt. Jiný přítel Beneše, Josef Hodek, stal se Váchalovým žákem. Někdy v létě 1913 rozhodli se tři zmínění umělci založit *Trojrám* a neodradila je ani vzdálenost, jež je dělila. Naopak! „Vy získáte odbyt v Praze, Hodek po venkově, já po Moravě“, píše Beneš Váchalovi. Beneš byl v „družstvu“ obchodně nejzdatnějším členem, Váchal vůdčím umělcem, Hodek svou šťastnou povahou žehlil rozpory, srážel hrany. V lednu 1914 vyšla v nakladatelství *Trojrám* Váchalova první monografie z pera Benešova; druhý významný text S. Boušky o osobnosti J. V. vychází až roku 1919 v šesti pokračováních časopisu *TÝN* a začíná právě polemikou se studií Benešovou; jde ostatně o polemiku katolického kněze s „bezzvěrcem“... Svazkem číslo dvě, který v *Trojrám* spatřil světlo světa, byl Benešův *Kratochvilný příběh Lva Kefase Výtečníka s dřevoryty Váchalovými*. „Benešův satirický text pranýřující poslance i literáty neztrácí platnost ani dnes“, píše Ladislav Vágner. Na

Hodkův cyklus *Pan* už nedošlo, na frontu světové války rukuje nejdřív Hodek, pak i Váchal. Beneš zůstane doma a podle vlastních slov „umožňuje dluhy“. Po válce je všechno jinak. I když styky epistolární i obchodní pokračují, k obnovení *Trojrámu* nedojde. Váchal naváže na své předválečné úspěchy v Německu, vystavuje v roce 1927 na mezinárodní výstavě v Lipsku a rok nato v Kolíně nad Rýnem. Stále bolestněji nese přehlížení a nedocenění doma. Někdy se zdá, jako by si v porážkách přímo liboval. Definitivně jej disgustuje výstava k padesátinám v Krasoumné jednotě v Praze a současný nezáměr o *Receptář barevného dřevorytu* (prodán jediný výtisk). Reaguje váchalovsky. Adoruje nacisty („... krásný projev Hitlerův“), obdivuje Němce a slibuje si od nich pozitivní obrat v evropské politice. Rozejde se s Benešem i s Hodkem. S Hodkem se v létě 1948 styky oboustranně obnoví, s Benešem už nikoli.

Celá tato složitá historie, kdy pohnuté časy zasahují do individuálních osudů

a vztahů, je v knize doplněna bohatým obrazovým materiálem, četnými erudovanými poznámkami, medailonky a vysvětlivkami. Posledních třináct stran knížky přinášejících Váchalův sedočerný *SEN O ZEMI* předchází a interpretuje studie D. Ž. Bora *Prorocství dřevorytce Josefa Váchala*. D. Ž. Bor se pokouší proniknout tajemstvím jednotlivých listů, opírá se rovněž o výklad Bouškův z roku 1919. Píše: „*Pokusme se odhalit, co zůstalo historikům umění utajeno: cyklus Sen o Zemi byl vytvořen v souladu s teosofickým učením o stvoření a zániku našeho světa, podle něhož jednotlivým planetám odpovídají různé barvy a pro Zemi je to právě barva šedivá.*“

Historii vzniku svazku, který máme v rukou, a pestrou nakladatelskou činnost Vladislava Zadrobílka osvětlil Ladislav Vágner v posledním textu *Jak jsem přesvědčil nakladatele k vydání této knihy*. Je nutno konstatovat, že tento nakladatelský počín vydavatelství *Trigon* přinesl světu jeden ze vzácných svazků, pro které člověk odkládá všechny povinnosti a při četbě zapomíná na okolní svět, neruší jej zbytečné chyby, dozvídá se další souvislosti a detaily.

Dovolujisik,recenzi“připojitisvůjstručný výklad výtvarné básně *SEN O ZEMI*:

I. Orfický obraz makro-mikrokosmu, formování světů a tedy i Země. II. Vybraný řez geologickou minulostí planety, počátky života. III. Darwinova opice váhá, zda seskočit ze stromu poznání, dinosaur se chystá vymřít. IV. Domestikace psa, společný lov, přátelství uprostřed „urwaldu“. V. Smečka barbarů se rve u lesa, do něhož ještě neproniklo římské právo. VI. Lumpenproletariát v industriální zóně, jedna figura připomíná (opět) opici, druhá nejspíš trpí Kochovým bacilem TBC. VII. Dekadent u hrobu předků, prapředek pes reinkaroval v dítě... VIII. Klíč spojující mužský a ženský princip, klíč k silám Země, štěpí jádro – geodu světa – a otvírá bránu pekel. Vegetabilní spirála. Hříšník v ohni. Modlitba. IX. Labyrint futuristického města, kterým bloudí člověk – každý samoten. X. Asexu-

ální mužatka v chrámu vědy vyrábí v reality show identické jedince – diváky – z falických zkumavek, na pódiu kalich – nejspíš hořkosti – klenbu tvoří obrovské křivule. XI. Průhled oknem do mrazivé noci, zář solárních božstev dávných říší zhasla jako světlo Apollona či Krista, i slunce tedy hasne, poslední člověk spálí poslední list – jak jinak – v posledních kamnech. Roje komet už nemají komu věstit katastrofu. XII. Zánik Matky Země, kolotání živlů.

„Žádná měna nemůže ohodnotit stipendia fantasie, dobré myslí a vůle, jež dalo mně nebe.“ Svatá pravda, pekelníku!

Vít Ondráček

OZNÁMENÍ

Dne 26. 6. 2010 nakladatelství *Druhé město* a agentura *Větrné mlýny* opět vypraví na Brněnskou přehradu **Loď literátů** (loni k plavbě nedošlo, protože nepřátelé literatury přehradu vypustili). Pro publikum však jistě bude zajímavější tradiční festival **Měsíc autorského čtení**, který tyto dvě instituce již jedenáctým rokem v Brně pořádají. Zmíněným měsícem je červenec; novinkou bude to, že s jednodenním zpožděním bude všechny pozvané spisovatele hostit také Ostrava. Program festivalu najdete na www.autorskecteni.cz.

Langhans Galerie Praha přináší do 29. 8. 2010 kolektivní výstavu nazvanou **Ego – Portrét x fotografie**.

V Nízkých trámech písecké Sladovny vystavuje své **Ilustrace Martina Skala**. Výstava potrvá do 1. 8. 2010.

Galerie hlavního města Prahy Vás srdečně zve na předprázdninové setkání **AFTER VELVET PARTY** s umělci z expozice *Po sametu*. Setkání se uskuteční ve středu 30. 6. 2010 od 17 hodin v pražském Domě U Zlatého prstenu. Na program je komentovaná prohlídka výstavy **Po sametu / Současné české umění s přesahy do minulosti** s Jitkou Hlaváčkovou, která bude nad expozicí diskutovat s kurátory Sandrou Baborovskou a Karlem Srpem; poté si na dvoře Týnské literární kavárny budou moci zájemci vyrobit originální tričko dle šablony Roberta Šalandy a Zbyňka Sedleckého za hudebního doprovodu Floexu a Igora Korpaczewského.

V Domě U Zlatého prstenu lze také do 1. 8. 2010 **navštívit výstavu Dany Sahánkové** **Chtěla bych to vědět**, zatímco v Domě U Kamenného zvonu se chystá zahájení tradičního **Bienále mladého umění Zvon 2010** (vernisáž proběhne 29. 6. v 18 hodin).

Galerii Jaroslava Fragnera na Betlémském náměstí v Praze až do 29. srpna vyzdobí výstava **AULÍK FIŠER ARCHITEKTI/ NÁVRHY A REALIZACE 1995–2010**.

Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze přichystalo výstavu **100% Sklo / Sklářská škola v Železném Brodě 1920–2010**. Do 19. 9. 2010.

Ve Valdštejnské jízdárně v Praze je do 10. 10. 2010 k vidění **Klasicismus a biedermeier z knížecích lichtenštejnských sbírek**.

V pražské Galerii Josefa Sudka budou do 5. 9. 2010 viset fotografie **Jana Rothmayera**.

90 gramofonů ze své sbírky vystavuje sběratel **Karel Mráz** v nedávno otevřeném Muzeu gramofonů a fonografů v pražské Michalské ulici, v domě U Zlatého melounu.

Pražské **knihkupectví Torst** v Ostrovní ulici oznámilo, že až do 30. června bude se slevou vyprodávat svůj sklad před rekonstrukcí; slíbilo zároveň, že znovu (a lépe) otevře už 1. 9. 2010.

INZERCE

€

souvislosti 2/2010

Péter Nádas
Patrik Ouředník
Sherman Alexie
Gao Xingjian
Assia Djebarová
Martin Prinz
Jurij Odarčenko
Alena Dvořáková
Christian Bobin

www.souvislosti.cz

Tvar lze objednat e-mailem, telefonicky nebo poštou
tvar@ucl.cas.cz

Tvar, Na Florenci 3, 110 00 Praha 1
tel.: 234 612 398, 234 612 399
cena pro předplatitele 25,- Kč

Bývalý děkan plzeňských práv (narozen roku 1954) zveřejnil vedle odborných prací (kupř. příruční *Domácí právník*, 2001) i osm prozaických knih, počínaje *Chomutovskými aférami* (1990) a konče nikoli *Láskou za časů StB*. Předcházela jí román *V síti* (2007), připsaný Mo, Matláčkovi a Matyldě, trojici mývalů, kteří mi z života udělali peklo, to jediné, ve kterém chci žít. Jak je dotyčná kniha napsána?

Autor sází mimo jiné na opakované stimulovalení čtenářů, kdy narušuje tok vypravování více či méně erotickými vstupy. A jak to vypadá v praxi? „Pan Klein dospěl k závěru, že by nebylo zvlášť smysluplné, kdyby nápis na zdi žďárského kostela informoval jen o jiném nápisu, i když se Karel IV. rozhodl, že cesta Žďárem bude používána jako královská...“ Andrea poposedla, protože ji zastudily vlhké kalhotky. Muž v taláru si ale její pohyb vyložil jinak... Nato líčené přelíčení pokračuje, avšak ne nadlouho...

„Mají strany na svědka nějaké otázky? Paní zástupkyně žalované strany?“

Neprovdaná Andrea vrátila chodidla způsobilě na zem, zkontrolovala neprodyšnost taláru a vstala. Pohyb hedvábí po jejích nadrech ji znovu zaskočil a projel tělem jako elektrický šok. Děsivě příjemný. „Ano, mám,“

oznámila a její hlas zazněl tak chraplavě, že si radši odkašlala... [...] Musela se soustředit, aby se nepoškrábala na nadrech. Párkrát slyšela, že některé soudkyně nosí taláry na holém těle. Začínala to chápat... Načež zvládneme dalších pár intelektuálně náročných stránek k dalšímu milníku: Když dosedala na mokrou bavlnu, chlad jí projel páteří téměř jako bolest. Prohrála boj o to, aby žalobě bylo rovnou vyhověno... Zkontrolovala čas na svých drahých hodinkách. Jako kdybych začínala další hodinu v mokřích plavkách, napadlo ji. Zdraví je zdraví. [...] Rozhodla se dál neváhat! Soudce Mráz zatím počkal, až se usadí i Kroll. Také svědek Robek mlčky vyčkával. Advokátka nenápadně vklouzla rukou pod talár, uchopila okraj neschnoucích kalhotek a začala je stahovat. Opatrně zvedla zadek nad sedadlo, aby neupoutala pozornost soudce...

A bitva v síni? Pokračuje. Aby ji oživil, Kindl nelení: Mráz ho znovu zarazil pohybem ruky a obrátil se k magistře Peškové. „Přeje si snad zástupkyně žalující strany protokolovat námitky proti výpovědi svědka?“ Kalhotky byly sotva v polovině stehů. Advokátka proto mohla bez potíží vstát. „Určitě ne, pane předsedo,“ oznámila způsobilě a zase se posadila. Sedadlo bylo překvapivě studené a zmáčené, ale pořád to bylo o hodně příjemnější než před chvílí...

A zase stránky právního dialogu, po nichž magistra Pešková rezignovaně mávla rukou, aby dala najevo, že se nehodlá vyptávat, zda to svědkovi vyprávěl Karel IV., Přemysl Otakar II. nebo snad sám svatý Ludvík. Pravou rukou ukrytou pod talárem právě dotáhla své kalhotky téměř až ke kolenům. Napadlo ji, že podobnou činnost při soudním jednání zřejmě neabsolvovala ještě žádná advokátka, možná dokonce žádná na světě, a příběh s florentskou ondatrou střezící na březích Arna podprsenku její spolužačky se právě propadal z vedoucí pozice kamsi do horoucích pekel... Řádka dalších listů projde prsty, my už nicméně víme, že se brzy dočkáme.

Magistru Peškovou zastihl pořád ještě s kalhotkami na půl žerdi. „Žalující strana se domnívá,“ pronesla rychle a teprve potom vstala, „že její nárok je dostatečně prokázán i bez důkazů svědky.“ Cítila, jak jí vlhká bavlna klouže po lýtkách na zem. „Prostě považujeme svůj nárok za prokázaný,“ mírně se uklonila a posadila se. Dosednout nahým zadkem na teplou vlnu taláru bylo o hodně příjemnější.

Téměř nepostřehnutelným pohybem hrábala ke kotníkům, zmuchlala miniaturní kousíček látky do kuličky, skryla ji v dlani a nacpala do tašky. [...]

„Pan žalovaný,“ vychutnával si zatím svědek to slovo, „patří k lidem, kteří si libují v povrchních, senzačních, snad až skandálních znalostech. Například ho strašně zaujalo, že svatému Bernardovi se říkalo Zapáchající. Vzhledem k chronickým střevním potížím s sebou musel pořád vozit přenosnou latrínu a pod jeho stálým sedadlem v klášteře vykopali jámku na výkaly. Kvůli zápachu raději meditoval o samotě, podstatné jsou však jeho myšlenky...“ Muž v taláru bleskl pohledem po magistře Peškové. Právě letmým dotykem kontrolovala, jestli jí už uschla podprsenka.

A dost! Tu podprsenkovou eskapádu už nechám čistě na vaší představivosti a položím raději prostou otázku: Co myslíte, lze tyto Kindlovy „stimulační“ pasáže jednoznačně definovat jako pornografii? Můžete si nad tím lámat hlavu celé prázdniny...

Ivo Fencel

VÝROČÍ

Josef Hiršal

*24. 7. 1920 Chomutický
†15. 9. 2003 Praha

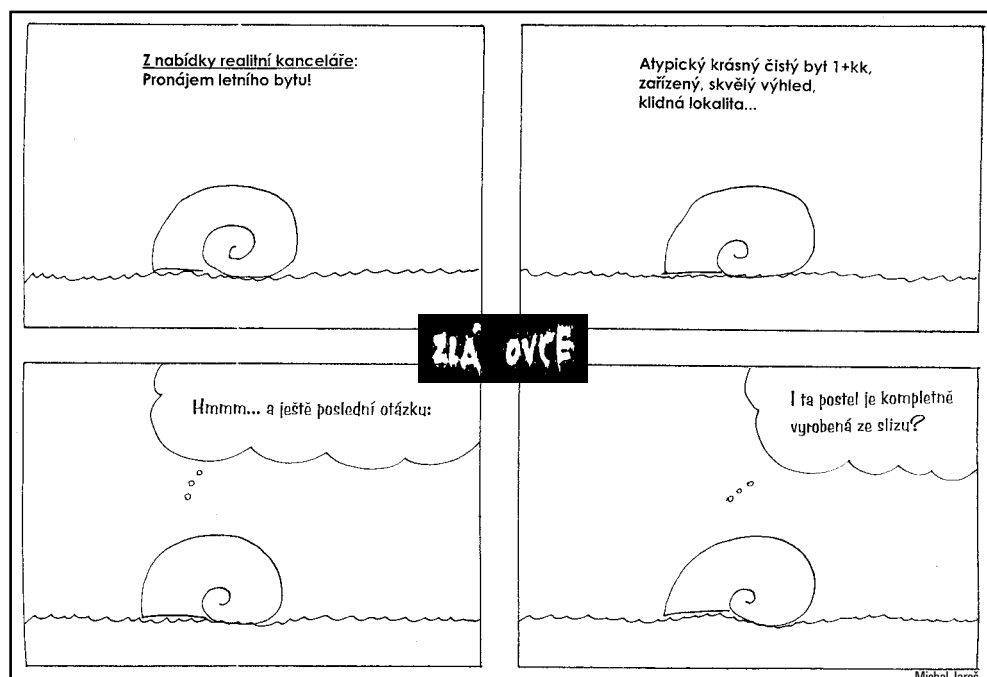
Kudy kam

Každý musí sám.
Kam?
Tam.
K věčným lampám.
Anebo tmám.
(*Básně, třásně, rohynol*, 1998)

Od konce června do poloviny srpna si připomínáme tato výročí narození:

22. 6. 1930 Milada Černá
22. 6. 1940 Andrej Stankovič
22. 6. 1970 Luboš Balák
23. 6. 1900 Jan Kalina
23. 6. 1940 Karel Outrata
26. 6. 1930 Marie Valachová
26. 6. 1970 Hynek Martinek

27. 6. 1860 Anna Pammrová
28. 6. 1960 Petr Payne
29. 6. 1920 Ladislav Fikar
1. 7. 1970 Miloš Doležal
2. 7. 1930 Ota Pavel
4. 7. 1910 Olga Barényi
7. 7. 1940 Jindřich Konečný
10. 7. 1970 Petr Maděra
13. 7. 1910 Jan Dokulil
13. 7. 1930 Hana Pražáková
14. 7. 1910 Helena Šmahelová
14. 7. 1940 Stanislav Dvorský
18. 7. 1940 Eda Kriseová
19. 7. 1950 Jiří Pelán
20. 7. 1910 Bohumil Čepelák
21. 7. 1900 Vladimír Watzke
22. 7. 1900 Zdeněk Kalista
25. 7. 1910 Adolf Kroupa
26. 7. 1900 Artuš Černík
28. 7. 1900 Josef Knap
3. 8. 1920 Vítězslav Kocourek
10. 8. 1900 Arnošt Vaněček
13. 8. 1920 Mirko Páráček
15. 8. 1920 Dušan Břeský

POSLEDNÍ ROZPTÝLENÍ

Zemřel **Karel Jaromír Erben** (1811 až 1870), do hrobu dán, balady po něm zůstaly... Stalo se tak 21. listopadu 1870, když podlehl tuberkulóze. Byl pochován na Olšanských hřbitovech a jeho hrob, který sdílí s dalšími osmi rodinnými příslušníky, nalezneme na V. hřbitovně části v oddělení 11. Hrobka z černé leštěné žuly je tvořena vysokou střízlivě zdobenou stélou a rovem zakrytým deskou se symbolem latinského kříže. Stéle, jež se směrem vzhůru zužuje, dominuje spisovatelovo jméno, které bylo v její vrchní části korunováno patrně bronzovými reliéfy kříže a vavřínového věnce. Ty však zmizely, jak k tomu na našich hřbitovech žel často dochází, a jejich tehdejší podobu naznačují už jen opřelé siluety. Vysoká deska je ve své spodní třetině rozdělena obloukem, který rozvrhuje nápisovou plochu na dvě části. Vrchní nese trojici jmen Erbenova, jeho dcery Bohuslavy (†1924) a jejího manžela, historika Antonína Rezka

(†1909). Spodní díl se jmény dalších čtyř pochovaných užívá menšího písma a je po stranách doprovázen dvojicí křídel s masivními volutami. V nohou rovu byla dodatečně přiložena další nápisová deska informující o zde pochované Erbenově vnučce Bohuslavě Kostlivé (†1964) a jejím manželovi Stanislavu Kostlivém (†1946), zakladateli slovenské chirurgie. Hrobka byla vyrobena prestižní kamenickou firmou J. Rada, se kterou jsme se v naší rubrice již setkali v případě náhrobku Karla Půlpána. Funerální architektura, vztyčená nad Erbenovým hrobem, sice nese znaky poněkud reprezentativnější zakázky, ale není výrazně okázalá ani patetická, v čemž se shoduje například s hrobem Jana Nerudy na Vyšehradském hřbitově, který je tvořen prostým mramorovým křížem. Čelo Erbenova náhrobku přímo hledí na společný obelisk trojice sokolů Miroslava Tyrše, Jindřicha Fügnera a Renáty Tyršové.

foto V. K.

Neodpustím si čtenáře *Tvaru*, z nichž by se mohli rekrutovat návštěvníci spisovatelova posledního útočiště, upozornit na zajímavý fenomén, který v poslední době výrazně mění tvář Olšanských hřbitovů. Probíhá totiž přímo masová rekonstrukce dávno se již rozpadajících neogotických a neorenesančních hrobek, jež se koncentrují právě kolem Erbenova hrobu. Hrobky velmi nákladným způsobem opravují buď rodinní příslušníci, či spíše noví majitelé. Máme tedy jedinečnou příležitost zhlédnout jak mizející romantiku zchátralých funerálních ruin, ze kterých si mnozí vystavějí reprezentativní doplněk, tak otevírající se interiéry příbytků mrtvých, jež před kolemjdoucími za normálních okolností skrývají nepřístupná tajemství. Mimochodem, na Olšanských hřbitovech v současné době potkáme více dělníků než na právě rekonstruovaném Karlově mostě.

Vladka Kuchtová

Ročník XXI. Vydává Klub přátel Tvaru. Vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky. Šéfredaktor Lubor Kasal. Redaktoři: Svatava Antoňová, Wanda Heinrichová, Michal Jareš, Božena Správcová (zástupkyně šéfredaktora), Michal Škrabal. Tajemnice Martina Vavřínová. Korektorka Petra Hasmanová. Předseda Klubu přátel Tvaru Pavel Janoušek. Adresa redakce: Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, telefon 234 612 398, 234 612 399. E-mail: tvar@ucl.cas.cz. Redakci nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Grafický návrh Lukáš Pertl. Sazba a zlom programy Adobe® InDesign® CS2 a Adobe® Photoshop® CS2 Lubor Kasal. Tisk Calamarus, s. r. o., Praha. Rozšiřuje A. L. L. Production, spol. s r. o., Mediaservis, a. s., PNS, a. s., Mediaprint-Kapa a redakce. Předplatné ČR: Call Centrum, tel. 234 092 851, fax 234 092 813, e-mail: predplatne@predplatne.cz, http://www.predplatne.cz; redakce Tvaru. Předplatné SR: L. K. Permanent, s. r. o., P. P. č. 4, 834 14 Bratislava, tel. 00421 7 444 537 11, fax 00421 7 443 733 11. Objednávky do zahraničí: A. L. L. Production, spol. s r. o., Hvozdňanská 3-5, Praha 4 a redakce Tvaru. Předplatné může být hrazeno v eurech. Distribuce pro nevidomé: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR - SONS - Na Harfě 9, P. O. Box 2. 190 05 Praha 9, tel. 266 03 87 14, http://www.brailnet.cz

2010/13

www.itvar.cz • MK ČR E 5151 • ISSN 0862-657 X • F 5151 46771 • 30,- Kč • 24. června 2010

tvar
LITERÁRNÍ OBŤYDENÍK